

**ARMENIA-UNITED NATIONS
DEVELOPMENT ASSISTANCE
FRAMEWORK
2016-2020**

Yerevan, 31 July, 2015

EXECUTIVE SUMMARY

This Development Assistance Framework, agreed between the Government of the Republic of Armenia (GoA) and the United Nations (UN) on 31 July 2015, is a strategic programme framework that will guide the cooperation between the GoA and UN from 2016 until 2020. The framework underlines Armenia's vision and commitment to improve the living standards of the peoples of Armenia, while taking into account the realities and opportunities of its standing as a lower middle income country. It will rely on creative and innovative approaches and reach out to non-traditional development partners and donors.

The GoA and the UN share mutual responsibility and accountability for achieving the planned outcomes. Based on its comparative advantages, the UN will contribute policy advice, in accordance with international standards and best practices, and initiatives to develop and institutionalize national and local capacities for the implementation and monitoring of existing national strategies, policies and plans. The UN will work together towards common, simplified and harmonized practices in line with each Agencies' rules and procedures. It will ensure transparency and accountability and enhance effectiveness for the achievement of development results. To the extent possible, the UN will adopt Delivering as One principles.

This UNDAF reinforces the strong partnership between the GoA and the UN. The expected outcomes, indicators for measuring progress, and strategies serve as a mutual accountability framework and describe how the GoA and the UN will deliver development results. This includes: jointly-owned coordination and implementation arrangements, joint resource mobilization, and effective progress monitoring, reporting, and evaluation.

The seven key results expected from development cooperation, called outcomes, were identified jointly by the GoA, the UNCT, and civil society. They are aligned with the priorities established in the Armenia Prospective Development Strategy 2014-2025¹ and the Sustainable Development Goals (SDGs)². The outcomes are shaped by the comparative advantages of the UN Country Team to support the achievement of the Post-2015 Agenda, as starting 2016, SDGs will be the main foundation for the UN work at the country level. The UNDAF also embeds the five programming principles: a human-rights-based approach, gender equality, environmental sustainability, results-based management and capacity development.³

The outcomes are focused on advancing equitable economic growth, improving environmental management, strengthening accountability, and delivering quality social services. Strategies for each outcome share a common focus on reaching vulnerable groups and assisting the GoA to meet its human rights obligations. The UNDAF outcomes are grouped under four pillars:

1. Equitable, sustainable economic development and poverty reduction

Outcome 1: By 2020, Armenia's competitiveness is improved and people, especially vulnerable groups, have greater access to sustainable economic opportunities.

2. Democratic governance

Outcome 2: By 2020, people benefit from improved systems of democratic governance and strengthened protection of human rights.

Outcome 3: By 2020, Armenia has achieved greater progress in reducing gender inequality, and women are more empowered and less likely to suffer domestic violence.

¹ Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014).

² Sustainable Development Goals and targets, <http://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>, Sept 2014.

³ UNDG Guidance Note: Application of the Programming Principles to the UNDAF, <https://undg.org/wp-content/uploads/2014/12/GuidanceNote-Application-Programming-Principles-UNDAF-2010.pdf> (2010)

Outcome 4: By 2020, migration, border, and asylum management systems are strengthened to promote and protect the rights of migrants and displaced people, especially women and girls.

3. Social services and inclusion

Outcome 5: By 2020, vulnerable groups have improved access to basic education and social protection services and participate in their communities.

Outcome 6: By 2020, quality health services are accessible to all, including especially vulnerable groups.

4. Environmental sustainability and resilience-building

Outcome 7: By 2020 Sustainable development principles and good practices for environmental sustainability resilience building, climate change adaptation and mitigation, and green economy are introduced and applied.

TABLE OF CONTENTS

Executive Summary	2
Acronyms and Abbreviations.....	5
Declaration of Commitment	7
Signatures	8
1. Introduction.....	9
1.1 Partnership Principles	9
1.2 Process to Develop the UNDAF	10
1.3 Situation Analysis	10
1.4 Conclusions and Recommendations of the UNDAF Evaluation (2010-2015)...	13
2. Results and strategies	14
2.1 Pillars	14
Table: Overview of Pillars and Outcomes	15
2.2 Programme Strategies	15
2.3 Outcomes	16
Pillar I. Equitable, Sustainable Economic Development and Poverty Reduction	17
Pillar II. Democratic Governance	19
Pillar III. Social Services and Inclusion	23
Pillar IV. Environmental Sustainability and Resilience-Building	27
3. Resource Requirements and Resource Mobilization	30
Resource Requirements.....	30
Resource Mobilization	30
Table: Resource Requirements by UNDAF Outcome (2016-2020).....	31
4. Coordination and Implementation	32
UNDAF Steering Committee	32
Results Groups.....	33
Operations Management Team	33
Communications Group	34
5. Monitoring, Reporting, and Evaluation	35
UNDAF Annual Review	35
UNDAF Evaluation	35
Risks and Assumptions	35
ANNEX A. UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020	37

ACRONYMS AND ABBREVIATIONS

CAT	Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
CERD	Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination
CPED	Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance
CRC	Convention on the Rights of the Child
CRM	Climate Risk Management
CRMW	Convention on the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families
CRPD	Convention on the Rights of Persons with Disabilities
CIS	Commonwealth of Independent States
CSO	Civil Society Organization
DRM	Disaster Risk Management
DRR	Disaster Risk Reduction
FAO	Food and Agriculture Organization
GDP	Gross Domestic Product
GHG	Greenhouse Gas
GRECO	Council of Europe Group of States against Corruption
GoA	Government of the Republic of Armenia
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
ILO	International Labour Organization
IOM	International Organization for Migration
ME	Monitoring and Evaluation
MDG	Millennium Development Goals
MEA	Multilateral Environmental Agreement
MIC	Middle Income Country
NGO	Non-Government Organization
NHRAP	National Human Rights Action Plan
NSS	National Statistical Service
OCHA	Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
OMT	Operations Management Team
PWD	Persons with disabilities

RG	Results Groups
RoA	Republic of Armenia
SC	Steering Committee
SDG	Sustainable Development Goals
UNAIDS	Joint United Nations Programme on AIDS
UNCT	United Nations Country Team
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNDAF	UN-Armenia Development Assistance Framework
UNDG	United Nations Development Group
UNDP	United Nations Development Programme
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCAP	United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
UNFPA	United Nations Population Fund
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
UNISDR	United Nations Office for Disaster Risk Reduction
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNRC	UN Resident Coordinator
UNRCCA	United Nations Regional Centre for Preventive Diplomacy in Central Asia
UN Women	United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women
UPR	Universal Periodic Review
WHO	World Health Organization
WEF	World Economic Forum
WTO	World Trade Organization

DECLARATION OF COMMITMENT

The Government of the Republic of Armenia (GoA) and the United Nations Country Team¹ (UNCT) are committed to working together, and with the people of Armenia, towards the achievement of the country's development priorities and to help the people of Armenia live longer, healthier and more prosperous lives.

This Armenia-UN Development Assistance Framework is a strategic programme framework that will guide development cooperation from 2016 through 2020. It reinforces the strong relationship between the GoA and the UNCT to work closely to achieve national development priorities, the post-2015 Agenda/Sustainable Development Goals, and the country's human rights commitments and other internationally agreed development goals and treaty obligations. The seven (7) key results expected from this partnership, called 'outcomes', were identified jointly by the UN, the GoA, and civil society partners. The outcomes are aligned with the priorities established in the Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 and with the Sustainable Development Goals². The outcomes are grouped under four strategic pillars:

- 1. Equitable, sustainable economic development and poverty reduction;**
- 2. Democratic governance;**
- 3. Social services and inclusion; and**
- 4. Environmental sustainability and resilience-building.**

Building on lessons from past cooperation, the 7 outcomes are achievable, relevant, and measurable. They are accompanied by mechanisms for joint steering and coordination, results monitoring, and reporting.

This UNDAF represents a mutual accountability framework between the GoA and the UNCT to work together in a spirit of cooperation with the people of Armenia. The results expected from implementation of this framework will expand the capacities, opportunities, and choices of the Government and people of Armenia, and they will promote their human development and rights.

Government of the Republic of Armenia:

H.E. Mr. Hovik Abrahamyan
Prime Minister

United Nations Country Team:

Mr. Bradley Busetto
UN Resident Coordinator

31 July, 2015
Yerevan, Armenia

¹ The UNCT refers to the totality of UN operations in Armenia by resident and non-resident agencies, funds and programmes.

² Sustainable Development Goals and targets, <http://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>, Sept 2014.

Signatures

With their signatures hereunder, the members of the United Nations Country Team in Armenia endorse this Armenia-UN Development Assistance Framework (2016-2020) and underscore their joint commitment toward the fulfillment of its goals:

Name	Agency ³	Signature
1 Mr. Bradley Busetto	UN Resident Coordinator UNDP Resident Representative UNFPA Representative	
2 Ms. Henriette Ahrens	UNICEF Representative	
3 Mr. Christoph Bierwirth	UNHCR Representative	
4 Ms. Pascale Micheau	WFP Country Director and Representative	
5 Ms. Zsuzsanna Jakab	WHO Regional Director for Europe	
6 Ms. Olga Memedovic	UNIDO Chief of the Europe and Central Asia Bureau	
7 Mr. Tony Alonzy	FAO Deputy Regional Representative and FAO Representative in Armenia	
8 Ms. Dimitrina Dimitrova	Director of the ILO Decent Work Team and Country Office for Eastern Europe and Central Asia	
9 Mr. Tigran Yepoyan	Officer-in-Charge for UNESCO Moscow Office	
10 Mr. Vinay Patrick Saldanha	UNAIDS Director for Regional Support Team for Eastern Europe and Central Asia	
11 Ms. Zamira Eshmambetova	UNECE Director of the Programme Management Unit	
12 Mr. Joakim Reiter	UNCTAD Deputy Secretary-General	

³ While IOM is not a UN entity, it is a close partner of the UN and UNDG, and will participate in UNDAF implementation as a cooperating and implementing partner, including through joint programmes and agency-specific programmes under the UNDAF, guided by the MoU between IOM and UNDP and the UNDG Functioning and Working Arrangements.

1. INTRODUCTION

Purpose of the UNDAF

The UN–Armenia Development Assistance Framework (UNDAF) for the period 2016–2020 is a strategic programme framework for achieving results that will contribute to the achievement of national development goals. It contains 7 major results, called ‘outcomes’ that were identified jointly by the GoA and the UN, with active civil society participation during the initial development of the results framework. This framework also describes how the GoA and the UNCT will deliver on these commitments, including jointly-owned coordination and implementation arrangements, partnerships, coordinated resource mobilization, and effective progress monitoring, reporting, and evaluation.

External resources for development cooperation in middle-income countries such as Armenia (lower middle income category) are decreasing. In this context, the GoA and the UN must strive for results that are owned by all partners as well as being strategic, specific and measurable. The GoA has the primary responsibility and accountability for achieving the planned UNDAF outcomes. Based on its comparative advantages, the UN’s contributions will emphasise policy advice, in accordance with international norms, standards, and best practices, and efforts to support national and local efforts to strengthen the implementation and monitoring of existing national strategies, policies and plans.

The strategies and expected results in this UNDAF can only be achieved if there is a mutual commitment by the GoA and the UNCT. The management arrangements will ensure that the support of the GoA, the UN and other partners for the achievement of the outcomes is delivered in a coherent way that enhances joint programming, reduces duplication, and ensures a convergence of support in targeted areas and for vulnerable groups.⁴

⁴ For the purposes of this document, “vulnerability” is understood as a state of high exposure to certain risks, combined with a reduced ability to protect or defend oneself against those risks and cope with their negative consequences. Based on this definition, specific vulnerable groups targeted by UN Agencies are determined for each outcome.

Structure of the UNDAF

- ▶ Section 1 continues to describe the principles that underline the UNDAF, the process used to prepare it, and a summary of the current development context.
- ▶ Section 2 is the core of the document. It describes the pillars and 7 expected outcomes of GoA–UN development cooperation.
- ▶ Section 3 describes the financial and human resource commitments of the UNCT to support UNDAF implementation and approaches for joint resource mobilization.
- ▶ Section 4 describes the mechanisms and processes for joint coordination and implementation.
- ▶ Section 5 outlines the arrangements for monitoring, reporting and evaluation of the expected outcomes, based on the results matrix and work plans by contributing UN Agencies and their partners.

The full results matrix, including indicators, baselines, and targets is provided in Annex A.

1.1 Partnership Principles

This UNDAF reinforces the strong relationship between the GoA, civil society, and the UNCT to work in concert to achieve national development priorities, the Sustainable Development Goals, the country’s human rights commitments and other internationally agreed development goals and treaty obligations.

As a strategic programme document, the UNDAF underscores the principles of transparency, partnership, and accountability. It demonstrates the commitment of the GoA and the UNCT to work together in a coordinated and coherent manner. The concrete outcomes expected from this partnership and the strategies agreed by the GoA and the UNCT will advance equitable economic growth and reduce inequalities and vulnerabilities, ensure full realization of human rights as defined in UN human rights conventions and the

Constitution of Armenia, strengthen accountability systems and support the delivery of quality, inclusive social services. Specific results and strategies also focus on reaching vulnerable groups and ensuring their rights.

This UNDAF will be interpreted and implemented in a manner that is consistent with the basic agreements between United Nations system Agencies and the Government of the Republic of Armenia.

The roles and responsibilities of partners, as described below, are consistent throughout all UNDAF outcomes, with the partners specified under each outcome.

- **Government entities** will bear overall responsibility for the UNDAF and will co-lead the overall coordination, facilitation and oversight over the delivery of UNDAF outcomes.
- **International development and humanitarian partners** will be engaged within their respective mandates, and through partnership agreements, in their role as providers of technical assistance, expertise, and/or co-financing.
- **Civil society** will contribute through sharing their vision, relevant expertise, facilitation of the public participation, advocacy, information and awareness raising. They will be engaged through modalities of regular consultations, partnership agreements or subcontracts for service delivery.
- **Private sector** will contribute through technical assistance and co-financing. They will be engaged through public-private mechanism or specific partnership agreements.

1.2 Process to Develop the UNDAF

A UNCT retreat in April 2014 identified four overarching themes of the UN cooperation in Armenia for 2016-2020. These themes were discussed in detail with national partners in the following months and finalized as the key pillars of the UNDAF. A roadmap guided the UNCT and its partners through the development of the UNDAF.

The UNDAF process was informed by an independent evaluation of the 2010-2015 UNDAF. Workshops on UN programming principles, particularly centering on Results-Based Management and a Human Rights Based Approach were conducted for UN Agencies, government and non-government partners later involved in the UNDAF working groups. The UNDAF process was additionally informed by the findings and recommendations of the national consultations on the Post-2015 Development Agenda facilitated by the GoA and the UN. The large scale, multi-stakeholder consultations, held through town-hall meetings identified the following priorities: (a) growth and employment; (b) health; (c) inequality; (d) environment; (e) peaceful and inclusive societies; and (f) food security.⁵ Using the same grassroots approach, a foresight survey was developed by UNDP's Innovation Lab and it provided additional input directly from citizens on the country's development trends.

All findings and recommendations fed into a Strategic Prioritization Retreat (SPR) in September 2014, organized jointly by the UN and the GoA, and held with the active participation of representatives of government ministries, UN resident and non-resident agencies, and numerous civil society organizations. The SPR produced a preliminary list of outcomes that were further refined and integrated into the 7 final outcomes, clustered in 4 pillars, described in this UNDAF. The document was finalized in a spirit of joint ownership during successive rounds of consultation with the national partners. Implementation will begin from January 2016.

1.3 Situation Analysis

Armenia is a landlocked, lower-middle-income country of three million people. The Human Development Index (HDI) value for 2014 is 0.730⁶, placing Armenia in the high human development category and positioning the country at 87 out of 187 countries and territories. GDP grew rapidly between 2002 and 2007, with an annual average

⁵ Post-2015 Development Agenda: "The Future We Want", national consultations, Armenia, UN, Ministry of Territorial Administration and Emergency Situations and International Centre for Human Development, 2013 <<http://un.am/up/file/Armenia%20Post%202015%20National%20Consultation%20-%20English.pdf>>; Localizing the Post-2015 Agenda: Armenia, 2014 <<http://un.am/up/file/Post-2015%20Localization%20report%20-eBook-v5.pdf>>.

⁶ Human Development Report 2014, Armenia Explanatory note.

growth of 13%⁷, but contracted sharply in 2009 as a result of the global financial crisis. The economy returned to growth by 2012 with a greater focus on services including IT, manufacturing, mining, and agriculture. Armenia's development has been closely linked with a transition to a knowledge-based economy drawing on the skilled labour force and considerable progress has been made to establish a national innovation system.⁸ Economic growth in Armenia slowed again in 2013 (down to 3.5% from 7.2 in 2012) with higher inflation, including increases in the electricity and imported gas prices.⁹ This slow-down of GDP growth continued to 3.4% in 2014, and was accompanied by currency devaluation. This reflected, in part, the worsening economic situation in the region, and particularly in Russia – Armenia's largest trading partner and the main source of cash remittances from migrant workers.¹⁰ The Central Bank of Armenia anticipates a 0.4 – 2% economic growth in 2015¹¹, while IFIs (IMF, EBRD) have foreseen potentially worsening conditions.

The latest (2012) GoA progress report showed Armenia on track to achieve a number of MDG targets by 2015, including a notable fall in infant and maternal mortality, high enrolment in primary education, and increased proportion of population with access to safe water sources. However, Armenia is unlikely to achieve national MDGs targets in eradicating extreme poverty, promoting gender equality, and ensuring environmental sustainability.¹²

Poverty remains high at 32%¹³ (child poverty at 37%), and still well above the official poverty rate registered prior to the 2009 recession. There are disparities among regions as reflected in the income inequality measured by the Gini index of 0.37¹⁴, and a widening equity gap between urban and rural incomes. Unemployment is a major contributing factor to poverty. It stands at around

17%, with rates especially high outside the capital, among youth (36%) as well as women (18.1%).¹⁵ The social protection systems require extensive overhaul as benefits are not well targeted or socially equitable. The Strategy and its Action Plan on Ageing have been adopted but services for elderly people are lacking as reflected in 2013 World Ageing Index in which Armenia ranked 51 out of 91 countries. Armenia has made significant progress in inclusive education including the creation of legislation and financing for school inclusion,¹⁶ even though children with disabilities are among the most marginalized groups. Poverty, unemployment, and lack of social inclusion drive outward migration. It is estimated that an average of 35,000 people (of which 82% are male, aged 20-54) emigrated annually between 2007 and 2013.¹⁷ At the same time, the country is presently hosting an estimated 15,000 persons, mostly of ethnic Armenian background, who are displaced due to the conflict in Syria and are seeking protection in Armenia.

A number of policies and regulations have been enacted, based on sustainable development principles, to promote sustainable growth through job creation, develop the business environment and improve environmental management. At the same time, aggressive development of resource-intensive sectors and industries helped to mitigate the impact of the financial crisis but did not address actual environmental and social losses. Armenia's economy is characterized by high energy intensity and consumption. The country is dependent on the import of hydrocarbons¹⁸ including fuel for transport, gas for residential and industrial purposes, and for one-third of the electricity generation. Unsustainable practices in the use of natural resources include deforestation, improper mining, poor land use and agriculture practices that lead to soil erosion and loss of habitats and species.

In 2014, the Government of Armenia revised its previous Sustainable Development Programme, taking into account the new realities in the wake of the economic downturn, and adopted the **Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025**. The Strategy is centred on four key priorities: growth of employment; development

⁷ Freedom House "Freedom of the Net 2014" report.

⁸ Innovation Performance Review, United Nations Economic Commission for Europe Armenia 2014.

⁹ Asian Development Bank: Outlook 2014. <http://www.adb.org/sites/default/files/publication/31241/ado2014-armenia.pdf>.

¹⁰ Official foreign trade with Russia comprises approximately 23%, while remittances from migrant workers in Russia make up approximately 17% of Armenia's GDP. See: https://www.cba.am/EN/ppublications/tex_09_14_eng.pdf.

¹¹ Central Bank of Armenia Inflation Report, February 2015.

¹² Country Partnership Strategy for the Republic of Armenia 2014-2017, World Bank, October 2013.

¹³ Armenia Poverty Profile and Labor Market Developments Report 2014, National Statistical Service. http://armstat.am/file/article/5_poverty_2014e_2.pdf.

¹⁴ The proportion of the poor ranges from 21% in Vayots Dzor, to highest – 46% rate in Shirak, while Tavush has seen one of the highest rates of poverty increase between 2008-2013. Social Snapshot and Poverty Report in Armenia, National Statistical Service, 2014, p.37.

¹⁵ Social Snapshot and Poverty Report in Armenia, National Statistical Service, 2014.

¹⁶ As of 2014, the number of inclusive schools is 139 out of 1,400.

¹⁷ Report on Household Survey on Migration in Armenia, IOM and National Statistical Service, 2014.

¹⁸ Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014).

of human capital; improvement of social protection system; and institutional modernization of the public administration and governance.¹⁹ These are reflected in the UNDAF results matrix along with the new set of Sustainable Development Goals, proposed by the UN General Assembly's Open Working Group in 2014, to advance the international development framework beyond 2015.

Armenia has ratified most of the UN and Council of Europe (CoE) human rights instruments and adopted strategic frameworks, including the National Strategy and 2014-2017 National Action Plan on Human Rights. During the first Universal Periodic Review (UPR)²⁰ cycle Armenia was among the countries that accepted the highest number of recommendations followed by legislative improvements. Further strengthening of enforcement and implementation is needed, along with an effective monitoring mechanism. In particular, persisting problems have been noted with regard to the independence of the judiciary and an impartial justice system.²¹ Armenia's Ombudsman has pointed to the courts and law-enforcement agencies as sources of human rights violations in the country.²² Guaranteeing comprehensive gender equality is another challenge, particularly for economic and political participation of women, and in addressing gender-based violence and discrimination.

The RA President has initiated a constitutional reform which is under public consideration, including by the political parties and the civil society. Armenia is implementing national strategies on public administration, including civil service development, public finance management, local self-governance and anti-corruption. In 2011, Armenia joined the Open Government Initiative and systems for openly available public information and data. A 2014 Council of Europe Group of States against Corruption (GRECO) compliance report concluded that Armenia implemented satisfactorily all nineteen recommendations contained in its Third Round Evaluation Report, covering the themes of incriminations and transparency of party funding.²³ Also in 2014, GoA

adopted a Concept Paper on the fight against corruption in the public administration system, based on which a new 2015-2018 anti-corruption strategy was developed, currently under final consideration. At the same time, the 2014 Corruption Perception Index score of 37 out of 100 remains low and corruption is identified as a significant development constraint.²⁴

Stability is impacted by the volatile regional geo-political context and the unresolved Nagorno-Karabakh conflict²⁵ that escalated notably in 2014. The border with Turkey remains closed, compounding the challenge of a land-locked state and constraining economic development. The closure of the borders by Azerbaijan and Turkey has a negative influence on the living standards of the population of the Republic of Armenia, especially its vulnerable groups, and on their social and economic rights.²⁶ In January 2015 Armenia officially became the fourth member of the newly established Eurasian Economic Union (EEU) and began adjusting the regulatory environment necessary for harmonization with EEU rules. At the same time, Armenia continues its cooperation with the European Union (EU) that covers a wide range of areas from political dialogue to human rights, justice, mobility and migration issues, institutional reforms and capacity building. Armenia continues to benefit from the EU's Generalized System of Preferences (GSP+) regime, providing the country with preferential access to the EU market, and remains the second largest per-capita recipient of EU funds in the Eastern Partnership (EaP).

Armenia is prone to a wide variety of natural disasters that place 80% of its inhabitants at high risk of exposure to catastrophic events.²⁷ The annual cost of damage caused by hydro-meteorological events is estimated at \$120 million²⁸ or about 5% of the fiscal budget in 2013. Landslides, mudflows and floods threaten half of the territory and are aggravated by unsustainable use of natural resources, and climate change.²⁹

¹⁹ Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014).

²⁰ Armenia UPR <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/AMSession8.aspx>.

²¹ Parliamentary Assembly of the Council of Europe Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by CoE Member States (Monitoring Committee) 2014: <http://www.assembly.coe.int/CommitteeDocs/2014/amondoc19-2014.pdf>.

²² 2015 Annual Report of the Human Rights Defender: http://ombuds.am/storage/files/library/pdf_2806687388_arm_report.pdf.

²³ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/>

[GrecoRC3%282014%2926_Second_Armenia_EN.pdf](http://www.transparency.org/country#ARM).

²⁴ <http://www.transparency.org/country#ARM>. The Corruption Perception Index scores on a scale from 0 (highly corrupt) to 100 (very clean).

²⁵ The peaceful resolution of the Nagorno-Karabakh conflict is negotiated under the internationally agreed format of the OSCE Minsk Group, co-chaired by Russian Federation, United States of America and France, on the basis of the following principles of international law: non-use of force or threat of use of force, self-determination and equal rights of people, and territorial integrity.

²⁶ According to Armenia's National UPR Report 2014.

²⁷ Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction, UNISDR, 2009.

²⁸ Global Facility for Disaster Risk Management and Recovery, 'Armenia: Institutional Arrangements for Disaster Risk Management and Reduction', 2009.

²⁹ Third National Communication of Armenia under UNFCCC, Ministry of Nature Protection, 2010.

1.4 Conclusions and Recommendations of the UNDAF Evaluation (2010–2015)

The evaluation showed that the UN is well positioned to support the national development agenda in line with the Government’s Poverty Reduction Strategy Paper, Sustainable Development Program and overarching objectives of MDGs. It stated that the UNDAF strategic objectives were designed and implemented in close cooperation with the Government and contributed to the well-being of the Armenian people. As a trusted and reliable partner, the UN demonstrated its expertise in key sectors of democratic governance, social protection, economic equity, environmental sustainability and disaster risk reduction. Being uniquely positioned as a custodian of international norms and standards, the UN contributed to the protection of human rights and gender equality, liaising with both government and civil society. By the end of 2014, the overall budget delivery rate surpassed the total UNDAF budget planned for 2010–2015, comprising around 127% one year ahead of the UNDAF cycle.

The strategic recommendations of the evaluation emphasized that the UN should: increase efforts to position itself as a unified partner with collective impact; increase investment in internal coherence and efficiency; track UNDAF performance more effectively through the established M&E mechanism; and scale up joint programming with coherent planning as well as joint resource mobilization efforts. It also recommended reinforcing the current status on strategic policy advice and joint advocacy efforts in support of country’s development priorities, while relying more on national mechanisms and building national capacities.

To reinforce the positive results and to address the evaluation recommendations, the UNCT will continue to emphasise its comparative advantages and the strengths and complementarities of the mandates of individual UN Agencies. In particular, the UNCT will: strengthen the M&E system through revitalizing the internal web-based M&E mechanism to track results; enhance engagement of government and civil society partners in the work of the UNDAF Results Groups; elaborate and implement, in cooperation with the Gov-

ernment, a joint resource mobilization strategy; adopt a UNCT Code of Conduct to increase internal coherence; promote joint programming; take a more unified approach to addressing the country’s key development priorities.

The UN in Armenia will continue to support the national development agenda, as reflected in the UNDAF outcomes for 2016–2020, by capitalizing on the following key **comparative advantages**:

- UN has the comparative advantage to act as a bridge between the Government and the private sector to stimulate growth through creating an enabling environment for SMEs, supporting business startups, strengthening value chains and producer groups, creating economic opportunities for vulnerable groups and delivering sector-specific advice. Several UN agencies have a proven track record of working with the Small and Medium-Size Enterprise Development National Center, the Agricultural Alliance. (Outcome 1)
- As a custodian of international norms and standards, the UN has the comparative advantage to support the Government in fulfilling its international obligations and strengthening systems for democratic governance and human rights. UN has demonstrated its ability to act as a neutral convener of the Government and civil society by creating platforms for citizen engagement, supporting the Government to work in a more open and transparent manner, as well as facilitating dialogue on reporting to the UN human rights treaty bodies and the UPR. UN also brings its unique expertise and knowledge in this area to support the efforts of other development partners. (Outcome 2)
- The work of the UN on policy development, legal reform, capacity development and empowerment both at national and local levels gives it a comparative advantage to reflect local realities in policies. The UN co-chairs, with the MoLSI, the Gender Theme Group, which further strengthens UN’s credibility among the Government, development partners and civil society to act as a strong advocate for gender equality. The newly established Council on Men and Women Equality, as the institution-

al mechanism for strengthening gender equality in the country, will be among areas of focus for the UN. (Outcome 3)

- Migration and border management, support to refugees, asylum seekers and returnees has been at the core of the UN work in Armenia, with the UN being regarded as a standard setter, a source for technical expertise, policy and international law. UN agencies have collectively supported Armenia in implementation of international agreements, policy and capacity development. The Government and other national partners have also benefited from the concerted effort of the UN agencies to support the settlement of a particularly large population displaced as a result of the conflict in Syria. (Outcome 4)
- The mandate, technical expertise and experience of the UN agencies in areas such as health, education, social and child protection places the UN in a strong position to create linkages between the sectors and actors, thereby supporting the development of a viable system of integrated social services at both the national and local levels. Close engagement with the Integrated Social Service System Management Council will ensure that the lessons learnt from piloting the social services reform and international good practices are applied in the rollout of the reform throughout the country. (Outcome 5)
- Health is a key area shared in the mandates of several UN agencies. UN has access to global knowledge and expertise in the field of health, which translates into a comparative advantage in delivering country-specific advice to the Government at both policy and operational levels, as well as advocating for issues directly impacting on health. UN agencies are also actively engaged in the Country Coordination Mechanism fighting HIV/AIDs, TB and Malaria. (Outcome 6)
- National partners have repeatedly acknowledged UN Agencies as credible and efficient partners to the Government with capacity to mobilize technical expertise, knowledge and resources from key actors,

such as the Global Environmental Facility, to support policy development and institutional strengthening in areas of environmental sustainability, climate change and disaster risk reduction. Furthermore, the UN is recognized as the major development structure promoting compliance with multilateral environmental agreements and global conventions; assisting the government in climate change and DRR negotiations; promoting the concept of Energy Efficiency in public, residential and industrial sectors; applying innovative cross-sectorial development approaches (i.e. ecosystem approach, integrated considerations of poverty and environment); and advocating Disaster Risk Reduction principles across Armenia. (Outcome 7)

2. RESULTS AND STRATEGIES

The UNDAF 2016-2020 is a strategic programme framework for achieving results. It responds to country priorities and will contribute to the achievement of national development goals. It contains seven major expected results, called 'outcomes' that were identified jointly by the UN, the GoA and civil society partners. This section is the core of the document. It describes the pillars, the overarching programme strategies, and the seven expected UNDAF outcomes. The complete results matrix including indicators, baselines, targets, means of verification, and risks and assumptions is provided in Annex A.

2.1 Pillars

The seven outcomes are grouped according to four pillars that respond to country priorities and the SDGs and that make use of the UN's comparative advantages:

Table: Overview of Pillars and Outcomes

4 Pillars	7 Outcomes
Equitable, sustainable economic development and poverty reduction	Outcome 1. By 2020, Armenia’s competitiveness is improved and people, especially vulnerable groups, have greater access to sustainable economic opportunities.
Democratic governance	Outcome 2. By 2020, people benefit from improved systems of democratic governance and strengthened protection of human rights. Outcome 3. By 2020, Armenia has achieved greater progress in reducing gender inequality, and women are more empowered and less likely to suffer domestic violence. Outcome 4. By 2020, migration, border, and asylum management systems are strengthened to promote and protect the rights of migrants and displaced people, especially women and girls.
Social services and inclusion	Outcome 5. By 2020, vulnerable groups have improved access to basic education and social protection services and participate in their communities. Outcome 6. By 2020, quality health services are accessible to all, including especially vulnerable groups.
Environmental sustainability and resilience-building	Outcome 7. By 2020 Sustainable Development principles and good practices for environmental sustainability resilience building, climate change adaptation and mitigation, and green economy are introduced and applied.

2.2 Programme Strategies

To support the achievement of outcomes, the following over-arching programme strategies will be employed. Each outcome has specific strategies identified by the GoA and UN.

1. Promote fundamental human rights

A human rights-based approach (HRBA) to development aims to support better, more sustainable development outcomes by analysing and addressing inequalities and discriminatory practices. At country level, a HRBA proceeds from the commitments of the state on the basis of its ratified human rights conventions. It works to ensure

that human rights standards and principles guide development cooperation with a focus on developing the capacities of ‘duty-bearers’, primarily the state, to meet their obligations and of ‘rights-holders’, especially vulnerable groups, to claim their rights.

UNDAF interventions will be designed following the analysis of weaknesses in the enabling environment (legislation, policies, institutional and systemic issues) and the capacity gaps of ‘duty-bearers’ with the aim to support them in closing those gaps and ensuring that ‘right-holders’ enjoy equal access to quality services and public goods. UN Agencies will follow their commitment to HRBA when designing specific interventions.

2. Ensure gender equality

The goal of gender equality and the practice of gender mainstreaming focus on how men and women experience problems in society differently, and how they relate to one another and the societal forces that shape power relationships. It aims to identify societal and state structures that sustain gender inequality, or promote equality, with consideration of institutional and systemic influences.

Gender equality will be promoted and gender mainstreaming will be enhanced in programme planning and implementation throughout the priority areas of this UNDAF, specifically through the application of gender analysis, formulation and advocacy of gender equality results within programme results-based frameworks, monitoring and evaluation of gender mainstreaming. The UNCT together with the GoA will continue using the platform of the Gender Theme Group to support the national mechanisms, legislation, and policy interventions on gender equality in line with national gender equality goals, MDG3 and future SDG targets. Gender equality will remain one of the key cross-cutting areas for UNCT joint action.

3. Promote environmental sustainability, build resilience at local levels

An understanding of the linkages between environment and development will be essential for the achievement of national development priorities. The GoA and UN will work to ensure that UNDAF interventions are designed and implemented to promote environmental sustainability and resilience. The UN can support Armenia to implement and track progress towards its national environmental goals, MDG7, and future SDG targets, and the goals and targets of ratified Multi-lateral Environmental Agreements (MEAs), such as the ones for climate change, e.g. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and biodiversity, e.g. Convention on Biological Diversity. The UN will also help to build capacity for effective disaster risk assessment and management.

4. Develop country capacities and strengthen inter-sectoral coordination

A capacity development approach in all elements of UNDAF will help to ensure that Armenia can lead, manage, achieve and account for their national development priorities. This is especially so for those related to the MDGs, SDGs, and internationally agreed development goals, as well as human rights obligations in ratified UN conventions and treaties. In its future cooperation, the GoA and UN will seek to develop a more integrated, holistic approach. This will focus on key institutions, institutional bottlenecks and capacity needs. It will go beyond training and skills development, to generate sustainability and the scaling-up of good practices. In addition, across the range of pillars and outcomes, efforts will be made to strengthen inter-ministerial and inter-departmental coordination in planning, budgeting, service delivery, and monitoring in line with international standards. Specific efforts by the GoA and UN will involve experience exchange to study and apply best practices in inter-sectoral cooperation, and strengthening of monitoring and evaluation systems.

5. Provide effective results management, monitoring, and reporting by Results Groups

Results-based management is a strategy that requires clearly defined accountability for results and monitoring and self-assessment of progress towards results, and reporting on performance. Joint national-UN Results Groups (RGs) will be used to support the implementation, management, monitoring and reporting of the expected UNDAF outcomes. They represent a key strategy to secure national ownership of the development assistance framework and mutual accountability for its expected results.

2.3 Outcomes

This section describes the expected outcomes from the UNDAF, including the programmatic rationale, the main strategies to be employed, and the key partners to be involved in implementation.

Pillar I. Equitable, Sustainable Economic Development and Poverty Reduction

Outcome 1.

By 2020, Armenia’s competitiveness is improved and people, especially vulnerable groups, have greater access to sustainable economic opportunities.

In 2013, nearly 1 in 3 people in Armenia (32%) lived below the national poverty line with disparities among regions, as reflected in the Gini index of 0.372. The poverty rates in Shirak, Kotayk, Lori, Gegharkunik and Ararat regions were higher than the country average.³⁰ In terms of urban/rural distinction of welfare, the majority of the poor (63.8%) were urban residents. The rural poor were mostly involved in agriculture which employs 36% of the working population and contributes 19% to GDP.³¹ Unemployment is a major contributing factor to poverty. In 2013, 16% of people in Armenia were unemployed. Women experience higher rates of unemployment than men, and unemployment amongst young people (15–24 years) is twice that for the general population.³² About two thirds of the employed depend on incomes from low productivity agriculture and trade.³³ A chronic discrepancy between the skills demanded in the market place and those of job seekers has resulted in significant underemployment. Many young people choose careers which are oversubscribed and qualifications often do not meet employers’ needs. Youth unemployment is due to an underdeveloped job market, insufficient experience and inadequate skills, and the unwillingness of businesses to employ inexperienced youth.³⁴ Poverty and unemployment drive outward migration. Between 2007 and 2013 it is estimated that an average of 35,000 people (of

which 82% are male, aged 20–54) emigrated annually.³⁵ Remittances make up approximately 17% of Armenia’s GDP, 87% of which originate from Russia.³⁶ Another major challenge is the estimated 16,000 Syrians, of mainly Armenian origin, who are seeking protection in Armenia. Most of the displaced bring with them a good level of education, vocational skills and often sound entrepreneurial experience, thus can positively contribute to the economic development of Armenia.

GoA and UN cooperation will focus on efforts to ensure that economic growth is both inclusive and sustainable:

- ▶ SMEs play a crucial role in poverty reduction and job creation, employing nearly 25% of the country’s work force³⁷ and contributing 27% of GDP in 2012.³⁸ SMEs face challenges linked to recruiting highly skilled employees, market risks, and funding.³⁹ Technical assistance will be provided to support decent work and strengthen the business environment, with emphasis on a SME Development Strategy. Particular attention will be given to strengthen producer groups and the development of value chains with a special focus on women and young people. Actions will be taken to increase the quality of employment services and to expand vocational education and training, while keeping up with the pace of technological innovation to build skills in Armenia in support of innovation and competitive industries.
- ▶ To address unemployment, strategies will involve support to develop a national employment strategy, strengthen labor market laws and new policies to encourage the employment of young people. The existing challenges can be effectively addressed through development of a comprehensive national employment policy framework rooted in the employment outcomes of macroeconomic policies. The policies have to be focused both on labour supply and demand.

³⁰ The proportion of the poor ranges from 21% in Vayots Dzor, to 46% in Shirak, while Tavush saw one of the highest rates of poverty increase between 2008–2013. Social Snapshot and Poverty Report, National Statistical Service 2014, p. 37.

³¹ The proportion of the poor ranges from 21% in Vayots Dzor, to 46% in Shirak, while Tavush saw one of the highest rates of poverty increase between 2008–2013. Social Snapshot and Poverty Report, National Statistical Service 2014, p. 37.

³² Decent Work Country Profile Armenia, ILO, 2012, p. 5.

³³ S. Karapetyan et al, Armenia: Social Protection and Social Exclusion”, Eurasia Partnership Foundation/Caucasus Research Resource Centres, Yerevan 2011, p. 9.

³⁴ Global Employment Trends for Youth, ILO, 2013.

³⁵ Report on Household Survey on Migration in Armenia, IOM and National Statistical Service, 2014.

³⁶ https://www.cba.am/EN/ppperiodicals/tex_09_14_eng.pdf.

³⁷ SMEs in figures, 2012, SMEDNC.

³⁸ World Bank, Country Program Snapshot, 2014.

³⁹ Assessment of Development Results, 2014.

- ▶ To address inclusive and sustainable economic growth, support for macroeconomic issues such as debt management and support through targeted policy advices aimed at improving the trade and investment climate to promote entrepreneurship and create employment opportunities.
- ▶ Enhancing the flow of information to the labour force about training and employment opportunities is critical. New schemes are needed to measure and analyse skill gap and assist job-seekers to find decent employment. These will be targeted to vulnerable groups: young people with low skills, women, persons with disabilities, refugees and people displaced from Syria.
- ▶ The innovation performance review in 2014⁴⁰ emphasized the progress made by the country in the area of national innovation systems (NIS) and developed a set of recommendations and policy advice to increase the efficiency of the national innovation system, enhance innovation capabilities of stakeholders, introduce technologies new to the Armenian market as well as innovative processes and services. The importance of social innovation and innovation in management is also one of the area for future development.
- ▶ Agriculture contributes significantly to the economy and is the main source of economic activity in rural areas. It produces 19% of GDP and employs about 36% of the employed population. It is composed mainly of small farms with fragmented plots which are mainly utilized for subsistence agriculture. There are few links to markets, limited resources and feeble growth potential. In agriculture, technical assistance will be provided to improve both efficiency and sustainability. Efforts will focus on policy improvements, better management of agricultural statistics, support for a general agricultural census, strengthening producer groups and cooperatives and increasing their engagement in different value chains. An integrated rural development programme will be implemented in vulnerable border regions to provide income generating opportunities and reduce regional disparities. These efforts are ex-

pected to contribute to rural income levels.

- ▶ Public-private partnerships will be considered as one of the mean to fill the infrastructure gap. UN will support it with development and adaptation of the standards and best practices in various infrastructure sectors, including water and sanitation and waste water, health and educational infrastructure, transport and energy infrastructure.

Support will be provided to improve statistical production processes with the final objective to increase compliance with international standards.

- ▶ Regional integration efforts by undertaking an assessment of regulatory and procedural barriers to trade in goods will be implemented upon request from the Government, using United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) survey-based evaluation methodology. The assessment will reveal regulatory and procedural barriers to trade, and provide practical, action-oriented recommendations for addressing them.
- ▶ Support will be provided to refugees to promote their economic integration in Armenia such as: language and business training, access to concessional credits and financial services, as well as other livelihood interventions.

Major outputs expected from UN programmes will involve:

1. Upgraded infrastructure and enabling economic opportunities for vulnerable groups and border communities, including through the development of cultural and creative industries and cultural tourism.
2. Active labor market programmes for SME promotion and job-rich growth and for vulnerable groups.
3. Strengthened SMEs with increased knowledge, skills, marketing and exporting capabilities.
4. New monitoring and evaluation mechanisms to measure the reach and impact of state employment measures.
5. Re-integration support to returning migrants in job placement, business startups, improved access to financial resources, effective use of remittances.

⁴⁰ Innovation Performance Review of Armenia, United Nations Economic Commission for Europe, 2014.

6. Strengthened value chains, additional and more effective producer groups, increased rural incomes and employment, improved food security and greater consumer access to more affordable, better quality food.
7. Improved agricultural statistics and planning.
8. Improved policies and mechanisms to support implementation of the Sustainable Agriculture and Rural Development Strategy for 2015–2025 and Action Plan.
9. Strengthened industry–science linkages and increased financing of innovative entrepreneurs.
10. Institutional development for newly created free economic zones and technological parks.

Pillar II. Democratic Governance

Outcome 2.

By 2020, people benefit from improved systems of democratic governance and strengthened protection of human rights.

Under this Outcome, the UN will use policy development, institutional strengthening, participation and empowerment at national and local levels in priority areas of human rights, access to justice, accountability and transparency.

Armenia is implementing national strategies for public administration reform, including civil service development, public finance management, local self-governance and anti-corruption initiatives. In 2011, it joined the Open Government Initiative and is currently implementing the second OGI Action Plan for 2014–2016. In Public Administration and Anti-Corruption, a new Government strategy will tackle corruption in key sectors, including education, health, state revenues and law enforcement and recognizes the importance of more engagement of citizens and civil society.

Civil society is one of the primary actors in Armenia’s democratic reform process. Therefore, more efforts are needed to stimulate people’s participation in governance, to promote the concept of the ‘citizen expert’ and to design development

solutions and public services that deliver results. GoA and UN cooperation will focus on the quality and accessibility of public services by improving citizen engagement with the Government, strengthening the culture of demand, negotiation and dialogue, as well as supporting government to work in a more open and transparent manner.

Armenia has ratified most UN and Council of Europe human rights instruments, has adopted a national Human Rights Strategy and Action Plan (2014). A Working Group established by the Minister of Justice seeks to implement and coordinate commitments. There is a need to strengthen enforcement and implementation as legislation has not always led to improvements in practice. Moreover, citizens know little about their rights and responsibilities, which prevents many from claiming their rights.⁴¹ The most important issues regarding human rights are: rule of law and access to justice, torture and ill-treatment, societal discrimination against vulnerable and minority groups. Human Rights Strategy and Action Plan refer to all fields of human rights including civil, political, social and economic rights.

The UN will expand its successful work on human rights by assisting the Government to implement its Human Rights Strategy and Action Plan and the recommendations of international human rights mechanisms, in close coordination with the Working Group established by the Ministry of Justice. It will further promote dialogue and respect for tolerance by broadening human rights education, including on the prevention of Genocide.

GoA and UN cooperation will focus on the quality and accessibility of public services by improving citizen engagement with the Government, strengthening the culture of demand, negotiation and dialogue, as well as supporting government to work in a more open and transparent manner. UN will also support the government in building national capacity in data collection and analysis for evidence-based policymaking.

- At the policy and institutional level, efforts are needed to develop and implement the anti-corruption strategy and action plans with greater citizen engagement, by strengthening capacities of respective agencies, civil society and think tanks for

⁴¹ Capacity Assessment of the State Guaranteed National Legal Aid System in Armenia, UNDP, 2013.

impact assessments, and by mainstreaming anti-corruption in local development safeguards. Priorities will focus on improved protection and will tackle issues of access to justice, anti-discrimination, torture and ill-treatment. It will support Armenia in meeting its international obligations by developing capacity of the judiciary and law enforcement, and by assisting in implementation of the agreed recommendations, as identified.

The UN will help strengthen free legal aid system and alternative legal services, and work towards increased public awareness of rights and legal literacy focusing specifically on vulnerable groups, in line with the Strategic Programme for Legal and Judicial Reforms 2012 - 2016. In parallel, it will further promote dialogue with a view to reduce and eventually eliminate all forms of discrimination in the society. It will also support the government in benchmarking, measurement frameworks and aid coordination in human rights.

Major outputs expected from UN programmes will involve:

1. Better coordinated mechanisms to ensure the implementation of a system of protection of human rights and meeting of international obligations.
2. A strengthened framework of anti-corruption monitoring by civil society and implementation of the anti-corruption strategy by the government.
3. New mechanisms for systematic interaction between citizens and the government to better inform policy making.
4. Improved legal protection mechanisms including free legal aid.

Outcome 3.

By 2020, Armenia has achieved greater progress in reducing gender inequality, and women are more empowered and less likely to suffer domestic violence.

among women, participation in political and economic life is low.⁴² As of 2014, women comprise 11% of ministers and deputy ministers, only 11% of parliamentarians, and about 8% among local government authorities. This is despite the amendment to the Electoral Code in that set a 20% quota for women in party lists. There are no women governors or heads of urban communities. Women in Armenia own only 11% of micro, small and medium enterprises.⁴³ The male to female sex ratio at birth rose after independence and remains at the very high level of 114 males per 100 females, pointing to prenatal sex selection. The country's score in the World Economic Forum's (WEF) Gender Gap Index has slightly declined in the past five years, comprising 0.662 in 2014 (compared to 0.667 in 2010) and ranking 103rd among 142 countries.⁴⁴ A rise in single-headed households by women since 2010 has reached nearly one third. This is thought to be related to high levels of migrant labour among the male population, especially in rural areas. Given the limits on women's economic opportunity, these households are vulnerable to poverty.⁴⁵

A number of policy instruments and institutional mechanisms have been developed since 2010 in cooperation with NGOs and UN Agencies, but effective implementation remains an issue. Gender policy in Armenia is guided by a Concept Paper aimed at creating gender equality, eliminating discrimination on the grounds of gender, ensuring equal rights in the labour market and equal access to economic resources, establishing a democratic political culture of tolerance, and gender-related dialogue in the public through the inclusion of gender criteria in all spheres of life. The key issues set forth in the Concept Paper have been further addressed by the GoA through targeted strategic action plans, including the Gender Policy Strategic Action Plan for 2011-2015, the Strategic Action Plan to Combat Gender-Based Violence for 2011-2015, and related annual gender policy action plans. Measures are aimed at introducing the gender component in policy development and decision-making processes at national and regional levels in socio-economic, political, education, health, cultural, and public information fields. The Council

Gender equality is a challenge in Armenia, especially the economic and political participation of women, and gender-based violence and discrimination. Despite high levels of education

⁴² Millennium Development Goals National Progress Report: Armenia, UNDP, Armenia, 2010.

⁴³ Women's Entrepreneurship Support Sector Development Program 2013-2017, Asian Development Bank.

⁴⁴ WEF Gender Gap Index, 2014. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/economies/#economy=ARM>.

⁴⁵ Armenia 2010 Gender Assessment update, USAID.

on Issues of Equality Between Men and Women⁴⁶, adjunct to the Prime Minister, is the mechanism coordinating the implementation of the gender strategy in all sectors of state policy. To reinforce and improve the institutional mechanisms, Standing Committees on gender-related issues were established in 2011 in the regions, in Yerevan Municipality and the capital's 12 administrative districts, upon the executive orders of regional governors and the Mayor of Yerevan.⁴⁷

The Law “On provision of equal rights and equal opportunities for women and men” was adopted in May 2013. The term “gender” in the law was misinterpreted and misunderstood by certain social groups. The Women’s Council adjunct to the Prime Minister, and the UN jointly with other international organizations have made statements on the matter of concern.

It is difficult to gauge the prevalence of violence against women in Armenia largely because few cases are reported, particularly those of domestic violence, however the available data and research indicate that domestic violence is a serious problem that affects all strata of the Armenian society. There continues to be lack of appropriate legal measures to protect victims of violence and punish the perpetrators. In February 2013, the Government returned the draft Law on Domestic Violence for further elaboration and entrusted the MoJ with making amendments to the relevant legal acts. The CEDAW Committee, among other, recommended that Armenia adopts stand-alone legislation to combat domestic violence and sets up a specialized referral system for the victims of domestic abuse, wherein violence would be qualified as a criminal and civil offence subject to prosecution.⁴⁸

To address these issues, GoA and UN will build the capacities of national institutions to develop and implement policies that promote gender equality and the empowerment of women. Major strategies to be employed and outputs expected from UN programmes will involve:

1. Reducing gender equality disparities through targeting socially excluded and vulnerable groups (people living below the nationally determined poverty line, women in rural areas, including women-headed households).

2. Strengthening women’s voice and participation on national and local priority issues.
3. Cultivating a new generation of women leaders at all levels, particularly scaling up efforts to establish a critical mass of women leaders at the local level.
4. Supporting benchmarking, measurement frameworks, and aid coordination in human rights and gender equality.
5. Analysing the effects of gender-based violence on women’s and girls’ reproductive health, social and economic participation.
6. Advocating for improvement and implementation of gender-sensitive legislation and institutionalization of policies and programs for promoting gender equality and responding to gender-based violence.
7. Building multi-sectoral capacity to address gender-based violence, including through engagement of men and boys.

Outcome 4.

By 2020, migration, border, and asylum management systems are strengthened to promote and protect the rights of migrants and displaced people, especially women and girls.

Migration, including forced migration, is an important social and economic phenomenon affecting Armenians. It requires the establishment of a comprehensive and effective migration management system, including mechanisms serving the protection of refugees.

Nearly half of Armenian households are associated with migration. Up to 35,000 people emigrate annually from Armenia. Of those emigrants, 82% are male and 18% female.⁴⁹ Nearly 62% of those emigrating were unemployed immediately before emigrating. The main destination for Armenian emigrants is the Russian Federation (91%) followed by the EU (4%), the USA, and Ukraine. From 2007 to 2013, 38% of emigrants returned.

⁴⁶ The Council was re-established by the Prime Minister’s Decree 1152-A of 19 November 2014.

⁴⁷ National Review of the Republic of Armenia on the Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action: http://www.unescapsdd.org/files/documents/Beijing20_national_review_Armenia.pdf.

⁴⁸ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/229/31/PDF/N0922931.pdf?OpenElement>

⁴⁹ Based on educational status, the emigrants from the RA can be divided into at least four categories: (1) Educated migrants with education up to a graduate degree, constituting 17.2 % of the total emigrants; (2) highly qualified migrants comprising of individuals with post graduate degrees, constituting 0.6%; (3) low-skilled migrants with education up to general secondary constituting 49.8% of the total emigrants and (4) individuals with a vocational or secondary specialized education (23.9%).

Of these, 2 in 3 were male.⁵⁰ Returnees are in need of special attention and require an adequate environment for successful reintegration. In addition, Armenia hosts displaced populations mainly from Syria, Azerbaijan, Iraq and Ukraine.⁵¹ An estimated 15,000 persons displaced due to the conflict in Syria, mostly of Armenian ethnicity, have sought protection in Armenia, making use of a variety of options offered by the Government (e.g. facilitated naturalization, accelerated asylum procedures or residence status). Efforts of the GoA and UN (particularly UNHCR) are now shifting from immediate emergency assistance towards durable solutions, primarily by way of local integration. The ongoing geo-political tensions and conflict in countries and regions around Armenia require preparedness to respond effectively to future displacement scenarios.

While basic migration and refugee protection-related legislation is in place⁵², draft amendments to the Law on Refugees and Asylum have been prepared by the State Migration Service (SMS), pending endorsement by the Government and adoption by the Parliament. Moreover, improved legislation governing statelessness is under preparation.

The institutional framework in Armenia in the areas of migration and asylum are complex. The involvement of various ministries and authorities in the development and implementation of migration policy – often with overlapping mandates⁵³ – requires efficient and strengthened coordination mechanisms. The overall coordination and the development of migration policies in Armenia lie with the SMS, a state agency operating under the Ministry of Territorial Administration and Emergency Situations. At the same time, the SMS is responsible for the processing of asylum applications⁵⁴ and recently also has created an integration unit.

⁵⁰ http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&cPath=41_7&products_id=1400.

⁵¹ According to official sources: between 1988 and 1992 Armenia received over 360,000 refugees of ethnic Armenian background from Azerbaijan most of whom are naturalized, but many of whom are still struggling with their socio-economic integration and suffering from lack of durable housing solutions; between 2005-2007 Armenia received about one thousand refugees from Iraq; presently Armenia is also hosting about 15,000 persons, mostly of ethnic Armenian background who are displaced due to the conflict in Syria and are seeking protection in Armenia; as well as a smaller number of refugees from a variety of countries.

⁵² The 2006 Law on Foreigners; the 2001 Law on Border Guards; the 2001 Law on State Border; the 2011 EU-Armenia Mobility Partnership; and the 2014-2016 Action Plan for Approximation of migration legislation to EU and international standards.

⁵³ Rossi-Longhi, P; Galstyan, K; Lindstrom, T.; Review of Migration Management in the Republic of Armenia, p. 57, Assessment Mission Report, IOM, March 2008, Yerevan, available: http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&cPath=41_7&products_id=808.

⁵⁴ State Migration Service of the Ministry of Territorial Administration and Emergency Situations, available at http://www.smsmta.am/?menu_id=1 (accessed on 20 May 2013).

Over the last decade, trafficking has been successfully tackled in the country. Absolute numbers are very low – 15 cases on average per year. Armenia is a source country for 85% of victims of trafficking (VoTs) identified in Armenia, including women and girls trafficked for sexual exploitation (80%) and men trafficked for forced labour (20%). Since 2002, the Government has made considerable progress in strengthening its anti-trafficking response, including improvement of the legal framework in line with international standards, institutional set-up, endorsement and implementation of four National Action Plans (2004-2006, 2007-2009, 2010-2012 and 2013-2015), establishment of the National Referral Mechanism (NRM) of Trafficked Persons in 2008, and for the first time allocation of state funding for victims' assistance in 2009. The law of the Republic of Armenia "On Identification of and Support to Persons Subjected to Trafficking in Human Beings and Exploitation" was adopted on December 17, 2014 and will replace the existing NRM.

Efforts to strengthen cooperation among all the actors involved in managing migration are critical for improved protection of the rights of migrant and displaced populations. GoA and UN cooperation will focus on the development of well coordinated, evidence based national migration and integration strategies, and the provision of technical advice to bring legislation, policies, and data collection and analysis systems into line with international standards. There is need to mainstream displaced populations into country-wide, regional and sectorial development strategies, plans and programmes. Armenia's accession to the Eurasian Economic Union also requires efforts to align its migration and asylum operations with the laws and regulations effective in the newly forming Eurasian Economic Union.

Given the high Government priority, UN will continue its work in Integrated Border Management (IBM), building on the IBM National Strategy and Action Plan and the ongoing modernisation of three border crossings with Georgia. UN will expand and re-orient its work to leverage synergies with interrelated development issues such as economic development by the promotion of trade corridors as economic corridors, linking it more explicitly with community development work.

Major strategies to be employed and outputs expected from UN programmes will involve:

1. Technical advice to harmonize national legislation governing the treatment of migrants and refugees with international, European and regional standards.
2. Prepare work/action plans serving the implementation of the revised legislation.
3. Continued support and coordination to implement the EU–Armenia Mobility Partnership Declaration.
4. Continued support to implement and monitor the EU–Armenia Readmission Agreement (including monitoring of implementation).
5. Expansion of the system of the migrant resource and referral centers.
6. Community economic development projects in out-migration areas of the country and to assist in the integration of refugees, other displaced persons and migrants as well as in the re-integration of returnees.
7. Improved mechanisms to identify the most vulnerable migrant and displaced populations.
8. Establishment of well-coordinated referral mechanisms to secure effective services to returning migrants, asylum seekers and refugees.
9. Support to develop and implement a National Integration Strategy.
10. Strengthen the capacities of law-enforcement bodies and the judiciary to effectively prosecute labor trafficking in Armenia
11. Assist in development and adoption of a Counter-trafficking Assessment Tool for use by the government and non-government stakeholders in Armenia.

Pillar III. Social Services and Inclusion

Outcome 5.

By 2020, vulnerable groups have improved access to basic education and social protection services and participate in their communities.

Education

Since 2008, there has been increased state support to early education with the opening of new kindergartens and the partial coverage of maintenance costs for one-year preschools. There are significant differences in preschool enrolment between urban and rural communities and between children with and without disabilities. Communities are often unable or unwilling to finance and maintain preschools.

Children with disabilities are among the most marginalized groups facing multiple deprivations: 71% do not attend preschool, 18% do not attend school, 12% attend special schools, 13% live in institutions (special schools and orphanages), 34% do not attend any community events and 73% do not use rehabilitation services. In an effort to ensure that children grow up in a family environment, the government reduced the number of children in residential care by 4,000 since 2007. However, another 4,000 children still reside in 40 different institutions.

Life skills and health education are an integral part of good quality education which meets the basic educational needs of children and provides them with knowledge, skills, and motivation to make healthy choices in life, respect human rights, and avoid discrimination on any grounds. Though life skills education is obligatory in secondary school (grades 8–11), the quality of its teaching is compromised by the absence of systemic pre-service teacher training and regular monitoring and assessment.

Recent surveys indicate more than 1 in 4 young people ages 24–30 are determined to pursue further education.⁵⁵ However, unless the quality of education changes, Armenian youth will remain sceptical about their educational prospects.

GoA and UN efforts will focus on the expansion of inclusive pre-schools, including adaptable models for remote communities and providing policy advice to address inclusion issues at the preschool level. UN support will assist the GoA to avoid unnecessary deprivation of parental care and to promote the unification of children currently placed in state care with their biological families or alternative care arrangements,

⁵⁵ National Youth Aspirations Research Report 2012: RA Ministry of Sport and Youth Affairs and United Nations Development Program. http://www.am.undp.org/content/dam/armenia/docs/National%20youth%20aspirations%20survey%20report_ENG_edited%20final.pdf.

such as fostering. The promotion of healthy lifestyles will require closer and better coordinated cooperation between the Government and civil society.

Social protection

Armenia has continually progressed in reforming national and sub-national systems to prevent social exclusion and promote the interests of vulnerable children. The Government designed and sustained a multi-pillar social protection system, which was quite effective in tackling extreme poverty when it emerged as a serious threat. Notably, the 2014-2025 Armenia Prospective Development Strategy recognized poverty alleviation as a key priority.

The country continues to face challenges to fulfill the rights of all children to social protection and to reach the most vulnerable and marginalized groups. According to the 2013 Integrated Living Conditions Survey, the poverty rate was 32% and child poverty was 37%, making every third child poor and every thirtieth child extremely poor.⁵⁶ There are no comprehensive statistics on violence against children in Armenia, though such violence appears to be a concern – especially for children living in institutions and in the poorest families.

A multi-sector approach and investment in sustainable systems is needed to effectively and efficiently address the multiple and complex vulnerabilities faced by children and their families in Armenia. Beginning in 2010, the GoA initiated the Integrated Social Services reform. It aims to reduce the vulnerability of families and children, introduce a ‘one window’ approach for services, integrate social databases, and apply transformative social work, local social planning and greater cooperation among services. There is a need to set up psychosocial and other support services for children facing domestic abuse and violence.

Major strategies to be employed and outputs expected from UN programmes will involve:

1. Increased access to early learning, particularly in cultural and educational institutions, for most vulnerable groups, including in times of shocks and stresses.
2. Inter-sectoral mechanisms and strategies that identify and support out-of-school and at-risk children

⁵⁶ Social Snapshot and Poverty Report in Armenia, National Statistical Service, 2014 (ILCS 2013).

3. Strengthened inclusive education system that responds to the needs of ALL children
4. Strengthened health, education and social protection system that can prevent or mitigate childhood disability through early identification and interventions, rehabilitation and social support.
5. Improved social norms that are more favorable towards the social inclusion of children with disabilities.
6. Child protection services that effectively prevent family separation and respond to child violence and abuse.
7. An integrated social protection system that identifies and responds to the income poverty and multiple deprivations of vulnerable children and their families.
8. An in-service training curriculum for preparation of “Life skills” teachers and relevant teaching resources for trainee teachers and instructors. The curriculum will be gradually integrated into all teacher training institutes as well as used for in-service refreshment and quality assurance training.
9. As an essential public service ensuring access to overall quality and accessibility of education, strengthen the national school feeding project. It will contribute to the realization of the children’s essential right to food and normal physical growth as well as give them the opportunity to realize their educational potential.

Outcome 6.

By 2020, quality health services are accessible to all, including especially vulnerable groups.

Access to quality and affordable healthcare is integral for the achievement of national development goals. In the area of health, priorities for the Government of Armenia and UN are:

- ▶ Reproductive health, including maternal health
- ▶ Child and adolescent health
- ▶ Elimination of mother-to-child transmission of HIV, and

- ▶ Prevention and control of non-communicable diseases.

Reproductive health, including maternal health

Reproductive and maternal health is among five priorities highlighted in the 2013–2018 Election Program of the Armenian President as well as in the 2014–2017 GoA Program. Between 2005 and 2013, the **Maternal Mortality Ratio** (MMR) declined from 37 to 18.5 deaths per 100,000 births.⁵⁷ This positive shift is attributed to an increase in public spending on maternal and reproductive health and the operation of mobile gynaecological and emergency obstetric care (EOC) teams. While the current maternal mortality indicators of Armenia are ahead of many CIS countries, the MMR is still far above the EU average of 5 deaths per 100,000 births. The Government aimed to achieve the level of maternal mortality of 10.3 maternal deaths per 100,000 live births by 2015 which is close to the corresponding MDG Target.

The proportion of women who deliver in a facility, using trained health providers was nearly comprehensive at 99%. The **total fertility rate** in Armenia is unchanged from 2000 at 1.7 children per woman. Use of modern contraceptive methods increased from 20% in 2000 to 27% in 2010 but is still low. The total abortion rate (TAR) is 0.8 abortions per woman, a dramatic decrease since 2000.⁵⁸ The lack of quality family planning services leads to a still heavy reliance on abortion with consequently high secondary infertility. Other causes may be high levels of STIs, abortions, and the low level of knowledge and awareness about reproductive health among young people. Current estimates indicate that every year 272 women are diagnosed with cervical cancer and 115 die from the disease. Cervical cancer in Armenia ranks as the 5th most frequent cancer among women and the 2nd most frequent cancer among women between 15 and 44 years of age.⁵⁹ There is the need to improve access and increase the demand for family planning which will lead

to improved situation of maternal health and infertility. Efforts will be made to build-up life skills education (LSE) within the existing system to ensure that education considers needs and knowledge, attitudes and skills.

Child and adolescent health

Armenia has improved its infant mortality and under-five mortality rates, nearly halving the number of deaths since 1990.⁶⁰ However, according to the National Statistical Service of Armenia, infant mortality has remained the same little progress towards reduction over the past five years with a range of 9.7 per 1,000 live births in 2013.⁶¹ The Inter-agency Group for Child Mortality Estimation provides a higher IMR in 2013 of 14 per 1,000 live births. Evidence shows that children from poor households, children who live in rural areas, and those whose mothers have low education have a notably higher risk of death before their first birthday.⁶² Stunting and other forms of under-nutrition are an important public health issue and contribute to child mortality, disease and disability. According to 2010 DHS data⁶³, stunting affected nearly 1 in 5 (19%) children under five years of age, peaking at 26% among children ages 36–47 months and making it, according to the WHO standard, an emerging public health issue. The 2010 Armenian Demographic and Health Survey (ADHS) highlights the double burden of malnutrition, finding that 15% of Armenian children ages 0–5 are overweight. All of the nutrition indicators described above have nearly reached a threshold where they can be considered an emerging public health issue. Exclusive breastfeeding improved only marginally from 33% to 35%. There is also a substantial prevalence of anemia among preschool children (37%) and women of childbearing age (25%).⁶⁴

About 40% of school-aged children have multiple health complaints, and over 25% of 15-year-old girls and rural children show symptoms of serious depression. Adolescents have limited contacts with the health system: some 55% of 11-year-olds

⁵⁷ The maternal mortality rate is defined as the number of maternal deaths in a given time period per 100,000 women of reproductive age, or woman-years of risk exposure, in same time period. The maternal mortality ratio is the number of maternal deaths during given time period per 100,000 live births during the same time. The MDG indicators for maternal mortality are measured in maternal mortality ratio. Trends in Maternal Mortality: 1990 to 2013. Estimates by WHO, UNICEF, UNFPA, the World Bank and the United Nations Population Division. <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2013/en/>.

⁵⁸ Armenia Demographic and Health Survey 2005, 2010.

⁵⁹ ICO Information Sheet on HPV and Cancer, January 2014.

⁶⁰ The State of the World's Children – estimates rate at 15 deaths per 1,000 live births for 2012.

⁶¹ The Demographic Handbook of Armenia, Yerevan, National Statistical Service, 2013 and http://childmortality.org/index.php?r=site/graph#ID=ARM_Armenia. While UNICEF's the State of the World's Children, 2014 estimates higher rate at 15 deaths per 1,000 live births.

⁶² National Statistical Service, Ministry of Health and ICF International. Armenia Demographic and Health Survey 2010, Yerevan, 2012.

⁶³ Armenia Demographic and Health Survey 2010. <http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR252/FR252.pdf>.

⁶⁴ Armenia Demographic and Health Survey 2005 (ADHS 2010 did not include biometric measurement of anemia).

have never seen a family doctor or paediatrician with an even higher rate in rural areas.⁶⁵ Over the past few years, the health, education, and child protection sectors have focused increasingly on issues related to the health of school-age children. A greater emphasis on integrated services and health promotion to meet the needs of school-age children, and innovation within the health sector will ultimately bridge the gaps in realizing the basic rights of adolescents. In particular, the frequency, scope and mechanisms for regular screenings will be revised, and basic health screenings will be moved to schools to include early detection, referral, screenings and provision of information and basic counselling. In light of integrated social services reform, psychologists and case managers will be linked to schools to work on issues related to school-age children and adolescents.

A child-centred approach is required, particularly for vulnerable children ages 0-6, to remove inequities in the health system to ensure access to health services. This approach will address family conditions that result in malnutrition, developmental delays, disability, violence, maltreatment and neglect. In order to reduce the mortality rate among the most vulnerable families, priority will be given to strengthen paediatric care at the regional level and improving referral mechanisms. Efforts will be directed to provide adequate support to families, including: improved policies and mechanisms that promote quality child care, sound nutrition and the prevention of micronutrient deficiencies, and effective counselling services. The UN will support advocacy for greater funding of the health care system and build capacity for cross-sector collaboration, improved data collection and analysis, strengthened pre- and in-service training of service providers and quality assurance. Support will also be extended to enhance the capacity of health providers to prevent developmental delays and disabilities through detection and intervention at an early age and to orient parents on modern parenting techniques.

To address issues related to adolescents' health and development an integrated approach oriented to equity and based on the health system is required to help to ensure that the health needs of adolescents are met in a timely and comprehensive manner. Health, education and social

protection policies all require strengthening to become child-friendly.

HIV

From 1988 to 31 December of 2014, 1,953 HIV cases had been registered in the country among the citizens of the Republic of Armenia with 334 new cases of HIV infection registered during 2014. The estimated number of people living with HIV in the country is about 4,000. Males comprise 69% of cases and females 31%. 36 cases of HIV infection are reported among children (2%). Approximately 54% of the people living with HIV were between the ages of 25-39 at the time of testing. Over the past ten years the main mode of transmission of HIV has shifted from intravenous drug use to heterosexual transmission. It is estimated that around 3 in 4 cases are associated with migration. Official data shows that up to 95% of pregnant women are tested for HIV, however a recent assessment revealed that more than half of the women included in the assessment were not aware that they had been tested. Overall, advisory services for HIV prevention and the prevention of mother to child transmission of HIV are weak, and many families do not receive adequate information about the benefits of testing. There is also a lack of integration of services and a lack of capacity to provide regular services for the prevention and treatment of HIV and other sexually transmitted diseases (STIs), particularly for migrants, their sexual partners, and young people. The 2014 Biological and behavioural HIV surveillance study has shown that the knowledge about HIV prevention among youth was 22.4%. Nearly 1 in 3 young people had engaged in high-risk sexual behaviour and in the past 12 months only 4.2% of the surveyed young people were tested for HIV.

HIV education as a part of Healthy Lifestyle course for youth should be implemented and extended at universities and colleges. Access to HIV testing for other groups of population, including high risk groups, should be increased as well. Measuring stigma and discrimination by using People Living with HIV Stigma Index to "know the epidemic" in terms of the prevalence of stigma and discrimination and their impact on the response to HIV is also important to be followed by public awareness activities. Since 2005 interventions have been scaled up considerably and the Gov-

⁶⁵ Arabkir Medical Centre, Ministry of Health, Ministry of Education and Science, UNICEF and WHO, Health Behaviour in School-Aged Children, 2010.

ernment has improved its institutional capacity to prevent HIV and respond to AIDS.

The objectives of the National AIDS Programme are to reduce the transmission of HIV and to reduce the morbidity and mortality caused by HIV and AIDS. HIV prevention and AIDS treatment, care and support are being provided in accordance with the National HIV/AIDS Treatment and Care Protocols. However, funding for the national programme is less than 20% of the required budget. Support will be provided to strengthen systems for prevention and control of HIV and related infections among women and children to contribute to the achievement of “zero” new HIV infections among children and keeping their mothers alive. The cooperation will also expand the mobile medical team model to provide migrants and their family members with advice and services for the prevention of HIV, STIs, and reproductive health and family planning services.

Non-communicable diseases

More than 85% of deaths registered in Armenia are attributed to non-communicable diseases (NCDs). The major causes of premature death are diseases of the circulatory system, cancer, external injuries and poisoning. From 2007 to 2012, mortality caused by diseases of the circulatory system and cancers increased by 13% and 15%, respectively. This is related to population ageing, with 11% of the population in the 65-plus age group. A National programme to promote healthy lifestyles was approved by the GoA in 2014 and the Ministry of Health has developed a related programme and action plan to control the most prevalent NCDs. One of the targets of national NCD programme is 5% reduction of mortality due to cardiovascular, oncological, pulmonary diseases and from diabetes mellitus by 2020.*

Coordinated efforts across different sectors are needed to improve the prevention and control of NCDs. Educating the general population, especially those at risk due to unhealthy lifestyles, is a first priority. Rates of tobacco use have increased sharply among young people.

Alcohol abuse is not yet a major problem, but increasing use of alcohol has been reported for the youngest age group (16–24).⁶⁶ Promotion

of healthy lifestyles will require closer cooperation between the Government and civil society. The GoA and UN will promote health education and healthy lifestyles in schools and food safety through international instruments, specifically the Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity.⁶⁷ To improve the quality of life skills and health education, a training curriculum and resources will be developed and integrated into teacher training institutes.

Major strategies to be employed and outputs expected from UN programmes will include:

1. Strengthened capacity of national institutions to formulate evidence based policies and deliver quality, integrated sexual and reproductive health services.
2. Strengthened national capacity to provide quality maternal and child health services for the most disadvantaged and excluded.
3. Strengthened, equity oriented family support and outreach services for Young Child Health and Wellbeing.
4. A strengthened systems for prevention and control of HIV and related infections among migrant populations, women and children.
5. Strengthened national policies and health planning processes for the prevention and control of non-communicable diseases (NCDs)
6. An in-service ‘life skills’ training curriculum and teaching resources integrated into all teacher training institutes.

Pillar IV. Environmental Sustainability and Resilience-Building

Outcome 7.

By 2020 Sustainable Development principles and good practices for environmental sustainability resilience building, climate change adaptation and mitigation, and green economy are introduced and applied.

⁶⁶ Report on the results of the national survey on the drug, alcohol and smoking prevalence among the general population of Armenia, 2005.

⁶⁷ It is an international agreement which aims to ensure the safe handling, transport and use of living modified organisms resulting from modern biotechnology that may have adverse effects on biological diversity, taking also into account risks to human health.

The 2007 National Security Strategy of the Republic of Armenia has recognised the ineffective management and unsustainable use of natural resources as a priority internal threat. The Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 highlights the need for sustainable and inclusive growth and in particular: access to enhanced economic opportunities in line with sustainable development principles, and the promotion of environmentally-sound technologies and effective management of natural resources. During the Third UN World Conference on Disaster Risk Reduction the government agreed to the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. It aims to substantially reduce disaster risks and losses in lives, livelihoods, and health, and to ensure that DRR principles are applied for sustainable development gains in the country. The DRR National Strategy (DRRNS) approved by the government in March 2012 was developed based on the Hyogo Framework for Action (HFA) and its priority directions. Once updated to reflect the Sendai Framework, it will serve as a main guiding strategic document for DRR initiatives in all development sectors. Development of the DRRNS implementation plan 2016-2020 and its realisation, including regular monitoring and evaluation, are considered to be a priority area for GoA-UN cooperation. It is also important to note that DRRNS has already influenced national legislation and policies. For example, the revised Law on Local Self-Governance integrated DRR into planning frameworks and templates and is pending adoption in the Parliament.

During the last decade the county enacted a number of policies, regulations, and programmes based on sustainable development with particular emphasis on improved environmental management. In 2014, Armenia's ranking in the Environmental Performance Index improved by 2 places to 48. This represents a 14 point increase since 2009. The biggest improvements have been to air quality and water and sanitation (access to drinking water). In 2014 alone, five laws and thirty by-laws were approved, including Environmental Impact Assessments and Environmental Expertise. The Action Plan for Energy Security was approved in July, stating specific timelines and division of responsibilities for promotion of energy efficiency and renewable energy. The Law on Local Self-Governance was modified in January integrating climate change adaptation. With gas

prices on the rise, forest protection and energy efficiency (EE) issues are a priority for the government and the public. The first Nationally Appropriate Mitigation Action Plan in Armenia for the housing sector was developed. The "Energy Saving and Renewable Energy Development" Law was amended to address energy audit for energy intensive sectors and mandatory norms for minimum energy performance requirement in public procurement. The Third National Communication and Armenia's first Biennial Update Report to UNFCCC were developed which ensures the commitment of Armenia to update its national greenhouse gas inventory, provide information on progress in greenhouse gas mitigation policies and actions and identify relevant needs. The Protected Area network in Armenia was been increased by over 6,000 ha through introduction of new type of community managed protected area: "Gnishik."

At the same time, aggressive development of resource intensive sectors and industries was considered an important strategy for mitigating the impact of the global financial crisis. While the approach boosted short term revenues, it was not designed and implemented to address actual environmental and social losses. There are limited policies and measures elaborated in support to the Green Economy programmes, energy efficiency and renewable energy related activities are still limited.

Armenia's economy can be characterized by high energy intensity and consumption. The country is dependent on the import of hydrocarbons⁶⁸, including for all of its fuel for transport, gas for residential and industrial purposes, and one-third of electricity generation. Unsustainable practices in the use of natural resources include deforestation, poor land use and agriculture practices that lead to soil erosion and loss of habitats and species. There are still major problems with water quality and water supply issues and pollution with hazardous chemicals from industrial processes. There are approximately 8,000 tons of obsolete POPs waste and contaminated soil stored across the country. All of these factors create a significant risk to human health and the environment.

Natural hazards also constitute a significant challenge for the country. The United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR) includes

⁶⁸ Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014).

Armenia in a group of countries with the highest relative economic loss and the worst economic resilience to natural hazards. The World Bank considers Armenia among the 60 most disaster prone countries in the world with nearly 110 different hazards. Over 80% of the population faces disaster risk⁶⁹ and 2 in 3 children attend schools in earthquake risk areas where school buildings do not comply with earthquake-resistant building codes.

A clean environment, conservation, the optimal use and rehabilitation of natural resources, proper disposal of hazardous waste, disaster risk management and resilience building, and environmental awareness and education are all important elements for sustainable development. GoA and UN cooperation will focus on a cross-sectoral approach to introduce environmentally friendly practices and increase of population resilience.

Major strategies to be employed and outputs expected from the UN programmes will include:

- ▶ Provide policy advice and advocacy to strengthen the links between sustainable environment, disaster risk management and economic development and enhance national capacities to fulfil commitments under ratified multilateral environmental agreements (MEAs).
- ▶ Support the development of a national framework for the introduction and implementation of Green Economy policy, introduction of new economic instruments and innovative PPP schemes.
- ▶ Enhance capacity to produce and disseminate on a regular basis statistics according to the UN System on Environmental-Economic Accounting (SEEA).
- ▶ Strengthen national capacity to develop and implement a National Action Plan for sustainable housing and urban development based on the country profile developed by the UNECE.
- ▶ Promote innovative clean energy technologies for SMEs and enhance awareness and incentives for entrepreneurs and small

businesses. The local private sector will be presented with opportunities to contribute to business plans for sustainable development and expand investment in clean energy technology in the country.

- ▶ Expand the use of Resource Efficient and Cleaner Production (RECP) approaches, for the benefit of improved resource productivity (including reduced operational costs and use of materials, energy and water), reduced environmental impact, and improved occupational and community health and safety.
- ▶ Strengthen the capacity of the Government of Armenia to comply with provisions of the Protocol on Water and Health, to assist in the process of preparation of the road map for the ratification of the Protocol and to develop targets and measures to assist Armenian authorities in implementing requirements of the Protocol, thus to promote at national level the protection of life and health of the public both in terms of individual and collective aspects, as well as to improve the management and use of water resources, including the protection of ecosystems, to improve safe water supply and discharge, and to control and reduce water-related diseases.
- ▶ Assist the country to strengthen the capacity to develop national action plan for the forest sector in green economy, national accountability system for the sustainable forest management through the system for evaluation of the management of forests (SEMAFOR).
- ▶ Assist the Government in addressing Climate Change and Energy Efficiency related concerns through: (a) the development of a climate change mitigation policy and establishment of a mitigation measurement, reporting and verification system; (b) promotion of energy efficiency and Minimum Energy Performance standards in national legislation; (c) introduction of Low Carbon Development principles and practices in municipal energy planning, and promotion of an enabling environment for the application of innovative mechanisms; (d) support to the Development of the National Adaptation Action Plan and the imple-

⁶⁹ Disaster Risk Reduction and Emergency Management in Armenia: Global Facility for Disaster Reduction And Recovery "Armenia: Institutional Arrangements for Disaster Risk Management and Reduction", World Bank, 2009.

mentation of adaptation measures in rural communities; e) promote energy and resource efficiency in residential, public and industrial sectors as well assist in promotion of renewable energy.

- ▶ Support implementation of a disaster risk reduction (DRR) policy framework and mainstreaming of disaster and climate risk management and resilience building principles and practices into the development agenda at national and local levels.
- ▶ Mainstream sustainable resource management practices using an Ecosystem-Based (including integrated water resource management) Approach and strengthen the management of hazardous chemicals and associated contaminated sites.
- ▶ Build capacity of national emergency services to carry-out multi-hazard risk assessment, mapping of communities and emergency response.
- ▶ Support a cost effective system of resilient schools and childcare institutions that are seismically safe, energy and resource-efficient and inclusive; assist in the adaptation of learning environments to address the needs of children.
- ▶ Provide assistance in developing national programmes for mitigating the negative impact of climate change on the Specially Protected Areas of Armenia.

3. RESOURCE REQUIREMENTS AND RESOURCE MOBILIZATION

Resource Requirements

The UNDAF budget provides the GoA, the UNCT, and bilateral and multi-lateral development partners and donors with an overview of the required and available resources to support implementation of the planned outcomes, as well as funding gaps. It is a basis for joint mobilization of re-

sources and contributes to better delivery of GoA and UN system support. Sources of funding from UN Agencies include regular, or core resources and other, or non-core resources that UN Agencies are able to mobilize on the strength of the expected results and strategies. Budgets are indicative and may be subject to changes by the governing bodies of UN Agencies and by internal management decisions. Regular and other resources are exclusive of funding received in response to emergency appeals

Full implementation of the UNDAF will require an estimated total of **\$119,245,000**. This includes \$16,575,000 from regular or core resources and \$28,270,000 from other or non-core resources. The total estimated funding gap is \$74,400,000 which will need to be mobilized over the period of the UNDAF. The overall resource requirements are summarized in the table below:

Resource Mobilization

The UN in Armenia, in cooperation with the GoA, will develop a resource mobilization strategy, in accordance with UNDG guidelines, to address the funding gaps of the UNDAF, including through Government co-financing and/or in-kind support. Building on the shared vision for the UNCT's engagement in Armenia, the joint resource mobilization strategy will:

- Analyze the external development environment and the priorities of development partners working in Armenia.
- Identify potential areas where the UNCT is best positioned to succeed in joint resource mobilization considering its development priorities and comparative advantages.
- Build the capacity of the UNCT in resource mobilization by enhancing their knowledge on relationship management and fundraising.

The strategy will set the framework for joint fundraising initiatives and will be supplemented with agency-specific resource mobilization strategies. It will provide responsibilities and guiding principles, mechanisms for fundraising, indicators and reporting arrangements.

Table: Resource Requirements by UNDAF Outcome (2016–2020)⁷⁰

Areas and Outcomes		Indicative Budget (USD)			Total
		Regular Resources (Secured)	Other Resources (Secured)	Resources to be Mobilized	
Pillar. Equitable, sustainable economic development and poverty reduction					
Outcome 1	UNDP	500,000	6,500,000	6,500,000	13,500,000
	FAO	1,400,000	2,600,000	1,000,000	5,000,000
	UNIDO	0	1,210,000	4,000,000	5,210,000
	IOM	0	2,000,000	1,000,000	3,000,000
	UNHCR	700,000	100,000	2,000,000	2,800,000
	WFP	0	2,000,000	4,000,000	6,000,000
	UNECE	20,000	0	350,000	370,000
	TOTAL	2,620,000	14,410,000	18,850,000	35,880,000
Pillar. Democratic governance					
Outcome 2	UNDP	400,000	0	6,000,000	6,400,000
	UNFPA	450,000	0	300,000	750,000
	IOM	0	0	300,000	300,000
	UNICEF	250,000	0	400,000	650,000
	TOTAL	1,100,000	0	7,000,000	8,100,000
Outcome 3	UNFPA	400,000	0	500,000	900,000
	UNDP	200,000	300,000	2,200,000	2,700,000
	TOTAL	600,000	300,000	2,700,000	3,600,000
Outcome 4	IOM	0	0	3,500,000	3,500,000
	UNHCR	500,000	100,000	10,000,000	10,600,000
	UNDP	100,000	0	3,500,000	3,600,000
	TOTAL	600,000	100,000	17,000,000	17,700,000
Pillar. Social services and inclusion					
Outcome 5	UNICEF	500,000	0	500,000	1,000,000
	UNFPA	300,000	0	300,000	600,000
	WFP	6,000,000	0	12,000,000	18,000,000
	UNHCR	300,000	150,000	2,000,000	2,450,000
	UNESCO	0	0	100,000	100,000
	TOTAL	7,100,000	150,000	14,900,000	22,150,000
Outcome 6	UNICEF	400,000	200,000	800,000	1,400,000
	UNFPA	550,000	0	500,000	1,050,000
	WHO	250,000	0	0	250,000
	UNAIDS	80,000	0	200,000	280,000
	UNHCR	200,000	0	500,000	700,000
	TOTAL	1,480,000	200,000	2,000,000	3,680,000

⁷⁰ The figures are indicative only. They are estimated as of April 2015 and will depend on the availability of regular and other resources from UN Agencies and contributions from donors.

Areas and Outcomes		Indicative Budget (USD)			
		Regular Resources (Secured)	Other Resources (Secured)	Resources to be Mobilized	Total
Pillar. Environmental sustainability and resilience-building					
Outcome 7	UNDP	650,000	12,000,000	5,000,000	17,650,000
	UNICEF	500,000	0	3,000,000	3,500,000
	UNIDO	0	1,010,000	4,100,000	5,110,000
	FAO	600,000	100,000	300,000	1,000,000
	OCHA	500,000	0	0	500,000
	UNECE	160,000	0	315,000	475,000
	TOTAL	2,410,000	13,110,000	12,715,000	28,235,000
GRAND TOTAL					119,245,000

4. COORDINATION AND IMPLEMENTATION

A joint national UNDAF Steering Committee (SC) will be established at the strategic level under the leadership of the RoA Prime Minister and the UN Resident Coordinator. The SC will coordinate, guide, and assist the implementation of the UNDAF. UN Agencies, Funds and Programs will prepare country programs, projects, and activities that are consistent with the results and strategies outlined in this framework. The programs will build upon UN comparative advantages, use global best practices to scale-up activities to the national level, and pilot innovative approaches. To strengthen performance and contribute to development results, the UNCT will, wherever relevant, use joint programming to reduce duplication and transaction costs, enhance synergies, and seek complementarity of mandates and cost efficiencies. Through the coordination and implementation arrangements described below, the RoA Government and the Heads of UN Agencies will oversee all strategic and operational aspects of UNDAF implementation, and will monitor its progress.

To ensure efficient planning, coordination, timely delivery, monitoring and evaluation of development results, UNDAF **Results Groups will be formed** at the pillar level by contributing UN Agencies, with participating members from the GoA and civil society partners. They will report to the UNDAF Steering Committee and will ensure a high level of coordination and coherence between the contributions of the GoA, civil society partners, and UN Agencies.

UNDAF Steering Committee

The UNDAF Steering Committee (SC) will provide overall strategic guidance during implementation of the UNDAF, including monitoring, reporting and evaluation. It will serve an advisory function and endorse strategic decisions with regard to implementation of the UNDAF.

The SC will be co-chaired by a representative of the RoA Prime Minister's Office and the UN Resident Coordinator in Armenia. Other members will comprise key Government partners, including line ministries relevant to the 2016-2020 UNDAF, UNCT members and other UN Agencies as necessary. The Committee will ensure participation of the civil society and private sector partners as necessitated by the SC agenda. The SC will remain operational throughout this UNDAF cycle and will meet as per agreed schedule to ensure the implementation of the following key functions:

- ▶ Review overall performance of the UNDAF and gauge the extent to which results are contributing to the national priorities.
- ▶ Consider major constraints and lessons from implementation, future risks and good practices that can be taken to scale and make decisions thereon.
- ▶ Review and approve adjustments to expected results, strategies and resources to better align UN and GoA resources for greater impact.

- ▶ Advocate and to provide guidance on resource mobilisation for the implementation of the UNDAF in Armenia.
- ▶ Agree on and oversee a final evaluation of the UNDAF to be conducted at dates agreed by SC members.

The work of the SC will be supported by the UN Resident Coordinator’s (RC) Office acting as Secretariat.

Results Groups

Results Groups (RG) are a key mechanism to support effective implementation of the UNDAF through joint monitoring and progress reporting for the expected outcomes. RGs will provide information exchange, track and report on progress against planned activities and results, and identify lessons, good practices, and needed adjustments to overall results, strategies, and resource allocations.

The RGs will be formed at the pillar level, based on agreement between the GoA and UNCT, to ensure efficient planning and coordination and the timely delivery of development results. They will be co-chaired by a Head or delegated deputy of a UN Agency and a senior representative from the relevant GoA Ministry. Members will consist of staff of Government ministries, departments, and state agencies, representatives of civil society organisations involved in implementation, and UN Agencies contributing to the outcome. The Co-Chair representing a UN Agency will be responsible for ensuring secretariat support to the Result Group. The Results Groups will meet regularly and will operate on the basis on annual workplans to be approved by UNCT and UNDAF SC in the beginning of the year. During implementation, RG meetings will be held at least twice yearly, in advance of SC meetings. More frequent meetings can be convened by the co-chairs, as necessary. The RGs are responsible to:

- ▶ Monitor progress towards the achievement of UNDAF outcomes, using agreed indicators, and track the extent to which these results contribute to national priorities.
- ▶ Collect data for outcome indicators and identify and propose solutions to address data gaps.

- ▶ Consider major constraints and lessons from implementation, future risks and good practices that can be taken to scale and make decisions thereon and present them to the SC.
- ▶ Review and propose adjustments to expected results, strategies and resources to the SC.
- ▶ Review implementation progress and report on the progress to the SC.

At the end of the year the Results Groups will conduct Annual Progress Review of the respective UNDAF pillars. A web-based UNDAF Monitoring and Evaluation tool developed by the UNRC Office will be used to track/monitor progress against baseline data. The UNRC Office will prepare a joint Annual Progress Report, which will collate the reviews of the RGs. The Annual Progress Reviews consolidated into an Annual Progress Report will be reflected in UNRC and UNDAF Annual Progress Reports. The Annual Progress Report will be presented, discussed and analysed at the Steering Committee meeting with the aim to provide further guidance on effective implementation of the UNDAF.

The activities of the UNDAF Results Groups, whenever possible, will be coordinated with the work of the national coordination mechanisms⁷¹ through the institutional set-up of the National Directors and co-chairing of the UNDAF Theme groups by the relevant Ministry focal points.

Operations Management Team

Cooperation between the UN agencies at the level of operations will be carried out by the Operations Management Team (OMT) through the framework of common services. The latter aims at promoting efficiencies in UN procurement, maximising the use of funds in support of differing agency mandates and operations, and acquiring locally procured commodities and services more

⁷¹ Some of the key national mechanisms include the National Council on Sustainable Development under the Prime Minister’s Office, National Platform for Disaster Risk Reduction; RoA Council on Men and Women Equality; the Small and Medium-Size Enterprise Development Council of the Republic of Armenia; National Youth Policy Council under the Prime Minister’s Office; Integrated Social Service System Management Council; Anti-corruption Council under the Prime Minister’s Office; Armenia Country Coordination Mechanism fighting HIV/AIDS, TB and Malaria and others.

effectively and efficiently through collaboration, thereby reducing transaction costs and improving value for money.

The OMT provides support and advice to the UNCT on efforts to harmonize business operations and contribute to the delivery of UNDAF results. The Team will pursue higher quality, more effective, and cost-efficient common services in procurement, human resources, ICT, finance, logistics and transport. This is meant to strengthen the common services by consolidating the various resources, capacities and capabilities of the UN Agencies resident in the country. Significant savings in investments, operating costs and time, as well as improvement in efficiencies and delivery of these services will be achieved through joint initiatives in these common areas. Common procurement will result in a number of long-term agreements (LTAs) concluded by lead agencies to be used by everyone, providing an overall gain in procurement time, service costs, and management efficiency. The OMT is functioning under the guidance of the UNCT, is chaired by the UNDP Operations Manager and consists of each UN Agency's most senior Operations or Administrative Officer. The OMT's responsibilities are to:

- ▶ Implement common business solutions, such as common procurement systems for tendering and bidding, LTAs for joint procurement, common ICT platforms, banking arrangements, office security and cleaning services.
- ▶ Make assessments and recommendations to the UNCT on any activities requiring their approval for joint initiatives aimed at increasing the effectiveness of existing common services and premises, monitor and report to the UNCT about progress to achieve higher quality, more effective, and cost-efficient business support services. The OMT will set up a monitoring system, which would encompass baseline information with regard to current status of the common services/business operations along with indicators and set targets. The monitoring system will help to assess and report progress in terms of cost savings and efficiency gains; and
- ▶ Communicate effectively about the aims and expected results of common business solutions to all UN staff and concerned country partners.

Communications Group

UN Communication Group (UNCG) will continue to operate in recognition of the need, value and significant contribution communications and advocacy play in achieving the UNDAF outcomes and promoting the image of a strong and unified UN system in Armenia. The UNCG will promote and raise awareness on UN values, standards and norms, strengthen inter-agency cooperation in communications and increase the positive image and media profile of UN work at the country level. It will do this by speaking through unified messages, promoting awareness and understanding of the UN's contribution to national development process through the UNDAF, as well as promoting partnerships with key stakeholders. The objectives of the UNCG are to:

- ▶ Provide leadership in communications and advocacy for the UNCT.
- ▶ Identify new and creative ways to show how UN-supported programmes are delivering results, with an emphasis on inter-agency cooperation; and
- ▶ Promote a coherent image of the United Nations in Armenia.

UNCG is chaired by the UN Resident Coordinator. Membership includes the communications specialists and media focal points from the UN agencies, funds and programmes at the country level. The UN Department of Information serves as the secretariat of the group.

To reach its objectives, UNCG will prepare an annual work plan based on the priorities for joint communications and advocacy identified by the UNCT. The UNCG will also develop a joint UN Communications and Advocacy Strategy in line with the thematic and programmatic priorities of the 2016-2020 UNDAF, and in support of the application and implementation of SDGs in the country. Resources for joint communications activities will be made available through cost sharing by the UNCT.

5. MONITORING, REPORTING, AND EVALUATION

To ensure that results and strategies planned in this UNDAF are relevant and implemented successfully, an effective monitoring and evaluation system will be established. It will be based on the aforementioned UNDAF implementation structures with the aim of: a) using transparent and continuous mechanisms to help UN Agencies and, if appropriate, other development partners to track the achievement of results from their contributing programs and projects; b) strengthen the monitoring and evaluation capacity of national partners. The monitoring and evaluation system in the UNDAF includes the UNDAF Monitoring and Evaluation Framework, UNDAF Results Matrix, UNDAF annual/biennial Work Plans and Reviews and Evaluation. The monitoring and evaluation will be done against the baseline data for outcomes and indicators provided in the UNDAF Results Matrix. The UNCT also commits to increasingly strengthen and use the national data and reporting systems.

At each step in the monitoring and evaluation system, ownership and leadership by the GoA is essential to sustain the demand for performance information about the UNDAF and to use performance information for learning, managing and adjusting strategy and resources for greater impact.

UNDAF Annual Review

An UNDAF Annual Review Meeting will be conducted and a joint Annual Progress Report will be presented. It will consolidate the progress reports from each UNDAF Results Group through Annual Progress Reviews, in accordance with joint work plans. Performance information from both Annual Progress Reviews and joint Annual Progress Reports⁷² will be reflected in UNRC annual reports and those of contributing UN Agencies. The joint Annual Progress Report will be presented,

discussed and analysed at the UNDAF Steering Committee meeting with the aim to provide further guidance on effective implementation of the UNDAF.

UNDAF Evaluation

An independent UNDAF evaluation will be conducted in the penultimate year of the programming cycle, in line with the standards and guidance documents of the UN Evaluation Group (UNEG). The aim of the evaluation will be to obtain substantive feedback from the UNDAF partners on the progress and impact achieved against expected UNDAF results. In addition to identifying achievements, the evaluation will reveal obstacles, which have had affected implementation of the UNDAF. Best practices and lessons learned which emerged from the UNDAF process will be disseminated through the national and global UN networks. The evaluation will be commissioned by the UNCT and discussed at the UNDAF Steering Committee. The UNCT envisages and commits agency cost-sharing for up to 30,000 USD for and international consultant to carry out the evaluation. If need be, additional funding will be provided through the UNRC Fund budget. The day-to-day management and coordination of the Evaluation will be done by the UNRC Office with the support of Agencies' focal points.

Risks and Assumptions

During the monitoring process special attention will be given to tracking major risks and assumptions that may jeopardise the achievement of UNDAF expected results, including: a) the impact of the global financial crises on the economy; b) continued relevance of the Armenia Prospective

⁷² The progress update will follow the UNDG Standard Operational Format and Guidelines for Reporting Progress on UNDAF.

Development Strategy for 2014-2025 toward the progressive achievement of the Post-2015 Agenda / SDGs; c) possible further escalation of the Nagorno-Karabakh conflict; d) the risk of natural disasters and their possible aggravation as a result of climate change or unsustainable use of natural resources; e) the inability of the duty-bearers to perform properly their functions; f) lack of capacity or commitment of the national institutions and civil society organisations to implement high quality programs and projects; g) lack of sufficient resources for the implementation of the UNDAF, including commitment from donors; h) lack of sufficient collaboration amongst UN Agencies; i) an unexpected influx of large numbers of refugees, internally displaced people, labour migrants as a consequence of deterioration of the geopolitical situation in the region.

ANNEX A. UNDAF ARMENIA RESULTS MATRIX 2016-2020

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Pillar I. Equitable, sustainable economic development and poverty reduction

National development goals: Growth of employment¹ – Increase in employment through creation of quality and well-paid jobs is recognized as the main objective of ADS. By 2021, the Government aims to ensure employment growth of around 135,000.

SDGs²: 8. Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all; 8.5 by 2030 achieve full and productive employment and decent work for all women and men, including for young people and persons with disabilities, and equal pay for work of equal value; 8.6 by 2020 substantially reduce the proportion of youth not in employment, education or training at all levels.

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD) ³
<p>Outcome 1. By 2020, Armenia's competitiveness is improved and people, especially vulnerable groups*, have greater access to sustainable economic opportunities.</p> <p><i>*Vulnerable groups most relevant for this outcome are: poor, women, youth, refugees, returning migrants, people prone to migration, people with disabilities, rural population in remote areas</i></p>	<p>1.1 No. of improved policies to promote decent work and improve business environment, in line with sustainable development principles adopted</p> <p>BASELINE: 0</p> <p>TARGET: 5 policies improved and adopted</p>	<ul style="list-style-type: none"> - GoA reports - UN Agency programme reports - Periodic qualitative assessment of new policies 	<p>Assumptions:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Government is committed and sufficient resources made available for development and implementation of the socio-economic reforms <p>Risks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Worsening global and regional economic situation - Regional instabilities 	<p>UN Agencies contributing to Output: UNIDO, UNDP, FAO, ILO, IOM, WFP, UNHCR, UNESCO, UNECE, UNCTAD</p> <p>Key government partners: Ministries of Economy, Finance, Agriculture, Energy, Territorial Administration and Emergency Situations, Diaspora, Labour and Social Affairs, Culture, Education and Science</p> <p>Other partners: National Statistical Service, SME DNC, Armenian Development Foundation, State Migration Service, State Employment Agency, Trade Unions, regional and local authorities, business associations, NGOs, financial institutions.</p>	<p>Regular Resources: \$ 2,970,000</p> <p>Other Resources: \$ 14,410,000</p> <p>Resources to be mobilized: \$ 18,500,000</p> <p>Total: \$ 35,880,000</p>

¹ Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014), Priority 1, pg. 15.

² Sustainable Development Goals and targets, <http://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>, Sept 2014.

³ Budgets are indicative and may be subject to changes by the governing bodies of UN Agencies and by internal management decisions. Regular and other resources are exclusive of funding received in response to emergency appeals.

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020					
Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
	<p>1.2 Global Competitiveness Index rank</p> <p>BASELINE [2014]: Rank: 85/144</p> <p>TARGET: 80/144</p> <p>1.3 Poverty rate</p> <p>BASELINE [2013]: Total: 32 % Male: 31.7% Female: 32.2% Young people (15-17): 35.4%</p> <p>TARGET: 27% 27% 27% 30%</p> <p>1.4 Unemployment rates (disaggregated by sex, age and regions)</p> <p>BASELINE [2013]: Total: 16.2 Male: 14.4 Female: 18.1 Urban: 23.4 Rural: 6 Young people (15-24): 36</p> <p>TARGET: 13 12 15 19 5 30</p> <p>1.5 Per capita average monthly gross income level of rural population</p> <p>BASELINE [2013] Average monthly income per capita: 41,514 AMD</p> <p>TARGET: Average monthly income per capita: 51,500 AMD</p> <p>1.6 N° New startups established and operational</p> <p>BASELINE: 0</p> <p>TARGET: 80</p>	<p>- The Global Competitiveness Report</p> <p>- National Statistical Service (NSS), Social Snapshot and poverty in Armenia</p> <p>- NSS, Social Snapshot and poverty in Armenia - ILO, Global Employment Trends</p> <p>- Social Snapshot and Poverty Report 2014</p> <p>- SME DNC Annual Report - Project Progress Reports</p>			

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Pillar II. Democratic governance

National development goals: Institutional modernisation of the public administration and governance⁴ – Activities aimed at institutional modernization of the public administration system will adhere to the adopted fundamental policies and will be geared at improving the public efficiency, growth of public resources and their targeted use, improvement of service quality and accessibility, reduction of corruption, transparency of decision-making, and increased civil society participation in these processes.

SDGs: 16. Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels; 16.2 16.6 develop effective, accountable and transparent institutions at all levels; 16.7 ensure responsive, inclusive, participatory and representative decision-making at all levels.

SDGs: 5. Achieve gender equality and empower all women and girls; 5.1 end all forms of discrimination against all women and girls everywhere; 5.2 eliminate all forms of violence against all women and girls in public and private spheres, including trafficking and sexual and other types of exploitation; 5.5 ensure women's full and effective participation and equal opportunities for leadership at all levels of decision-making in political, economic, and public life.

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
<p>Outcome 2. By 2020, people benefit from improved systems of democratic governance and strengthened protection of human rights.</p> <p><i>Vulnerable groups most relevant for this outcome are: women; youth; minority groups; children; people with disabilities</i></p>	<p>2.1 % UN human rights treaty mechanisms recommendations implemented</p> <p>BASELINE: 2014-17 HR Action Plan aligned with UN recommendations by 65%; Second iteration of HR Action Plan 2017-2020 (tentative) aligned with UN recommendations by 85%</p> <p>TARGET: 2014-17 HR Action Plan implemented by at least 70%; Second iteration HR Action Plan for 2017-2020 implemented by at least 80%</p> <p>2.2 Corruption Perception Index rank and score</p> <p>BASELINE [2014]: Rank: 94/175 Score: 37/100 [0 is highly corrupt]</p> <p>TARGET: 60-70/175 43-48/100</p> <p>2.3 Voice and Accountability rank from the World Governance Index</p> <p>BASELINE [2013]: Percentile Rank: 29.4/100</p> <p>TARGET: 60/100</p> <p>2.4 N° of policies and policy implementation mechanisms established and aligned with international standards (in anti-corruption/OGP human rights, population development)</p> <p>BASELINE: 8</p> <p>TARGET: 10 (both updated and new)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Review of GoA reports to Treaty Body mechanisms - Annual and ad hoc reports of HR Defender, national and alternative reports to UN HR Mechanisms - Programme reports - Transparency International Corruption Perception Index - World Bank World Governance Indicators [Note: ADS target for V&A is 75/100 by 2021] - GoA reports - ENP implementation reports UNCAC, OECD and GRECO reports, OGP website Programme reports 	<p>Assumptions:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Modernization of governance system at all levels is high on government's agenda - The Government is committed to further protect and promote human rights in Armenia <p>Risks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Changes in the political and socio-economic situation - Varying level of initial capacities of different state institutions concerned - Increased discrimination and stigma towards vulnerable groups from certain groups of the population. 	<p>UN Agencies contributing to Output: UNDP, UNICEF, UNFPA, UNHCR, IOM, UNESCO, DPI</p> <p>Key government partners: Office of RA President, RA National Assembly, Office of RA Prime-Minister; Ministries of Justice, Territorial Administration and Emergency Situations, Education and Science, Foreign Affairs, Defence, Youth and Sports, Labour and Social Affairs; as well as Local Authorities</p> <p>Other partners: Human Rights Defender's Office, RA Police, Office of the Prosecutor General, National Statistical Service, the Judicial Academy, Civil Service Council, Public Administration Academy, international organizations, civil society organizations and think tanks.</p>	<p>Regular Resources: \$ 1,100,000</p> <p>Other Resources: \$ 0</p> <p>Resources to be mobilized: \$ 7,000,000</p> <p>Total: \$ 8,100,000</p>

4 Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014), Priority 4, pg. 15.

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
<p>Outcome 3. By 2020, Armenia has achieved greater progress in reducing gender inequality and women are more empowered and less likely to suffer domestic violence.</p> <p><i>Vulnerable groups most relevant for this outcome are: women, especially young women and women in rural areas</i></p>	<p>3.1 N° and quality of new or improved laws, policies, action plans adopted to reduce gender inequality, gender-based violence and promote women empowerment</p> <p>BASELINE: 1 (GE Law)</p> <p>TARGET: 5</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Review of GoA reports to Treaty Body mechanisms - Alternative reports to UN HR Mechanisms - Periodic qualitative policy review against national and international standards - Programme reports - Government budget reports; % planned budget expenditure for new laws, policies, action plans 	<p>Assumptions:</p> <ul style="list-style-type: none"> - GoA is committed to further advance gender equality in Armenia - Adequate budget allocation for law and policy implementation <p>Risks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Varying level of initial capacities of different state institutions concerned - Strong negative attitude towards gender-related issues from certain groups of the population 	<p>UN Agencies contributing to Output: UNDP, UNFPA, UNICEF, WHO</p> <p>Key government partners: Office of the RA Prime-Minister, RA National Assembly and Local Authorities, Ministries of Justice, Foreign Affairs, Territorial Administration and Emergency Situations, Labour and Social Affairs, Defense</p> <p>Other partners: Human Rights Defender's Office, RA Police, faith-based organizations and key women's organizations and civil society organizations promoting gender equality and women's rights.</p>	<p>Regular Resources: \$ 600,000</p> <p>Other Resources: \$ 300,000</p> <p>Resources to be mobilized: \$ 2,700,000</p> <p>Total: \$ 3,600,000</p>
	<p>3.2 % of outputs/targets in the strategies/policies achieved</p> <p>BASELINE: 10-15</p> <p>TARGET: 50</p>	<ul style="list-style-type: none"> - GOA reports - NSS reports on "Women and Men in Armenia," other statistical data CEC website 			
	<p>3.3 % Decision making positions (executive, legislative and judicial) occupied by women at national and local levels increased.</p> <p>BASELINE: [2013]</p> <p>Legislative: 11</p> <p>Judicial: 24</p> <p>Executive: 14</p> <p>Community heads: 1.9</p> <p>Council members: 8.6</p> <p>TARGET:</p> <p>14</p> <p>30</p> <p>18</p> <p>3</p> <p>15</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Police reports on the number of cases - NGO reports 			
	<p>3.4 Availability of an improved, operational system for legal protection of victims of domestic violence</p> <p>BASELINE: N</p> <p>TARGET: Y</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Global Gender Gap report and index, World Economic Forum 			
	<p>3.5 Global Gender Gap index scores</p> <p>BASELINE: [2014]</p> <p>Total 0.662</p> <p>Economic Participation: 0.648</p> <p>Political Empowerment: 0.068</p> <p>Health & Survival: 0.933</p> <p>TARGET: [2020]</p> <p>0.666</p> <p>0.660</p> <p>0.072</p> <p>0.946</p>	<ul style="list-style-type: none"> - GoA statistics 			
	<p>3.6 Sex ratio at birth</p> <p>BASELINE: 113</p> <p>TARGET: 110</p>				

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
<p>Outcome 4. By 2020, migration, border, and asylum management systems are strengthened to promote and protect the rights of migrants and displaced people, especially women and girls.</p>	<p>4.1 No. of legislative amendments serving improved migration and asylum laws that are in line with international and regional standards</p> <p>BASELINE: 0 TARGET: 4</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Official Guide on legislation - SMS reports - IOM and UNHCR reports - EU reports 	<p>Assumptions:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Modernization of government system at all levels is high on government's agenda - Adequate budget allocation for border management and asylum services¹ - Receptive approach towards displaced persons is maintained <p>Risks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Changes in the political and socio-economic situation - Conflict in the wider region resulting in displacement - Insufficient level of donor coordination 	<p>UN Agencies contributing to Output: UNHCR, IOM, UNDP</p> <p>Key government partners: RA National Assembly, Ministries of Foreign Affairs, Justice, Diaspora, Health, Territorial Administration and Emergency Situations, Labor and Social Affairs and Diaspora</p> <p>Other partners: State Employment Agency, National Statistical Service, State Migration Service, RA Police, the National Security Service, Office of the Prosecutor General, Justice Academy, School of Advocates, Chamber of Advocates, trade unions, Union of Entrepreneurs, Regional and Local Authorities, NGOs and think tanks.</p>	<p>Regular Resources: \$ 600,000</p> <p>Other Resources: \$ 100,000</p> <p>Resources to be mobilized: \$ 17,000,000</p> <p>Total: \$ 17,700,000</p>
	<p>4.2 Availability of quality mechanisms to secure effective referral to available services</p> <p>BASELINE: N TARGET: Y</p>	<ul style="list-style-type: none"> - GoA reports - EU MS reports on implementation of readmission agreement/implementation of voluntary return - Feedback from returning migrants and asylum seekers 			
	<p>4.3 Availability of an Integration strategy and action plan</p> <p>BASELINE: N TARGET: Y</p>	<ul style="list-style-type: none"> - GoA reports - UNHCR reports 			
	<p>4.4 No. of displaced persons receiving refugee status, other forms of residence status and/or get naturalised (to be gender and age disaggregated)</p> <p>BASELINE: 0 TARGET: 10,000</p>	<ul style="list-style-type: none"> - SMS statistical reports - Police statistical reports - IOM and UNHCR reports 			
	<p>4.5 Presence of an integrated and modernized border management system at 3 Border Crossing Points, in line with international IBM standards[*]</p> <p>BASELINE: N TARGET: Y</p>	<ul style="list-style-type: none"> - GoA reports - Programme reports 			
	<p>4.6 Comprehensive and streamlined Counter-trafficking Assessment Tool is available for the government and non-government stakeholders in Armenia</p> <p>BASELINE: N TARGET: Y</p>	<ul style="list-style-type: none"> - GoA reports - IOM reports 			

^{*} Standards relate to: Veterinary-Phytosanitary and Sanitary-Quarantine control equipment and IT infrastructure

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Pillar III. Social services and inclusion

National development goals: Improvement of social protection systems⁵ – Activities aimed at improvement of the social protection system will be geared at improvement of the effectiveness of current systems (including improvement of the targeting) and creation of the basis for financial stability in the long-term, ensuring provision of comprehensive social guarantees, essential reduction of social risks and reduction of poverty.

SDGs: 4. Ensure inclusive and equitable quality education and promote life-long learning opportunities for all; 4.1 by 2030, ensure that all girls and boys complete free, equitable and quality primary and secondary education leading to relevant and effective learning outcomes; 4.8 build and upgrade education facilities that are child, disability and gender sensitive and provide safe, non-violent, inclusive and effective learning environments for all.

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
<p>Outcome 5. By 2020, vulnerable groups* have improved access to basic education and social protection services and participate in their communities.</p> <p>* Vulnerable groups most relevant for this outcome are: children with special needs, children of school age, users of social services</p>	<p>5.1 % of schools delivering quality life-skills education adequately trained teachers and sufficient financial resources</p> <p>BASELINE: [2015] 45 TARGET: [2020] 90</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoE reports - Programme reports - Surveys/assessments 	<p>Assumptions:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Law on Education is enforced with a special provision on inclusive education 2. Adequate budget allocation, policy guidance to integrate social services delivery in all regions/districts, per Law on Social Assistance <p>Risks</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Increased discrimination and stigma towards persons with disabilities 2. Global downturn of economy 3. Vulnerable groups of population avoid use of social services due to perceived barriers 	<p>UN Agencies contributing to Output: UNICEF, UNFPA, UNESCO, WFP, ILO, UNHCR, UNESCO, UNAIDS, UNDP</p> <p>Key government partners: Ministries of Health, Culture, Education, Labour and Social Affairs</p> <p>Other partners: Local health authorities and civil society organizations.</p>	<p>Regular Resources: \$ 7,100,000</p> <p>Other Resources: \$ 150,000</p> <p>Resources to be mobilized: \$ 14,900,000</p> <p>Total: \$ 22,150,000</p>

⁵ Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014), Priority 3, pg. 15.

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
	5.2 % of children with disabilities using rehabilitation services	- MoH reports			
	<u>BASELINE: [2012]</u> 23				
	<u>TARGET: [2020]</u> 40				
	5.3 % of children with disabilities not attending school	- "Pyunik" database - School Management System			
	<u>BASELINE: [2012]</u> 18				
	<u>TARGET: [2020]</u> 10				
	Rural: 23 Regional urban: 18 Yerevan: 13				
	5.4 % of primary-grade schools covered under the National school feeding programme	- MoE reports - Programme reports - Assessments - Education statistics portal reports			
<u>BASELINE: [2014]</u> 12					
<u>TARGET: [2020]</u> 85					
5.5 Availability of a Government mechanism to identify needs and services of vulnerable adolescents and young people	- MOE, MOH, MOLSI reports - Needs assessment - Surveys/research				
<u>BASELINE: [2015]</u> N					
<u>TARGET: [2020]</u> Y					
5.6 N° of children with special education needs enrolled in inclusive schools	- MoE reports - Programme reports				
<u>BASELINE: [2014]</u> 3,000					
<u>TARGET: [2020]</u> 6,000					
5.7 % of extremely poor families reached by family benefits	- NSS reports, based on MoLSI data - Programme reports				
<u>BASELINE: [2013]</u> 66					
<u>TARGET: [2020]</u> 85					
5.8 Availability of a data collection and monitoring system to track access to social protection services for vulnerable groups	- Government report Assessment				
<u>BASELINE: [2015]</u> N					
<u>TARGET: [2020]</u> Y					

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020					
Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
<p>Outcome 6. By 2020, quality health services are accessible to all, including especially vulnerable groups*.</p> <p><i>*Vulnerable groups most relevant for this outcome are: poor and extremely poor families; children aged 0-5; children with disabilities; women of reproductive age; displaced populations.</i></p>	<p>6.1 Private household out-of-pocket expenditure as a proportion of total health expenditure</p> <p>BASELINE: [2013] 53% TARGET: [2020] 43%</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoH reports, based on MoLSI data - Programme reports 	<p>Assumptions:</p> <ul style="list-style-type: none"> - GoA is committed to further advance gender equality in Armenia - Adequate budget allocation for law and policy implementation <p>Risks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Varying level of initial capacities of different state institutions concerned - Strong negative attitude towards gender-related issues from certain groups of the population 	<p>UN Agencies contributing to Output: UNICEF, UNFPA, UNESCO, WHO, UNAIDS</p> <p>Key government partners: Ministry of Health and local health authorities</p> <p>Other partners: Institute of Perinatology and Obstetrics and Gynecology, National Statistical Service, State Medical University, National AIDS Center, National Institute of Health, National Center for Disease Control and Prevention SNCO, and NGOs</p>	<p>Regular Resources: \$ 1,480,000</p> <p>Other Resources: \$ 200,000</p> <p>Resources to be mobilized: \$ 2,000,000</p> <p>Total: \$ 3,680,000</p>
	<p>6.2 Infant mortality rate per 1,000</p> <p>BASELINE: [2012] 10.8 TARGET: [2020] below 10 sustained</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoH report - [Health 2020 indicator 5] 			
	<p>6.3 % of children under 1 fully immunized</p> <p>BASELINE: [2014] 93 TARGET: [2020] 95</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoH reports - DHS 2010, 2015, 2020 - NSS reports (ILCS) 			
	<p>6.4 Stunting level in girls and boys under five</p> <p>BASELINE: [2010] 19 TARGET: [2020] 11</p> <p>Boys: 20 Girls: 18</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoH reports - Programme reports - DHS 			
	<p>6.5 Prevalence of modern contraceptive methods among women (15-49)</p> <p>BASELINE: Total: 27% TARGET: [2020] 32%</p> <p>Poorest 20% quintile of population</p> <p>BASELINE: to be set in 2015 TARGET: 15% increase</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoH reports - Programme reports - DHS 			
	<p>6.6 Mortality per 100,000 population due to cardiovascular diseases</p> <p>BASELINE: [2012] Total: 441 TARGET: [2020] 419</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoH reports - Programme reports - Health System Performance - Assessment - NSS data 			
	<p>6.7 N° of new HIV cases among children</p> <p>BASELINE: [2013] 5 TARGET: [2020] 0</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MoH reports - National AIDS center reports - UNAIDS report 			
	<p>6.8 HIV prevalence among migrants</p> <p>BASELINE: [2014] 0.4 TARGET: [2020] 0.4</p>	<ul style="list-style-type: none"> - BBS - National AIDS center reports 			

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Pillar IV. Environmental sustainability and resilience-building

National development goals: Protection of balanced environment through a resource efficient economy⁶ – Activities aimed at protection of the balanced environment will include improvement of the legislative and development of the normative frameworks of environmental policy, promotion of the introduction of environmentally friendly and resource saving technologies, development of incentive mechanisms for environmentally friendly operations, energy and resource preserving incentives, gradual increase of environmental protection and nature use fees (revision of nature use charges), promotion of energy efficiency in all sectors, transition to ‘green economy’. Improvement of quality indicators of the existing forests and founding new forests, implementation measures of international complementation of International Convention principles including climate change, land degradation and biodiversity.

Emergency prevention⁷ – Activities aimed at emergency prevention will be geared towards comprehensive identification and assessment of risks and development of the disaster early warning system, reduction of risk factors, development and implementation of scientific, technical and targeted programs.

SDGs: 13. Take urgent action to combat climate change and its impacts; 13.1 strengthen resilience and adaptive capacity to climate related hazards and natural disasters in all countries; 13.2 integrate climate change measures into national policies, strategies, and planning; 13.b Promote mechanisms for raising capacities for effective climate change related planning and management, including focusing on women, youth, local and marginalized communities.

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
<p>Outcome 7.</p> <p>By 2020 Sustainable Development principles and good practices for environmental sustainability resilience building, climate change adaptation and mitigation, and green economy are introduced and applied.</p>	<p>7.1 Number of innovative tools/approaches introduced to promote environmental sustainability and resilience principles</p> <p>BASELINE: 0</p> <p>TARGET: 20</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Official government website http://www.arlis.am/ - Official reports. UN web sites. 	<p>Assumptions:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Continued GoA and society support for environmental sustainability, green economy, and development, and GhG reductions - Continued GoA commitment to meeting agreements in ratified MEAs - Adequate State budget allocations, esp. for national and regional DRR and CC investments, and for municipal and community initiatives 	<p>UN Agencies contributing to Output: UNDP, FAO, UNIDO, UNICEF, OCHA, WFP, UNECE</p> <p>Key government partners: Ministries of Nature Protection, Energy and Natural Resources, Economy, Agriculture, Territorial Administration and Emergency Situations, Urban Development; Regional and Local Authorities</p> <p>Other partners: National Statistical Service, State Committee on Real Estate Cadastre, DRR National Platform, SME DNC, Armenian Development Foundation, business associations, financial institutions, international and local NGOs.</p>	<p>Regular Resources: \$ 2,725,000</p> <p>Other Resources: \$ 13,110,000</p> <p>Resources to be mobilized: \$ 12,400,000</p> <p>Total: \$28,235,000</p>

⁶ Armenia Prospective Development Strategy for 2014-2025 (2014), pg. 129.

⁷ Government of Armenia Program 2014-2017, Section 2.5.5, pg. 72. DRR National Strategy, Chapter 5, Para 36.

UNDAF Armenia Results Matrix 2016-2020

Outcomes	Indicators, Baselines, Targets	Means of Verification	Assumptions and Risks	Contributing UN Agencies and Partners	Indicative Resources 2016-2020 (USD)
	<p>7.2 Number of communities benefiting from innovative disaster risk reduction/resilience measures and practices</p> <p>BASELINE: 0</p> <p>TARGET: 500</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Official website of the Ministry of Territorial Administration and Emergency Situations: http://www.mta.gov.am/en/ - National Platform on DRR website http://www.arnap.am/ - National official reports. 	<p>Risks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Change in the internal and external political priorities - Global downturn of economy - Regional conflict 		
	<p>7.3 Number of hectares of rehabilitated landscapes and areas demonstrating sustainable use practices</p> <p>BASELINE: 0</p> <p>TARGET: 20,000 ha</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Official government web site http://www.mta.gov.am/en/ - Official reports. UN web sites. 			
	<p>7.4 Number of policy documents/legal acts for, and CO2 equivalent emission reduction from application of climate change adaptation and mitigation.</p> <p>BASELINE: 0</p> <p>TARGET: 10 policy documents/legal acts 90 kton CO₂ equivalent</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Official government web site http://www.arlis.am/ - www.nature-ic.am - National official reports. UN web sites. 			
	<p>7.5 Number of people and enterprises benefiting from application of green technologies and green jobs</p> <p>BASELINE: 0 0</p> <p>TARGET: 80 people 550 enterprises</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Official reports, articles, websites - www.unido.org/ www.am.undp.org - Small grants programme web site http://www.sgp.am/ 			

**ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՄԱԿ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԾՐԱԳԻՐ
2016-2020**

Երևան, 31 հուլիսի, 2015թ.

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

2015 թվականի հուլիսի 31-ին Հայաստանի Հանրապետության կառավարության (ՀՀ կառավարություն) և Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) միջև համաձայնեցված սույն Զարգացման աջակցության ծրագիրն իրենից ներկայացնում է ռազմավարական ծրագրային շրջանակ, որը 2016 թվականից մինչև 2020 թվականն ընկած ժամանակահատվածում որպես ուղեցույց է ծառայելու ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի միջև իրականացվելիք համագործակցության համար: Սույն ծրագրով ընդգծվում է Հայաստանի տեսլականը և երկրի բնակչության կենսամակարդակը բարձրացնելու պատրաստակամությունը՝ միաժամանակ հաշվի առնելով այն իրողություններն ու հնարավորությունները, որոնք պայմանավորված են Հայաստանի՝ որպես միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկրի զբաղեցրած դիրքով: Ծրագիրը հիմնված է լինելու ստեղծագործ ու նորարարական մոտեցումների վրա և ներգրավելու է զարգացման ոլորտի ոչ ավանդական գործընկերներին և դոնորներին:

ՀՀ կառավարությունը և ՄԱԿ-ը միասին փոխադարձ պատասխանատվություն են կրում և հաշվետու են նախատեսված արդյունքների կատարման համար: Որպես հիմք ընդունելով իր համեմատական առավելությունները՝ ՄԱԿ-ն իր աջակցությունը կապահովի միջազգային չափանիշներին և լավագույն գործելակերպերին համապատասխան քաղաքականության վերաբերյալ խորհրդատվություն տրամադրելու և այնպիսի նախաձեռնություններ իրականացնելու միջոցով, որոնք նպատակաուղղված կլինեն ազգային և տեղական կարողությունների զարգացմանը ու ինստիտուցիոնալացմանը՝ ապահովելով առկա ազգային ռազմավարությունների, քաղաքականությունների և ծրագրերի իրագործումն ու մոնիտորինգը: ՄԱԿ-ը, գործելով իր գործակալություններից յուրաքանչյուրի կանոններին և ընթացակարգերին համահունչ, կորդեգրի համատեղ աշխատանքների իրականացման ընդհանուր, պարզեցված և ներդաշնակ գործելակերպեր: Այն կապահովի թափանցիկությունը և հաշվետվողականությունը՝ բարձրացնելով զարգացման արդյունքների կատարման ուղղությամբ ձեռնարկվող գործողությունների արդյունավետությունը: Հնարավորության սահմաններում՝ ՄԱԿ-ը կորդեգրի «գործողությունների միասնականության» սկզբունքները:

ՄԱԿԶԱԾ-ի միջոցով հզորացվում է ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի միջև հաստատված ամուր գործընկերությունը: Ակնկալվող արդյունքները, առաջընթացի գնահատման ցուցանիշները և ռազմավարությունները ձևավորում են փոխադարձ հաշվետվողականության միջավայր՝ սահմանելով ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի կողմից զարգացման արդյունքների ապահովման եղանակները: Դրանք ներառում են՝ համատեղ իրականացվող համակարգման և իրագործման միջոցառումները, միջոցների համատեղ հավաքագրումը, ինչպես նաև առաջընթացի արդյունավետ մոնիտորինգը հաշվետվությունների ներկայացումն ու գնահատումը:

Զարգացման ոլորտում համագործակցության ակնկալվող յոթ հիմնական արգասիքները, որոնք կոչվում են «արդյունքներ», միասնաբար սահմանվել են ՀՀ կառավարության, ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի և քաղաքացիական հասարակության կողմից: Այդ արդյունքները համապատասխանեցված են ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրում¹ ամրագրված առաջնահերթություններին և Կայուն զարգացման նպատակներին (ԿԶՆ-ներ)²: Նշված արդյունքները ձևավորվել են ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի համեմատական առավելությունների հիման վրա և կոչված են աջակցելու «Հետ-2015» Օրակարգի իրականացմանը, քանի որ 2016 թվականից սկսած՝ ԿԶՆ-ները կլինեն երկրի մակարդակով ՄԱԿ-ի գործունեության առանցքային հիմքը: ՄԱԿԶԱԾ-ի հիմքում ընկած են նաև հետևյալ հինգ ծրագրային սկզբունքները՝ մարդու իրավունքների վրա հիմնված մոտեցում, գենդերային հավասարություն, շրջակա միջավայրի կայունություն, արդյունքներին միտված կառավարում և կարողությունների զարգացում³:

¹ ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.):

² Կայուն զարգացման նպատակներ և թիրախներ, <http://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>, 2014թ. սեպտեմբեր:

³ ՄԱԿ-ի Զարգացման խմբի Ուղեցույց-նշում՝ «Ծրագրման սկզբունքների կիրառումը ՄԱԿԶԱԾ-ում» <https://undg.org/wp-content/uploads/2014/12/GuidanceNote-Application-Programming-Principles-UNDAF-2010.pdf> (2010թ.):

Արդյունքների կիզակետում դրված են՝ արդարացի տնտեսական աճի խթանումը, շրջակա միջավայրի կառավարման բարելավումը, հաշվետվողականության ամրապնդումը և որակյալ սոցիալական ծառայությունների մատուցումը: Յուրաքանչյուր արդյունքի համար սահմանված ռազմավարությունների ընդհանուր խնդիրներն են խոցելի խմբերին ծրագրում ընդգրկելը և մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում ՀՀ կառավարության ստանձնած պարտավորությունների կատարման հարցում վերջինիս աջակցելը: ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքները խմբավորված են հետևյալ չորս սյուների ներքո՝

1. Արդարացի, կայուն տնտեսական զարգացում և աղքատության կրճատում

Արդյունք 1. Մինչև 2020 թվականը Հայաստանի մրցունակությունը բարելավվել է, իսկ կայուն տնտեսական հնարավորությունները առավել հասանելի են դարձել մարդկանց՝ հատկապես խոցելի խմբերի համար:

2. Ժողովրդավարական կառավարում

Արդյունք 2. Մինչև 2020 թվականը մարդիկ օգտվում են ժողովրդավարական կառավարման բարելավված համակարգերից և մարդու իրավունքների ամրապնդված պաշտպանությունից:

Արդյունք 3. Մինչև 2020 թվականը Հայաստանն արձանագրել է ավելի մեծ առաջընթաց գենդերային անհավասարության նվազեցման առումով և կանայք ավելի լայն հնարավորություններ ունեն ու քիչ հավանական է, որ ենթարկվեն ընտանեկան բռնության:

Արդյունք 4. Մինչև 2020 թվականը միգրացիայի, սահմանների և ապաստանի կառավարման համակարգերն ամրապնդվել են՝ միգրանտների և տեղահանված անձանց, հատկապես՝ կանանց ու աղքատների իրավունքները խթանելու և պաշտպանելու նպատակով:

3. Սոցիալական ծառայություններ և ներառում

Արդյունք 5. Մինչև 2020 թվականը խոցելի խմբերն ունեն տարրական կրթությունից և սոցիալական պաշտպանության ծառայություններից օգտվելու ավելի մեծ հնարավորություններ և մասնակցում են իրենց համայնքների կյանքին:

Արդյունք 6. Մինչև 2020 թվականը որակյալ առողջապահական ծառայությունները հասանելի են դարձել բոլորի, այդ թվում՝ առանձնապես խոցելի խմբերի համար:

4. Շրջակա միջավայրի կայունություն և դիմակայունության ձևավորում

Արդյունք 7. Մինչև 2020 թվականը ներդրվել և կիրառվում են կայուն զարգացման սկզբունքները, շրջակա միջավայրի կայունության, դիմակայունության ձևավորման, կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության և մեղմման, ինչպես նաև կանաչ տնտեսության լավագույն գործելակերպերը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ամփոփագիր	48
Հապավումների ցանկ.....	51
Հանձնառությունների հռչակագիր.....	53
Ստորագրություններ	54
1. Ներածություն	55
1.1 Գործընկերության սկզբունքները.....	56
1.2 ՄԱԿԶԱԾ-ի մշակման գործընթացը	57
1.3 Իրավիճակի վերլուծություն	58
1.4 ՄԱԿԶԱԾ-ի գնահատման (2010-2015թթ.) եզրակացությունները և առաջարկությունները	61
2. Արդյունքներ և ռազմավարություններ.....	64
2.1 Սյուներ	64
Աղյուսակ. Սյուների և արդյունքների համառոտ նկարագրություն	65
2.2 Ծրագրային ռազմավարություններ	66
2.3 Արդյունքներ	68
1-ին սյուն. Արդարացի, կայուն տնտեսական զարգացում և աղքատության կրճատում	68
2-րդ սյուն. Ժողովրդավարական կառավարում	71
3-րդ սյուն. Սոցիալական ծառայություններ և ներառում	78
4-րդ սյուն. Շրջակա միջավայրի կայունություն և դիմակայունության ձևավորում	86
3. Պահանջվող միջոցներ և միջոցների հավաքագրում.....	90
Պահանջվող միջոցներ.....	90
Միջոցների հավաքագրում.....	90
Աղյուսակ. Պահանջվող միջոցները՝ ըստ ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների (2016-2020թթ.)	91
4. Համակարգում և իրագործում	92
ՄԱԿԶԱԾ-ի համակարգող խորհուրդ	93
Արդյունքի խմբեր	93
Գործառնությունների կառավարման թիմ.....	95
Հաղորդակցության խումբ	96
5. Մոնիտորինգ, հաշվետվությունների ներկայացում և գնահատում	96
ՄԱԿԶԱԾ-ի տարեկան վերանայում.....	97
ՄԱԿԶԱԾ-ի գնահատում	97
Ռիսկեր և ենթադրություններ	98
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա. Հայաստանի 2016-2020 թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների աղյուսակ	99

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԱԽ	Արդյունքի խմբեր
ԱՀԿ	Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն
ԱՄԿ	Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն
ԱՄՀ	Արժույթի միջազգային հիմնադրամ
ԱՊՀ	Անկախ պետությունների համագործակցություն
ԱՌԿ	Աղետների ռիսկի կառավարում
ԱՌԽ	Աղետների ռիսկի նվազեցում
ԱՎԾ	Ազգային վիճակագրական ծառայություն
ԲԱԱՊԿ	Բնությանը անհետացած բոլոր անձանց պաշտպանության մասին միջազգային կոնվենցիա
ԲԲՀ	Բազմակողմ բնապահպանական համաձայնագիր
ԳԿԹ	Գործառնությունների կառավարման թիմ
ԳՐԵԿՈ	Եվրոպայի խորհրդի Կոռուպցիայի դեմ պայքարի պետությունների խմբի
ԵԻԿ	Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա
ԽԴԿ	Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ կոնվենցիա
ԿԶՆ	Կայուն զարգացման նպատակ
ԿԸՀ	Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով
ԿՆԻՎԿ	Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա
ԿՌԿ	Կլիմայական ռիսկերի կառավարում
ՀԱԻԿ	Հաշմանդանություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա
ՀԶՆ	Հազարամյակի զարգացման նպատակ
ՀԽ	Համակարգող խորհուրդ
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՆԱ	Համախառն ներքին արդյունք
ՀՊԴ	Հանրնդհանուր պարբերական դիտարկում
ՀՏՖ	Համաշխարհային տնտեսական ֆորում
ՀՈՒԱ	Հաշմանդանություն ունեցող անձինք
ՄԱԱԶԽ	ՄԱԿ-ի Առևտրի և զարգացման խորհրդաժողով
ՄԱԱԶԿ	ՄԱԿ-ի Արդյունաբերական զարգացման կազմակերպություն
ՄԱԲՀ	ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամ
ՄԱԶԾ	ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագիր
ՄԱԹՀՊԳ	ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության դեմ պայքարի գրասենյակ
ՄԱԿ ԱԽՏԱՀ	ՄԱԿ-ի Ասիայի և խաղաղօվկիանոսյան հարցերով տնտեսական և սոցիալական հանձնաժողով
ՄԱԿ ԵՏՀ	ՄԱԿ-ի Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողով

ՄԱԿ ԶԽ	ՄԱԿ-ի Զարգացման խումբ
ՄԱԿ ԿՓՇԿ	ՄԱԿ-ի Կլիմայի փոփոխության մասին շրջանակային կոնվենցիա
ՄԱԿ ՄՀ	ՄԱԿ-ի մշտական համակարգող
ՄԱԿ ՓԳՀ	ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատար
ՄԱԿԱԿԴՏԿ	ՄԱԿ-ի Կենտրոնական Ասիայում կանխարգելիչ դիվանագիտության տարածաշրջանային կենտրոն
ՄԱԿԳՄԿ	ՄԱԿ-ի Կրթության, գիտության և մշակույթի կազմակերպություն
ՄԱԿԶԱԾ	Հայաստան-ՄԱԿ Զարգացման աջակցության ծրագիր
ՄԱԿ-Կանայք	ՄԱԿ-ի Գենդերային հավասարության ու կանանց հնարավորությունների ընդլայնման կառույց
ՄԱԶԻԱՀ	ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի հարցերի համատեղ ծրագիր
ՄԱՄԿ	Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության միջազգային կոնվենցիա
ՄԱՄՀ	ՄԱԿ-ի Մանկական հիմնադրամ
ՄԱՆՌԳ	ՄԱԿ-ի Աղետների նվազեցման ռազմավարության գրասենյակ
ՄԱՇՄԾ	ՄԱԿ-ի Շրջակա միջավայրի ծրագիր
ՄԳ	Մոնիտորինգ և գնահատում
ՄԳՀԳ	Մարդասիրական գործերի համակարգման գրասենյակ
ՄԵԿ	Միջին եկամուտ ունեցող երկիր
ՄԻԳՀԳ	ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակ
ՄԻՊԳԱԾ	Մարդու իրավունքների պաշտպանության գործողությունների ազգային ծրագիր
ՄՀԹ	ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմ
ՄՄԿ	Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն
ՊԳԿ	Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպություն
ՊՀԾ	Պարենի համաշխարհային ծրագիր
ԶԳ	Զերմոցային գազ
ՌԽՎԿ	Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին միջազգային կոնվենցիա
ՎԶԵԲ	Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկ
ՏՀԶԿ	Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն
ՏՍՄԻՄԴ	Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր
ՔՀԿ	Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություն
ՔՔԻՄԴ	Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր

ՀԱՆՁՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՌ-ՉԱԿԱԳԻՐ

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը (ՀՀ կառավարություն) և Միավորված ազգերի կազմակերպության հայաստանյան թիմը¹ (ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմ) պատրաստական են աշխատել միասին և Հայաստանի ժողովրդի հետ՝ նպատակ ունենալով ապահովել երկրի զարգացման առաջնահերթությունների կատարումը և օգնել Հայաստանի բնակչությանը ապրելու առավել երկար, առողջ և բարգավաճ կյանքով:

Հայաստան-ՄԱԿ Զարգացման աջակցության ծրագիրն իրենից ներկայացնում է ռազմավարական ծրագրային շրջանակ, 2016 թվականից 2020 թվականն ընկած ժամանակահատվածում որպես ուղեցույց է ծառայելու զարգացման ոլորտում իրականացվելիք համագործակցության համար: Սույն ծրագրի միջոցով հզորացվում են ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի միջև հաստատված ամուր հարաբերությունները՝ հնարավորությունն ընձեռելով սերտորեն համագործակցել ազգային զարգացման առաջնահերթությունների, «Հետ-2015» Օրակարգի, Կայուն զարգացման նպատակների իրականացմանն և մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում երկրի ստանձնած պարտավորությունների, ինչպես նաև միջազգային մակարդակով համաձայնեցված զարգացման նպատակների և պայմանագրային պարտավորությունների կատարման ուղղությամբ: Այս գործընկերության շրջանակներում ակնկալվող յոթ (7) հիմնական արգասիքները, որոնք կոչվում են «արդյունքներ», միասնաբար սահմանվել են ՄԱԿ-ի, ՀՀ կառավարության և քաղաքացիական հասարակության գործընկերների կողմից: Նշված արդյունքները համապատասխանեցված են ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրում ամրագրված գերակայություններին և Կայուն զարգացման նպատակներին²: ՄԱԿ-ԶԱԾ-ի արդյունքները խմբավորված են չորս ռազմավարական սյունների ներքո.

1. Արդարացի, կայուն տնտեսական զարգացում և աղքատության կրճատում,
2. Ժողովրդավարական կառավարում,
3. Սոցիալական ծառայություններ և ներառում,
4. Շրջակա միջավայրի կայունություն և դիմակայունության ձևավորում:

Համագործակցության նախորդ փորձից քաղված դասերի հիման վրա սահմանված յոթ արդյունքներն իրագործելի են, ունեն էական նշանակություն և դրանք հնարավոր է գնահատել: Արդյունքների կատարմանը զուգահեռ կգործեն համատեղ ղեկավարման ու համակարգման, արդյունքների մոնիտորինգի և հաշվետվությունների ներկայացման մեխանիզմներ:

ՄԱԿ-ԶԱԾ-ն իրենից ներկայացնում է ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի միջև փոխադարձ հաշվետվողականության միջավայր, որը կոչված է՝ ապահովելու Հայաստանի ժողովրդի հետ համագործակցության ոգով նրանց համատեղ աշխատանքը: Սույն ծրագրի իրագործումից ակնկալվող արդյունքների միջոցով կընդլայնվեն ՀՀ կառավարության և Հայաստանի ժողովրդի կարողությունները, հնարավորությունները և ընտրության տարբերակները՝ խթանելով նրանց մարդկային զարգացումը և իրավունքները:

ՀՀ կառավարություն

ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմ

Ն. Գ. արն. Հովիկ Աբրահամյան
ՀՀ վարչապետ

արն. Բրեդլի Բուզետտո
ՄԱԿ-ի մշտական համակարգող

31 հուլիսի, 2015թ.
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն

¹ «ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմ» հասկացությունն ընդգրկում է ՄԱԿ-ի Հայաստանում իրականացրած ամբողջ գործունեությունն իր՝ երկրում մշտական ներկայացուցչություն ունեցող և չունեցող գործակալությունների, հիմնադրամների և ծրագրերի շրջանակներում:

² Կայուն զարգացման նպատակներ և թիրախներ, <http://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>, 2014թ. սեպտեմբեր:

Ստորագրություններ

Ստորև դրված իրենց ստորագրություններով Միավորված ազգերի կազմակերպության հայաստանյան թիմի անդամները հաստատում են Հայաստանի-ՄԱԿ Զարգացման աջակցության ծրագիրը (2016-2020թթ.) և ընդգծում են դրանում ամրագրված նպատակների ուղղությամբ աշխատելու իրենց համատեղ պատրաստակամությունը:

	Անուն, Ազգանուն	Գործակալություն ³	Ստորագրություն
1	պրն Բրեդլի Բուզետտո	ՄԱԿ-ի մշտական համակարգող ՄԱԿ-ի մշտական ներկայացուցիչ ՄԱԲՀ-ի ներկայացուցիչ	
2	տկն Հենրիետ Արենս	ՄԱՄՀ-ի ներկայացուցիչ	
3	պրն Քրիստոֆ Բիերվիրթ	ՄԱԿՓՀԳ-ի ներկայացուցիչ	
4	տկն Պասկալ Միշո	ՊՀԾ-ի հայաստանյան գրասենյակի տնօրեն և ներկայացուցիչ	
5	տկն Ժուլիաննա Յակար	Եվրոպական տարածաշրջանային գրասենյակի տնօրեն	
6	տկն Օլգա Մեմեդովիչ	ՄԱԱԶԿ-ի Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի բյուրոյի ղեկավար	
7	պրն Թոնի Ալոնզի	ՊԳԿ-ի տարածաշրջանային ներկայացուցչի տեղակալ և Հայաստանում ՊԳԿ-ի ներկայացուցիչ	
8	տկն Դիմիտրինա Դիմիտրովա	ԱՄԿ-ի Արժանապատիվ աշխատանքի թիմի և Արևելյան Եվրոպայի ու Կենտրոնական Ասիայի երկրների գրասենյակի տնօրեն	
9	պրն Տիգրան Եպոյան	Մոսկվայում ՄԱԿԳՄԿ-ի գրասենյակի պատասխանատու	
10	պրն Վինսենտ Պատրիկ Սալդանա	ՄԱԶԻԱՀ-ի Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանային աջակցության խմբի տնօրեն	
11	տկն Զամիրա Էշամբետովա	ՄԱԿ ԵՏՀ-ի Ծրագրի կառավարման գրասենյակի տնօրեն	
12	պրն Յոհակիմ Ռեյթեր	ՄԱԱԶԽ-ի Գլխավոր քարտուղարի տեղակալ	

³ Թեև ՄՄԿ-ն չի հանդիսանում ՄԱԿ-ի կառույց, այն ՄԱԿ-ի և ՄԱԿ-ի Զարգացման խմբի անմիջական գործընկերն է և մասնակցելու է ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործմանը՝ որպես համագործակցող և իրականացնող գործընկեր, այդ թվում՝ ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջանակներում համատեղ ծրագրերի և յուրաքանչյուր գործակալության համար մշակված ծրագրերի միջոցով՝ առաջնորդվելով ՄՄԿ-ի և ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագրի միջև կնքված Փոխընթերցման Հուշագրով և ՄԱԿ-ի Զարգացման խմբի՝ գործունեության և աշխատանքի մեխանիզմներով:

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱԿԶԱԾ-ի նպատակը

2016-2020թթ. Հայաստան-ՄԱԿ Զարգացման աջակցության ծրագիրն (ՄԱԿԶԱԾ) իրենից ներկայացնում է ռազմավարական ծրագրային շրջանակ, որը նախատեսված է ազգային զարգացման նպատակների իրականացմանը նպաստող արդյունքների ապահովման համար: Այն ներառում է յոթ հիմնական արգասիքներ, որոնք կոչվում են «արդյունքներ» և որոնք սահմանվել են ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հետ համատեղ՝ արդյունքների շրջանակի նախնական մշակման գործընթացում քաղաքացիական հասարակության ակտիվ մասնակցությամբ: Ծրագրում նկարագրվում են նաև ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի կողմից իրենց ստանձնած պարտավորությունների, այդ թվում՝ համատեղ հանձնառությամբ իրականացվող համակարգման և իրագործման միջոցառումների, գործընկերությունների, ռեսուրսների համակարգված հավաքագրման, ինչպես նաև առաջընթացի արդյունավետ մոնիտորինգի, հաշվետվությունների ներկայացման և գնահատման իրականացման եղանակները:

Միջին եկամուտ ունեցող երկրի համար՝ ինչպես Հայաստանն է (միջինից ցածր եկամուտ ունեցող կատեգորիա), զարգացման ոլորտում համագործակցության համար անհրաժեշտ արտաքին աղբյուրներից ստացված ռեսուրսները նվազում են: Այս համատեքստում ՀՀ կառավարությունը և ՄԱԿ-ը պետք է ձգտեն այնպիսի արդյունքների ապահովմանը, որոնք կառնչվեն բոլոր գործընկերներին և իրենց բնույթով կլինեն ռազմավարական, որոշակի և որոնք հնարավոր կլինի գնահատել: ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջանակներում նախատեսված արդյունքներին հասնելու առաջնային պատասխանատվությունն ու հաշվետվողականությունը դրված է ՀՀ կառավարության վրա: Որպես հիմք ընդունելով իր համեմատական առավելությունները՝ ՄԱԿ-ն իր աջակցությունն ապահովելիս հիմնական շեշտադրումը կդնի միջազգային նորմերին, չափանիշներին և լավագույն գործելակերպերին համապատասխան քաղաքականությունների վերաբերյալ խորհրդատվության տրամադրման, ինչպես նաև այնպիսի ջանքերի գործադրման վրա, որոնք

նպատակաուղղված կլինեն ազգային և տեղական նախաձեռնությունները սատարելուն՝ ամրապնդելով առկա ազգային ռազմավարությունների, քաղաքականությունների և ծրագրերի իրագործումն ու մոնիտորինգը:

Սույն ՄԱԿԶԱԾ-ում ամրագրված ռազմավարությունների և ակնկալվող արդյունքների կատարումը հնարավոր կլինի ապահովել միայն ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի միջև փոխադարձ հանձնառությունների ստանձնման պարագայում: Կառավարմանն առնչվող միջոցառումների միջոցով կապահովվի արդյունքների կատարման ուղղությամբ ՀՀ կառավարության, ՄԱԿ-ի և այլ գործընկերների կողմից աջակցության համաձայնեցված և հետևողական տրամադրումը, ինչը կնպաստի համատեղ ծրագրերի մշակմանը, կրճատի գործողությունների կրկնակի իրականացումը, իսկ թիրախային ոլորտներում և խոցելի խմբերի համար կապահովվի համակցված աջակցություն⁴:

ՄԱԿԶԱԾ-ի կառուցվածքը

- ▶ 1-ին բաժնում շարունակվում է ՄԱԿԶԱԾ-ի կարևորագույն սկզբունքների և դրա նախապատրաստման գործընթացի նկարագրությունը, ինչպես նաև ներկայացվում է զարգացման ներկայիս համատեքստի ամփոփ պատկերը:
- ▶ 2-րդ բաժինն իրենից ներկայացնում է փաստաթղթի հիմնական մասը: Դրանում նկարագրվում են ՀՀ կառավարություն և ՄԱԿ-ի միջև զարգացման ոլորտում համագործակցության սյուները և ակնկալվող 7 արդյունքները:
- ▶ 3-րդ բաժնում նկարագրվում են ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսների հետ կապված՝ ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի ստանձնած այն հանձնառու-

⁴ Սույն փաստաթղթի շրջանակներում «խոցելիությունը» ընկալվում է՝ որպես որոշ ռիսկերի մեծապես ենթարկվելու վիճակ, որը զուգորդվում է ինքն իրեն այդ ռիսկերից պաշտպանելու կամ դրանց դիմագրավելու և դրանց բացասական հետևանքները հաղթահարելու համար առավել նվազ կարողությամբ: Այս սահմանման հիման վրա՝ ՄԱԿ-ի գործակալությունների կողմից յուրաքանչյուր արդյունքի համար որպես թիրախ են ընտրվել հատուկ խոցելի խմբեր:

թյունները, որոնք նպատակաուղղված են ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործմանն աջակցելուն, ինչպես նաև ռեսուրսների համատեղ հավաքագրման հարցում որդեգրված մոտեցումները:

- ▶ 4-րդ բաժնում նկարագրվում են համատեղ համակարգման և իրագործման մեխանիզմներն ու գործընթացները:
- ▶ 5-րդ բաժնում համառոտ շարադրվում են ակնկալվող արդյունքների մոնիտորինգի, հաշվետվությունների ներկայացման և գնահատման միջոցառումները, որոնք հիմնված են արդյունքների աղյուսակի և ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալությունների և դրանց գործընկերների աշխատանքային ծրագրերի վրա:

Արդյունքների աղյուսակն ամբողջությամբ՝ ներառյալ ցուցանիշները, ելակետերը և թիրախները ներկայացվում են **Հավելված Ա-ում**:

1.1 Գործընկերության սկզբունքները

ՄԱԿԶԱԾ-ի միջոցով հզորացվում են ՀՀ կառավարություն, քաղաքացիական հասարակության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի միջև հաստատված ամուր հարաբերությունները՝ հնարավորություն ընձեռելով սերտորեն համագործակցել ազգային զարգացման առաջնահերթությունների, Կայուն զարգացման նպատակների, մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում երկրի ստանձնած պարտավորությունների, ինչպես նաև միջազգային մակարդակով համաձայնեցված զարգացման նպատակների և պայմանագրային պարտավորությունների կատարման ուղղությամբ:

Որպես ռազմավարական ծրագրային փաստաթուղթ՝ ՄԱԿԶԱԾ-ն կարևորում է թափանցիկության, գործընկերության և հաշվետվողականության սկզբունքները: Ծրագրում ներկայացվում է ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի՝ համակարգված, համաձայնեցված և հետևողական աշխատանք իրականացնելու հանձնառությունը: Այս գործընկերությունից ակնկալվող

կոնկրետ արդյունքները, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի միջև համաձայնեցված ռազմավարությունները նպաստելու են արդարացի տնտեսական աճին, նվազեցնելու են անհավասարության դրսևորումները և խոցելի երևույթները, ապահովելու են մարդու իրավունքների լիարժեք իրացումը՝ ՄԱԿ-ի՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ կոնվենցիաներով և Հայաստանի սահմանադրությամբ սահմանված դրույթներին համապատասխան, ամրապնդելու են հաշվետվողականության համակարգերը և սատարելու են որակյալ և ներառական սոցիալական ծառայությունների մատուցմանը: Բացի այդ, կոնկրետ արդյունքների և ռազմավարությունների կիզակետում դրված է խոցելի խմբերի ընդգրկման և նրանց իրավունքների իրացումն ապահովելու խնդիրը:

ՄԱԿԶԱԾ-ի դրույթները մեկնաբանվելու և իրագործվելու են Միավորված ազգերի կազմակերպության համակարգում ընդգրկված գործակալությունների և ՀՀ կառավարության միջև կնքված հիմնական համաձայնագրերի դրույթներին համապատասխան:

Գործընկերների դերակատարումները և պարտականությունները, ստորև նկարագրվածի համաձայն, պետք է համահունչ լինեն ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների կատարման ամբողջ ընթացքում, իսկ յուրաքանչյուր արդյունքի կատարման համար նշված է գործընկերների սահմանված շրջանակը:

- **Պետական կազմակերպությունները** ստանձնելու են ՄԱԿԶԱԾ-ի իրականացման ամբողջական պատասխանատվությունը և համատեղ կերպով ղեկավարելու են ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների կատարմանն ուղղված՝ համակարգման, դյուրացման և վերահսկողական աշխատանքների իրականացումը:
- **Զարգացման և մարդասիրական աջակցության ոլորտում գործող միջազգային գործընկերները** ներգրավվելու են իրենց համապատասխան մանդատների և գործընկերության համաձայնագրերի շրջանակներում, որոնցով սահմանվում են տեխնիկական աջակցություն տրամադրելու, մասնագիտական գիտելիքներ և (կամ) համաֆինանսավորում ապահովելու՝ նրանց դերակատարումները:

- **Քաղաքացիական հասարակությունն** իր աջակցությունն է տրամադրելու՝ ներկայացնելով իր տեսլականը, համապատասխան մասնագիտական գիտելիքները, դյուրացնելով հանրային մասնակցությունը, քարոզչության իրականացումը, տեղեկատվության մատչելիությունը և բարձրացնելով իրազեկվածության մակարդակը: Նրանց ներգրավվածությունն ապահովվելու է պարբերաբար անցկացվող խորհրդակցությունների միջոցով, գործընկերության համաձայնագրերի շրջանակներում, ինչպես նաև ծառայությունների տրամադրման նպատակով ենթակապալի պայմանագրեր կնքելու միջոցով:
- **Մասնավոր հատվածն** իր աջակցությունն ապահովելու է տեխնիկական աջակցության տրամադրման և համաֆինանսավորման միջոցով: Նրանց ներգրավվածությունն ապահովվելու է հանրային-մասնավոր մեխանիզմի կամ գործընկերության առանձին պայմանագրերի շրջանակներում:

1.2 ՄԱԿԶԱԾ-ի մշակման գործընթացը

2014 թվականի ապրիլին տեղի ունեցած ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի գործնական հանդիպման շրջանակներում սահմանվեցին Հայաստանում 2016-2020 թվականներին ՄԱԿ-ի համագործակցության առանցքային թեմաները: Հանդիպմանը հաջորդած ամիսների ընթացքում այդ թեմաները մասնավորապես ներկայացվել են ազգային գործընկերների հետ և ավարտուն տեսքի են բերվել՝ որպես ՄԱԿԶԱԾ-ի հիմնական սյուներ: ՄԱԿԶԱԾ-ի մշակման ամբողջ ընթացքում ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմն ու իր գործընկերներն առաջնորդվել են համապատասխան ճանապարհային քարտեզով:

ՄԱԿԶԱԾ-ի մշակման գործընթացի շրջանակներում որպես իրազեկման աղբյուր է ծառայել 2010-2015թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի անկախ գնահատումը: Հետագա փուլերում ՄԱԿԶԱԾ-ի աշխատանքային խմբերում ներգրավված ՄԱԿ-ի գործակալությունների, պետական և հասարակական կազմակերպությունների գործընկերների համար ան-

ցկացվել են ՄԱԿ-ի ծրագրային սկզբունքների վերաբերյալ աշխատաժողովներ, որոնց ընթացքում հատուկ շեշտադրում է կատարվել արդյունքներին միտված կառավարման և մարդու իրավունքների վրա հիմնված մոտեցման վրա: Բացի այդ, ՄԱԿԶԱԾ-ի մշակման ընթացքում որպես տեղեկատվության լրացուցիչ աղբյուր են հանդիսացել ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի աջակցությամբ իրականացված «Հետ-2015» Զարգացման օրակարգի շուրջ ազգային խորհրդակցությունների արդյունքներն ու առաջարկությունները: Համայնքային քննարկումների ձևաչափով անցկացված լայնամասշտաբ և բազմաթիվ շահառուների ներգրավմամբ խորհրդակցությունների արդյունքում սահմանվեցին հետևյալ առաջնահերթությունները՝ ա) աճ և զբաղվածություն, բ) առողջություն, գ) անհավասարություն, դ) շրջակա միջավայր, ե) խաղաղ և ներառական հասարակություն և զ) պարենային ապահովություն⁵: Կիրառելով հանրային կարծիքի վերհանման նույն մոտեցումը՝ ՄԱԶԾ-ի նորարարական լաբորատորիայի կողմից մշակվեց կանխատեսումների մասին հարցումը, և դրա շնորհիվ ապահովվեց լրացուցիչ օժանդակություն՝ երկրի զարգացման միտումների վերաբերյալ անմիջապես քաղաքացիներից ստացված տեղեկությունների միջոցով:

Բոլոր արդյունքներն ու առաջարկությունները ներկայացվել են 2014 թվականի սեպտեմբերին տեղի ունեցած Ռազմավարական առաջնահերթությունների որոշման գործնական հանդիպման (ՌԱՈԳՀ) շրջանակներում, որը կազմակերպվել էր ՄԱԿ-ի և ՀՀ կառավարություն համատեղ ուժերով և անցկացվել էր նախարարությունների, երկրում մշտական ներկայացուցչություն ունեցող և չունեցող ՄԱԿ-ի գործակալությունների, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության բազմաթիվ կազմակերպությունների ներկայացուցիչների ակտիվ մասնակցությամբ: ՌԱՈԳՀ-ի շրջանակներում մշակվեց արդյունքների նախնական ցանկը, որը հետագայում կատարելագործվեց և ընդգրկվեց 4 սյուների ներքո խմբավորված՝ սույն ՄԱԿ-

⁵ «Հետ-2015» Զարգացման օրակարգ. «Ապագան, որ ուզում ենք», ազգային խորհրդակցություններ, Հայաստան, ՄԱԿ, ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարություն և Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոն, 2013թ. <<http://un.am/up/file/Armenia%20Post%202015%20National%20Consultation%20-%20English.pdf>>, «Տեղայնացնելով «Հետ-2015»-ի Օրակարգը - Հայաստան», 2014թ. <http://un.am/up/file/Post-2015%20Localization%20report%20-eBook-v5.pdf>:

ԶԱԾ-ում նկարագրված 7 վերջնական արդյունքներում: Ազգային գործընկերների հետ խորհրդակցությունների հաջորդական փուլերի ընթացքում, համատեղ հանձնառության ոգով, փաստաթուղթն ավարտուն տեսքի բերվեց: Փաստաթղթի կենսագործումը մեկնարկելու է 2016 թվականի հունվարից:

1.3 Իրավիճակի վերլուծություն

Հայաստանն ամբողջովին ցամաքով շրջապատված, միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկիր է՝ երեք միլիոն բնակչությամբ: Մարդկային զարգացման համաթվի (ՄԶՀ) արժեքը 2014 թվականին կազմել է 0.730⁶, ըստ որի երկիրը դասվում է մարդկային զարգացման բարձր կատեգորիային և 187 երկրների ու տարածքների շարքում զբաղեցնում է 87-րդ տեղը: 2002 թվականից 2007 թվականն ընկած ժամանակահատվածում արձանագրվել է ՀՆԱ-ի սրընթաց աճ՝ միջինում տարեկան կազմելով 13%⁷, սակայն 2009 թվականին համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի հետևանքով այն կտրուկ նվազեց: Մինչև 2012 թվականը տնտեսությունը կրկին թևակոխեց աճման փուլ՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, արտադրության, հանքարդյունաբերության և գյուղատնտեսության ոլորտի ծառայությունների ավելի մեծ շեշտադրմամբ: Հայաստանի զարգացումը սերտորեն կապված է եղել հմուտ աշխատուժի ներգրավմամբ՝ գիտելիքի վրա հիմնված տնտեսությանն անցում կատարելու հետ և զգալի առաջընթաց է արձանագրվել ինովացիոն ազգային համակարգի ձևավորման ուղղությամբ⁸: Հայաստանի տնտեսական աճը դանդաղեց 2013 թվականին (2012 թվականին արձանագրված 7.2%-ից իջնելով մինչև 3.5%), արձանագրվեց գնաճ, այդ թվում՝ բարձրացան էլեկտրաէներգիայի և ներկրվող գազի գները⁹: ՀՆԱ-ի աճի այս դանդաղումը շարունակվեց՝ 2014 թվականին հասնելով 3.4%-ի և ուղեկցվեց դրամի արժեզրկմամբ: Այս երևույթը մա-

սամբ պայմանավորված էր տարածաշրջանում վատթարացող տնտեսական իրավիճակով և մասնավորապես՝ Ռուսաստանում տիրող իրադրությամբ, որը Հայաստանի խոշորագույն առևտրային գործընկերն է և հանդիսանում է միգրանտ աշխատողներից ստացվող դրամական փոխանցումների հիմնական աղբյուրը¹⁰: Հայաստանի Կենտրոնական բանկը 2015 թվականի համար կանխատեսում է 0.4-2% տնտեսական աճ¹¹, մինչդեռ միջազգային ֆինանսական հաստատությունները (ԱՄՀ, ՎԶԵԲ) կանխատեսել են պայմանների հնարավոր վատթարացում:

ՀՀ կառավարության կողմից ներկայացված առաջընթացի վերջին (2012 թվականի) զեկույցը փաստեց այն մասին, որ Հայաստանը ճիշտ ուղով է ընթանում՝ մինչև 2015 թվականը ՀԶՆ-ներով սահմանված մի շարք թիրախների իրականացման, այդ թվում՝ նորածնային և մայրական մահացության ցուցանիշների զգալի կրճատման, տարրական կրթության համակարգում ընդգրկվածության բարձր մակարդակի ապահովման և բնակչության էլ ավելի մեծ հատվածի համար անվտանգ խմելու ջրի հասանելիության ապահովման ուղղությամբ: Այդուհանդերձ, քիչ հավանական է, որ Հայաստանն իրականացնի ազգային ՀԶՆ-ներով սահմանված թիրախները՝ ծայրահեղ աղքատության վերացման, գենդերային հավասարության խթանման, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի կայունության առումներով¹²:

Աղքատության մակարդակը շարունակում է մնալ բարձր և կազմում է 32%¹³ (մանկական աղքատության մակարդակը՝ 37%), և դեռևս բավականին բարձր է այն մակարդակից, որը պաշտոնապես արձանագրվել էր մինչև 2009 թվականի ճգնաժամը: Տարածաշրջանների միջև առկա անհավասարություններ արտացոլված են եկամուտների անհավասարության մեջ, որն, ըստ Զինիի գործակցի, կազմում է 0.37¹⁴, ընդ որում քաղաքային

⁶ Մարդկային զարգացման 2014թ. զեկույց, Հայաստան. Բացատրական նշում:
⁷ "Freedom House" կազմակերպության "Freedom of the Net 2014" զեկույց:
⁸ ՄԱԿ ԵՏՀ, «Հայաստանի ինովացիոն զարգացման զեկույց», 2014թ.:
⁹ Ասիական զարգացման բանկ՝ Հեռանկար-2014: <http://www.adb.org/sites/default/files/publication/31241/ado2014-armenia.pdf>:

¹⁰ Ռուսաստանի հետ պաշտոնական արտաքին առևտուրը կազմում է շուրջ 23%, մինչդեռ Ռուսաստանի աշխատող միգրանտներից ստացված դրամական փոխանցումները կազմում են Հայաստանի ՀՆԱ-ի շուրջ 17%: Տե՛ս https://www.cba.am/EN/periodicals/tex_09_14_eng.pdf:
¹¹ ՀՀ կենտրոնական բանկի «Գնաճի հաշվետվություն», 2015թ. փետրվար:
¹² ՀՀ հետ Համաշխարհային բանկի 2014-2017թթ. երկրի գործընկերության ռազմավարություն, 2013թ. հոկտեմբեր:
¹³ Աղքատության պատկերը և աշխատանքի շուկայի զարգացումները Հայաստանում, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ. զեկույց: http://armstat.am/file/article/5/poverty_2014e_2.pdf:
¹⁴ Աղքատության մակարդակը Վայոց Ձորում կազմում է 21%, Շիրակում արձանագրվել է ամենաբարձր ցուցանիշը՝ 46%, իսկ Տավուշում 2008-2013թթ. ընթացքում գրանցվել է աղքատության մակարդակի ամենամեծ աճը: Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ., էջ 37:

և գյուղական շրջանների միջև դիտվում է եկամուտների լայնացող ճեղքվածք: Աղքատությանը նպաստող կարևորագույն գործոններից մեկը գործազրկությունն է: Գործազրկության մակարդակը կազմում է մոտ 17%, ընդ որում այն առանձնապես բարձր է մայրաքաղաքից դուրս գտնվող վայրերում՝ երիտասարդության (36%) և կանանց շրջանում (18.1%)¹⁵: Սոցիալական պաշտպանության համակարգերում պահանջվում են լայնածավալ և արմատական բարեփոխումներ, քանզի նպաստները ճիշտ և սոցիալապես արդար եղանակով չեն հասցեագրվում: Թեպետև ընդունվել են Բնակչության ծերացման հետևանքներից բխող հիմնախնդիրների և դրա իրականացման գործողությունների ծրագիրը, սակայն դիտարկվում է տարեց մարդկանց համար նախատեսված ծառայությունների պակաս, ինչն արտացոլված է 2013 թվականի Ծերացման համաշխարհային ցուցիչում, որի համաձայն՝ 91 երկրների թվում Հայաստանը զբաղեցնում 51-րդ տեղը: Հայաստանում զգալի առաջընթաց է արձանագրվել ներառական կրթության ոլորտում, այդ թվում՝ դպրոցական համակարգում ներառական մոտեցումների կիրառման համար օրենսդրական դաշտի ձևավորման և ֆինանսավորման ապահովման ուղղությամբ¹⁶: չնայած այն հանգամանքին, որ հաշմանդանություն ունեցող երեխաները դասվում են առավել մեկուսացված խմբերի շարքին: Աղքատությունը, գործազրկությունը և սոցիալական ներառման պակասը մեծապես խթանում են արտագնա միգրացիան: Ըստ գնահատականների՝ 2007 թվականից 2013 թվականն ընկած ժամանակահատվածում տարեկան արտագաղթել է միջինում 35,000 մարդ (որոնցից 82%-ը եղել են 20-ից 54 տարեկան տղամարդիկ)¹⁷: Միևնույն ժամանակ, երկիրը ներկայումս ապաստանում է շուրջ 15,000 անձանց, մեծամասամբ հայկական ծագումով, ովքեր տեղահանվել են Սիրիայում ընթացող հակամարտության հետևանքով և պաշտպանություն են հայցում Հայաստանում:

Ընդունվել են կայուն զարգացման սկզբունքների վրա հիմնված մի շարք քաղաքականություններ և կանոնակարգեր, որոնց նպա-

տակն է եղել աշխատատեղերի ստեղծման միջոցով խթանել կայուն աճը, զարգացնել գործարար միջավայրը և բարելավել շրջակա միջավայրի կառավարումը: Միևնույն ժամանակ, մեծ ռեսուրսներ պահանջող ոլորտների և արդյունաբերության տարբեր ճյուղերի ակտիվ զարգացման միջոցով հնարավոր եղավ մեղմել ֆինանսական ճգնաժամի ազդեցությունը՝ այդուհանդերձ, չլուծված թողնելով կրած փաստացի բնապահպանական և սոցիալական վնասների հետ կապված խնդիրները: Հայաստանի տնտեսության համար բնութագրական են բարձր էներգատարությունը և էներգիայի սպառման մեծ ծավալները: Երկիրը մեծ կախվածություն ունի ածխաջրածինների¹⁸, այդ թվում՝ տրանսպորտային փոխադրամիջոցների համար օգտագործվող վառելիքի, ինչպես նաև կոմունալ-կենցաղային և արդյունաբերական նպատակներով օգտագործվող բնական գազի ներմուծումից, ընդ որում՝ ներմուծված ածխաջրածիններից է արտադրվում երկրի էլեկտրաէներգիայի մեկ երրորդը: Բնական պաշարների օգտագործման հարցում դրսևորած ոչ կայուն գործելակերպը, այդ թվում՝ անտառահատումները, հանքարդյունաբերական ոչ պատշաճ մեթոդները, հողօգտագործման և գյուղատնտեսության ոլորտներում կիրառվող սխալ գործելակերպերը հանգեցնում են հողերի էրոզիային, ինչպես նաև բնական միջավայրերի և կենսաբանական տեսակների ոչնչացմանը:

Հաշվի առնելով տնտեսական անկման հետևանքով ի հայտ եկած նոր իրողությունները՝ 2014 թվականին ՀՀ կառավարությունը վերանայել է իր նախորդ «Կայուն զարգացման ծրագիրը» և ընդունել է «**ՀՀ 2014-2025 թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիրը**»: Այս ռազմավարական ծրագիրը հիմնված է չորս հիմնական գերակայությունների վրա, որոնք են՝ զբաղվածության ընդլայնումը, մարդկային կապիտալի զարգացումը, սոցիալական պաշտպանության համակարգի բարելավումը և պետական վարչարարության ու կառավարման համակարգի ինստիտուցիոնալ արդիականացումը¹⁹: Այս գերակայություններն արտացոլված են ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների աղյուսակում և ուղեկցվում են կայուն զարգացման նպատակների նոր խմ-

¹⁵ Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ.:
¹⁶ 2014 թվականի դրությամբ՝ 1,400 դպրոցներից 139-ն առաջարկում են ներառական կրթություն:
¹⁷ «Հայաստանում միգրացիայի վերաբերյալ տնային տնտեսությունների հետազոտության մասին զեկոյոց», ՄՄԿ և Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ.:

¹⁸ ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.):
¹⁹ ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.):

բազրությամբ, որը 2014 թվականին առաջարկվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի Բաց աշխատանքային խմբի կողմից՝ 2015 թվականից հետո միջազգային զարգացման շրջանակն ընդլայնելու նպատակով:

Հայաստանը վավերացրել է ՄԱԿ-ի և Եվրոպայի խորհրդի (ԵԽ)՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ փաստաթղթերի մեծ մասը և ընդունել է ռազմավարական ծրագրեր, այդ թվում՝ «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը» և «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ռազմավարությունից բխող՝ 2014-2017 թվականների միջոցառումների ծրագիրը»: Առաջին Համընդհանուր պարբերական դիտարկման (ՀՊԴ)²⁰ շրջափուլի ընթացքում Հայաստանն ամենաշատ հանձնարարականներ ընդունած պետությունների թվում էր, ինչին հաջորդեցին օրենսդրական բարեփոխումները: Մոնիտորինգի արդյունավետ մեխանիզմի կիրառման հետ միասին անհրաժեշտ է էլ ավելի ամրապնդել կենսագործման և իրագործման մեխանիզմները: Մշտապես առկա խնդիրներից հատկապես նշվել են դատական համակարգի անկախության և արդարադատության անաչառության հետ կապված խնդիրները²¹: ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանը նշել է, որ դատարանները և իրավապահ մարմինները հանդիսանում են երկրում մարդու իրավունքների ոտնահարման աղբյուրները²²: Մեկ այլ մարտահրավեր է գենդերային հավասարություն համակողմանի երաշխավորումը, հատկապես՝ տնտեսական և քաղաքական ոլորտներում կանանց ներգրավվածության, ինչպես նաև գենդերային հիմքով բռնության և խտրականության հետ կապված հարցերի լուծման առումներով:

ՀՀ նախագահը նախաձեռնել է սահմանադրական բարեփոխումներ, որոնք քննարկվում են հանրության, այդ թվում՝ քաղաքական կուսակցությունների և քաղաքացիական հասարակության կողմից: Հայաստանում իրագործվում են ազգային ռազմավարական ծրագրեր հանրային կառավարման, այդ թվում՝ քաղաքացիական

ծառայության զարգացման, հանրային ֆինանսների կառավարման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտներում: 2011 թվականին Հայաստանը միացել է «Բաց կառավարման գործընկերություն» նախաձեռնությանը և հանրային տեղեկությունների և տվյալների բաց հասանելիության համակարգերին: 2014 թվականին Եվրոպայի խորհրդի Կոռուպցիայի դեմ պայքարի պետությունների խմբի (ԳԲԵԿՈ)՝ Հայաստանի պարտավորությունների կատարման վերաբերյալ զեկույցում նշված եզրակացության համաձայն՝ Հայաստանի կողմից Գնահատման երրորդ փուլի զեկույցում ներառված բոլոր տասնինը հանձնարարականների կատարումը, որոնք առնչվում են քրեականացման և կուսակցությունների ֆինանսավորման թափանցիկության թեմաներին, գնահատվել է գոհացուցիչ²³: Հարկ է նշել նաև, որ 2014 թվականին ՀՀ կառավարությունն ընդունել է «Հանրային կառավարման համակարգում կոռուպցիայի դեմ պայքարի հայեցակարգ», որի հիման վրա մշակվել է ներկայումս վերջնական քննարկման փուլում գտնվող «ՀՀ 2015-2018 թվականների հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը»: Մինչև ժամանակ, 2014 թվականի Կոռուպցիայի ընկալման համաթվով 100-ից 37 միավորի վարկանիշը դեռևս ցածր է, իսկ կոռուպցիայի խնդիրը նշվում է որպես զարգացմանը խոչընդոտող էական արգելք²⁴:

Կայունության վրա իր ազդեցությունն է ունենում տարածաշրջանի անկայուն աշխարհաքաղաքական համատեքստը և Լեռնային Ղարաբաղի չկարգավորված հակամարտությունը²⁵, որը զգալիորեն սրվել է 2014 թվականին: Թուրքիայի հետ սահմանը մնում է փակ՝ ավելի բարդացնելով դեպի ծով ելք չունեցող երկրի առջև ծառայած մարտահրավերները և խոչընդոտելով տնտեսական զարգացումը: Ադրբեջանի և Թուրքիայի կողմից Հայաստանի շրջափակումը (1993 թվականից ի վեր) բացասական ազդեցություն

²⁰ Հայաստանի ՀՊԴ՝ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/AMSession8.aspx>:
²¹ Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի (ԵԽՎ) ԵԽ անդամ-պետությունների ստանձնած պարտավորությունների և հանձնառությունների կատարումն ապահովող հանձնաժողով (Մոնիտորինգի հանձնաժողով), 2014թ.: <http://www.assembly.coe.int/CommitteeDocs/2014/amondoc19-2014.pdf>:
²² ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի 2015թ. տարեկան զեկույց. http://ombuds.am/storage/files/library/pdf_2806687388_arm_report.pdf:

²³ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3%282014%2926_Second_Armenia_EN.pdf
²⁴ <http://www.transparency.org/country#ARM>. Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվը ներկայացվում է 0-100 սանդղակում, որտեղ 0-ն նշանակում է «բացարձակ կոռումպցված», իսկ 100-ը՝ «բացարձակ մաքուր»:
²⁵ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման գործընթացն ընթանում է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի միջազգայնորեն համաձայնեցված ձևաչափով՝ Ռուսաստանի Դաշնության, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների և Ֆրանսիայի համանախագահությամբ՝ միջազգային իրավունքի հետևյալ սկզբունքների հիման վրա՝ ուժի կամ ուժի սպառնալիքի չկիրառում, ազգերի ինքնորոշման իրավունք ու իրավահավասարություն և տարածքային ամբողջականություն:

ունի ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի՝ հատկապես նրա բնակչության խոցելի խմբերի վրա, ինչպես նաև նրանց սոցիալական և տնտեսական իրավունքների իրականացման վրա²⁶: 2015 թվականի հունվարին Հայաստանը պաշտոնապես դարձավ նորաստեղծ Եվրասիական տնտեսական միության (ԵՏՄ) չորրորդ անդամը և ԵՏՄ-ի նորմերի հետ ներդաշնակեցնելու համար սկսեց հանապատասխանեցնել անհրաժեշտ նորմատիվ-իրավական դաշտը: Միննույն ժամանակ, Հայաստանը շարունակում է իր համագործակցությունը Եվրոպական Միության (ԵՄ) հետ, որի լայն շրջանակն ընդգրկում է մի շարք ոլորտներ, այդ թվում՝ քաղաքական երկխոսությունից մինչև մարդու իրավունքներ, արդարադատություն, շարժունակությանը և միգրացիային առնչող հարցեր, ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ և կարողությունների հզորացում: Հայաստանը շարունակում է օգտվել ԵՄ Արտոնությունների ընդհանուր համակարգի (GSP+) ռեժիմից՝ երկրի համար ապահովելով արտոնյալ հասանելիություն ԵՄ շուկային, մնալով մեկ շնչի հաշվարկով Արևելյան գործընկերության (ԱԳ) շրջանակներում ԵՄ միջոցների երկրորդ խոշոր շահառուն:

Հայաստանում մեծ է մի շարք տարբեր բնական աղետների առաջացման հավանականությունը, ինչը երկրի բնակչության 80%-ի համար ստեղծում է աղետալի իրադարձությունների ենթարկվելու բարձր վտանգ²⁷: Ըստ գնահատականների՝ հիդրո-դերևութաբանական երևույթների պատճառով հասցված տարեկան վնասը կազմում է 120 միլիոն ԱՄՆ դոլար²⁸ կամ 2013 թվականի բյուջեի շուրջ 5%-ը: Սողանքները, սելավները և ջրհեղեղները վտանգ են ներկայացնում երկրի տարածքի կեսի համար, ընդ որում՝ այդ վտանգն էլ ավելի է սրվում բնական ռեսուրսների ոչ կայուն օգտագործման և կլիմայի փոփոխության պատճառով²⁹:

1.4 ՄԱԿԶԱԾ-ի գնահատման (2010-2015թթ.) եզրակացությունները և առաջարկությունները

Գնահատման արդյունքում պարզ դարձավ, որ ՄԱԿ-ի զբաղեցրած ամուր դիրքերը նպաստավոր են զարգացման ազգային օրակարգի իրականացումը սատարելու համար՝ ՀՀ կառավարության «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրին», «Կայուն զարգացման ծրագրին» և ՀԶՆ-երի համընդգրկուն նպատակներին համահունչ: Դրանում նշվում է, որ ՄԱԿ-ԶԱԾ-ի ռազմավարական նպատակները մշակվել և իրագործվել են Կառավարության հետ սերտ համագործակցության պայմաններում և նպաստել են Հայաստանի ժողովրդի բարեկեցությանը: Որպես վստահելի և հուսալի գործընկեր՝ ՄԱԿ-ն իր մասնագիտական գիտելիքները դրսևորել է այնպիսի առանցքային ոլորտներում, ինչպիսիք են՝ ժողովրդավարական կառավարումը, սոցիալական պաշտպանությունը, տնտեսական հավասարությունը, շրջակա միջավայրի կայունությունը և աղետների ռիսկի նվազեցումը: Իր ուրույն տեղը զբաղեցնելով որպես միջազգային նորմերի և չափանիշների պահպանման ջատագով, ինչպես նաև հանդես գալով որպես կապող օղակ կառավարության և քաղաքացիական հասարակության միջև՝ ՄԱԿ-ը նպաստել է մարդու իրավունքների պաշտպանությանը և գենդերային հավասարության ապահովմանը: 2014 թվականի տարեվերջի դրությամբ՝ բյուջեի կատարման ընդհանուր գործակիցն արդեն գերազանցել էր 2010-2015 թվականների համար նախատեսված ՄԱԿԶԱԾ-ի ընդհանուր բյուջեն, որը ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջափուլից մեկ տարի առաջ կազմել է շուրջ 127%:

Գնահատման ռազմավարական առաջարկություններում ընդգծվել է, որ ՄԱԿ-ը պետք է՝ ավելի մեծ ջանքեր գործադրի՝ հավաքական ազդեցություն ապահովող միասնական գործընկերոջ իր դիրքերն ամրապնդելու համար, ավելի շատ ներդրումներ կատարի համաձայնեցված ու հետևողական, ինչպես նաև արդյունավետ գործելակերպն ապահովելու ուղղությամբ, մոնիտորինգի և գնահատման նպատակով ստեղծված համապատասխան մեխանիզմի միջոցով առավել արդյունավետ կերպով հետագծի ՄԱԿԶԱԾ-ի իրականաց-

²⁶ Ըստ 2014թ. Հայաստանի ազգային ՀՊԻ գեկոյցի:
²⁷ ՄԱԿ-ի Աղետների նվազեցման միջազգային ռազմավարության գրասենյակ, «Աղետների ռիսկի նվազեցման մասին գլոբալ գնահատման գեկոյց», 2009թ.:
²⁸ Աղետների նվազեցման և վերականգնման գլոբալ մեխանիզմ, «Հայաստան՝ աղետների նվազեցման և վերականգնման ինստիտուցիոնալ միջոցառումներ», 2009թ.:
²⁹ Կլիմայի փոփոխության մասին ՄԱԿ-ի շրջանակային կոնվենցիայի ներքո Հայաստանի երրորդ ազգային հաղորդագրություն, ՀՀ բնակահպանության նախարարություն, 2010թ.:

մանն ընթացքը, ընդլայնի համատեղ պլանավորման ծավալները՝ համաձայնեցված և հետևողական պլանավորման, ինչպես նաև միջոցների համատեղ հավաքագրմանը զուգընթաց: Խորհուրդ է տրվում նաև ամրապնդել ներկայիս կարգավիճակը՝ ռազմավարական քաղաքականությունների վերաբերյալ խորհրդատվության տրամադրման և քարոզարշավի իրականացման համատեղ ջանքերի միջոցով՝ աջակցելով երկրի զարգացման առաջնահերթությունների կատարմանը՝ միաժամանակ ավելի շատ հենվելով ազգային մեխանիզմների վրա և զարգացնելով ազգային կարողությունները:

Հետագայում ևս ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմը շարունակելու է ավելի լայն ծավալով աշխատանքների իրականացումը՝ հենվելով իր ունեցած համեմատական առավելությունների, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի առանձին գործակալությունների մանդատների ուժեղ կողմերի ու փոխլրացման սկզբունքների վրա՝ դրական արդյունքներն ամրապնդելու, ինչպես նաև գնահատման մեջ նշված առաջարկությունները կատարելու նպատակով: ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմը, մասնավորապես, հետամուտ է լինելու մոնիտորինգի և գնահատման համակարգի հզորացմանը՝ վերականգնելով ինտերնետային տեխնոլոգիաների վրա հիմնված՝ մոնիտորինգի և գնահատման ներքին մեխանիզմը, որը հնարավորություն է տալիս հետագծել արդյունքները, ավելացնելու է ՀՀ կառավարության և քաղաքացիական հասարակության գործընկերների ներգրավվածությունը ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքի խմբերի կողմից իրականացվող աշխատանքներում, ՀՀ կառավարության հետ համագործակցությամբ՝ մշակելու և իրականացնելու է միջոցների համատեղ հավաքագրման ռազմավարությունը, ընդունելու է ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի Վարքագծի կանոնագիրը՝ առավել համաձայնեցված և հետևողական ներքին գործելակերպն ապահովելու նպատակով, խթանելու է պլանավորման համատեղ աշխատանքների իրականացումը, ինչպես նաև որդեգրելու է առավել միասնական մոտեցում՝ երկրի զարգացման հիմնական առաջնահերթությունների իրականացմանն ուղղված ջանքերում:

ՄԱԿ-ը Հայաստանում շարունակելու է աջակցել ազգային զարգացման օրակարգի իրականացմանը ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքներում ներկայացվածի համաձայն՝ 2016-2020

թվականների ՄԱԿԶԱԾ-ի իրականացման ամբողջ ընթացքում հենվելով հետևյալ կարևորագույն **համեմատական առավելությունների** վրա՝

- ՄԱԿ-ն ունի ՀՀ կառավարության և մասնավոր հատվածի միջև որպես կանոն հանդես գալու համեմատական առավելություն՝ ՓՄՁ-ների համար բարենպաստ հնարավորություններ ընձեռող միջավայր ստեղծելու, սկսնակ գործարարների ձեռներեցությանն աջակցելու, արժեքի ստեղծման շղթաները զարգացնելու և արտադրողների խմբերն առավել ամրապնդելու, խոցելի խմբերի համար տնտեսական հնարավորություններ ստեղծելու, ինչպես նաև ոլորտային խորհրդատվություն տրամադրելու միջոցով աժի խթանումն ապահովելու համար: ՄԱԿ-ի մի քանի գործակալություններ ունեն «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնի», «Գյուղատնտեսական դաշինքի» հետ աշխատելու զգալի հաջողված փորձ: (Արդյունք 1)
- Որպես միջազգային նորմերի և չափանիշների պահպանման ջատագով՝ ՄԱԿ-ն ունի համեմատական առավելություն՝ աջակցություն տրամադրելու Հայաստանի կառավարությանը՝ իր միջազգային պարտավորությունները կատարելու և ժողովրդավարական կառավարմանը և մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված համակարգերի ամրապնդման հարցում: ՄԱԿ-ն արդեն դրսևորել է ՀՀ կառավարության և քաղաքացիական հասարակության միջև որպես չեզոք կանոն հանդես գալու իր կարողությունը՝ քաղաքացիների ներգրավման համար հարթակներ ստեղծելու, առավել բաց ու թափանցիկ կերպով աշխատելու հարցում Հայաստանի կառավարությանն աջակցելու, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների պայմանագրային մարմիններին հաշվետվություններ ներկայացնելու և ՀՊԴ-ի վերաբերյալ երկխոսությունը խթանելու միջոցով: ՄԱԿ-ը նաև տրամադրում է այս ոլորտում ունեցած իր բացառիկ մասնագիտական գիտելիքները՝ զարգացման ոլորտում գործող մյուս գոր-

ծրնկերների նախաձեռնություններին օժանդակելու նպատակով: (Արդյունք 2)

- Թե՛ ազգային և թե՛ տեղական մակարդակներում քաղաքականության մշակման, իրավական ոլորտի բարեփոխումների, կարողությունների զարգացման և հնարավորությունների ընդլայնման բնագավառում ՄԱԿ-ի կողմից կատարված աշխատանքները նրան տալիս են տեղական մակարդակում արձանագրված իրողությունները մշակվող քաղաքականություններում արտացոլելու համեմատական առավելություն: ՄԱԿ-ը, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության, Գենդերային թեմատիկ խմբի հետ միասին, հանդես է գալիս որպես համանախագահ, ինչը Հայաստանի կառավարության, զարգացման ոլորտի գործընկերների և քաղաքացիական հասարակության շրջանում ավելի է ամրապնդում ՄԱԿ-ի՝ որպես գենդերային հավասարության հզոր պաշտպանի գործունեության նկատմամբ վստահությունը: ՄԱԿ-ի ուշադրության կենտրոնում կլինի նաև ՀՀ-ում տղամարդկանց և կանանց հավասարության հիմնահարցերով նորաստեղծ խորհուրդը՝ որպես երկրում գենդերային հավասարության ամրապնդման ինստիտուցիոնալ մեխանիզմ: (Արդյունք 3)
- Միգրացիայի և սահմանների կառավարումը, փախստականներին, ապաստան հայցողներին և վերադարձողներին աջակցության տրամադրումը եղել են ՄԱԿ-ի կողմից Հայաստանում իրականացվող գործունեության առանցքային հիմնահարցերից, ընդ որում՝ ՄԱԿ-ը համարվում է չափանիշներ սահմանող կառույց, տեխնիկական մասնագիտական գիտելիքների, ինչպես նաև քաղաքականության մշակման և միջազգային իրավունքի ոլորտում աջակցություն ստանալու աղբյուր: ՄԱԿ-ի գործակալությունները, միասնաբար, Հայաստանին աջակցություն են տրամադրել միջազգային համաձայնագրերի իրականացման, քաղաքականությանն ու կարողությունների զարգացմանն առնչվող հարցե-

րում: Հայաստանի կառավարությունը և մյուս ազգային գործընկերները ևս շահել են ՄԱԿ-ի գործակալությունների կողմից համատեղ ուժերով իրականացված գործողությունների արդյունքում, որոնք նպատակաուղղված էին Սիրիայում տեղի ունեցող հակամարտության հետևանքով առանձնակի մեծ թվով տեղահանված բնակչության բնակեցման հարցում օժանդակություն տրամադրելուն: (Արդյունք 4)

- ՄԱԿ-ի գործակալությունների մանդատը, տեխնիկական մասնագիտական գիտելիքները և փորձն այնպիսի որոշումներում, ինչպիսիք են առողջապահությունը, կրթությունը, սոցիալական և երեխայի պաշտպանությունը, ՄԱԿ-ի համար ամուր դիրքեր են ապահովում՝ հնարավորություն տալով հաստատելու կապեր ոլորտների և դրանցում ներգրավված դերակատարների միջև՝ դրանով օժանդակելով ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների կենսունակ համակարգի զարգացմանը թե՛ ազգային, և թե՛ տեղական մակարդակներում: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման կառավարման խորհրդի հետ սերտ համագործակցության շնորհիվ կապահովվի, որ սոցիալական ծառայությունների բարեփոխումների փորձական իրականացման արդյունքում քաղված դասերը և միջազգային լավագույն գործելակերպերը կիրառվեն երկրի մակարդակով բարեփոխումների իրականացման մեկնարկին զուգընթաց: (Արդյունք 5)
- Առողջապահությունն այն առանցքային ոլորտներից է, որը ներառված է ՄԱԿ-ի մի քանի գործակալությունների մանդատներում: ՄԱԿ-ի հասանելիության շրջանակն ընդգրկում է առողջապահության բնագավառում համաշխարհային մակարդակով առկա մասնագիտական գիտելիքները, ինչը համեմատական առավելություն է դառնում՝ հնարավորություն տալով Հայաստանի կառավարությանը տրամադրելու երկրին բնորոշ՝ հատուկ տեղայնացված խորհրդատվություն թե՛ քաղաքականության մշակման, և թե՛ գործառնական մակարդակներում,

ինչպես նաև քարոզարշավ իրականացնելու առողջության վրա անմիջական ազդեցություն ունեցող հարցերի վերաբերյալ: ՄԱԿ-ի գործակալությունները նաև ակտիվորեն ներգրավված են Հայաստանում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, տուբերկուլոզի և մալարիայի դեմ պայքարի միջոցառումները համակարգող հանձնաժողովի աշխատանքներում: (Արդյունք 6)

- ՄԱԿ-ի գործակալությունները ազգային գործընկերների կողմից բազմիցս ճանաչվել են՝ որպես ՀՀ կառավարության վստահելի և արդյունավետ գործընկերներ, որոնք ունեն այնպիսի առանցքային դերակատարներից, ինչպես օրինակ՝ Գլոբալ էկոլոգիական հիմնադրամն է, տեխնիկական մասնագիտական գիտելիքներ ու ռեսուրսներ հավաքագրելու կարողություն՝ շրջակա միջավայրի կայունության, կլիմայի փոփոխության և աղետների ռիսկի նվազեցման ոլորտներում քաղաքականության մշակման և ինստիտուցիոնալ հզորացման հարցերում աջակցություն տրամադրելու համար: Ավելին, ՄԱԿ-ը հայտնի է՝ որպես զարգացման ոլորտում գործող խոշորագույն կառույց, որը խթանում է բազմակողմ բնապահպանական համաձայնագրերին և համաշխարհային կոնվենցիաներին համապատասխան գործելակերպը, Հայաստանի կառավարությանն աջակցում է կլիմայի փոփոխությանը և աղետների ռիսկի նվազեցմանն առնչվող բանակցություններում, խթանում է էներգաարդյունավետության գաղափարը պետական, կոմունալ-կենցաղային և արդյունաբերական հատվածներում, կիրառում է միջճյուղային զարգացման նորարարական մոտեցումներ (այսինքն՝ էկոհամակարգային մոտեցում, աղքատության և շրջակա միջավայրի ինտեգրված դիտարկումներ), ինչպես նաև Հայաստանի ամբողջ տարածքում իրականացնում է քարոզարշավ աղետների ռիսկի նվազեցման սկզբունքների վերաբերյալ: (Արդյունք 7)

2. ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ ԵՎ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ն իրենից ներկայացնում է ռազմավարական ծրագիր, որը նպատակաուղղված է արդյունքների կատարմանը: Այն արձագանքում է երկրի առաջնահերթություններին և նպաստելու է ազգային զարգացման նպատակների իրականացմանը: Այն ներառում է ակնկալվող յոթ հիմնական արգասիքները, որոնք կոչվում են «արդյունքներ» և որոնք միասնաբար սահմանվել են ՀՀ կառավարության, ՄԱԿ-ի և քաղաքացիական հասարակության գործընկերների կողմից: Այս բաժինն իրենից ներկայացնում է փաստաթղթի հիմնական մասը: Այստեղ նկարագրվում են ծրագրի սյունները, առանցքային ծրագրային ռազմավարությունները և ՄԱԿԶԱԾ-ի յոթ ակնկալվող արդյունքները: Արդյունքների ամբողջական աղյուսակը, այդ թվում՝ ցուցանիշները, ելակետերը, թիրախները, ստուգման միջոցները, ռիսկերն ու ենթադրությունները ներկայացվում են **Հավելված Ա-ում**:

2.1 Սյուններ

Յոթ արդյունքները խմբավորված են ըստ չորս սյունների, որոնք համապատասխանում են երկրի գերակայություններին և ԿԶՆ-ներին՝ միաժամանակ օգտագործելով ՄԱԿ-ի համեմատական առավելությունները:

Աղյուսակ. Սյուների և արդյունքների համառոտ նկարագրություն

4 սյուներ	7 արդյունքներ
Արդարացի, կայուն տնտեսական զարգացում և աղքատության կրճատում	<p>Արդյունք 1 Մինչև 2020 թվականը Հայաստանի մրցունակությունը բարելավվել է, իսկ կայուն տնտեսական հնարավորությունները առավել հասանելի են դարձել մարդկանց, հատկապես՝ խոցելի խմբերի համար:</p>
Ժողովրդավարական կառավարում	<p>Արդյունք 2 Մինչև 2020 թվականը մարդիկ օգտվում են ժողովրդավարական կառավարման բարելավված համակարգերից և մարդու իրավունքների ամրապնդված պաշտպանությունից:</p> <p>Արդյունք 3 Մինչև 2020 թվականը Հայաստանն արձանագրել է ավելի մեծ առաջընթաց գեոդերային անհավասարության նվազեցման առումով և կանայք ավելի լայն հնարավորություններ ունեն ու քիչ հավանական է, որ ենթարկվեն ընտանեկան բռնության:</p> <p>Արդյունք 4 Մինչև 2020 թվականը միգրացիայի, սահմանների և ապաստանի կառավարման համակարգերն ամրապնդվել են՝ միգրանտների և տեղահանված անձանց, հատկապես՝ կանանց ու աղքիկների իրավունքները խթանելու և պաշտպանելու նպատակով:</p>
Սոցիալական ծառայություններ և ներառում	<p>Արդյունք 5 Մինչև 2020 թվականը խոցելի խմբերն ունեն տարրական կրթությունից և սոցիալական պաշտպանության ծառայություններից օգտվելու ավելի մեծ հնարավորություններ և մասնակցում են իրենց համայնքների կյանքին:</p> <p>Արդյունք 6 Մինչև 2020 թվականը որակյալ առողջապահական ծառայությունները հասանելի են դարձել բոլորի, այդ թվում՝ առանձնապես խոցելի խմբերի համար:</p>
Շրջակա միջավայրի կայունություն և դիմակայունության ձևավորում	<p>Արդյունք 7 Մինչև 2020 թվականը ներդրվել և կիրառվում են կայուն զարգացման սկզբունքները, շրջակա միջավայրի կայունության, դիմակայունության ձևավորման, կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության և մեղմման, ինչպես նաև կանաչ տնտեսության լավագույն գործելակերպերը:</p>

2.2 Ծրագրային ռազմավարություններ

Արդյունքների կատարմանն աջակցելու նպատակով կկիրառվեն հետևյալ ծրագրային համընդգրկուն ռազմավարությունները: Յուրաքանչյուր արդյունքի համար ՀՀ կառավարությունը և ՄԱԿ-ը նախանշել են հատուկ ռազմավարություններ:

1. Մարդու հիմնարար իրավունքների խթանում

Զարգացման նպատակներն իրականացնելիս՝ կկիրառվի մարդու իրավունքների վրա հիմնված մոտեցումը (ՄԻՀՄ), որը կաջակցի առավել արդյունավետ, կայուն զարգացման արդյունքների կատարմանը՝ վերլուծելով և հաղթահարելով անհավասարության և խտրական գործելակերպի դրսևորումները: Երկրի մակարդակով, ՄԻՀՄ-ն բխում է մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում պետության կողմից վավերացված կոնվենցիաներով ստանձնած պարտավորություններից: Այն կիրառվում է՝ նպատակ ունենալով ապահովել, որ զարգացման ոլորտում համագործակցության հիմքում ընկած լինեն մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում սահմանված չափանիշները և գործելակերպերը՝ կարևորելով «պարտավորություն կրողների», հատկապես՝ պետության մոտ իր կողմից ստանձնած պարտավորությունները կատարելուն և «իրավունքներ կրողների», հատկապես՝ խոցելի խմբերի մոտ իրենց իրավունքների մասին հայտարարմանն ուղղված կարողությունների զարգացումը:

ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջանակներում միջամտությունները կմշակվեն դրանց կատարման համար բարենպաստ միջավայրի (օրենսդրություն, քաղաքականություններ, ինստիտուցիոնալ և համակարգային հարցեր) թույլ կողմերի և «պարտավորություն կրողների» կարողությունների հետ կապված բացերի վերլուծելիությունից հետո՝ նպատակ ունենալով աջակցել նրանց այս բացերը լրացնելու հարցում և ապահովել, որ «իրավունքներ կրողները» ունենան որակյալ ծառայություններից և հանրային բարիքներից հավասար օգտվելու հնարավորություն: Առանձին միջամտությունները մշակելիս ՄԱԿ-ի գործա-

կալությունները կպահպանեն ՄԻՀՄ-ն ապահովելու իրենց հանձնառությունը:

2. Գենդերային հավասարության ապահովում

Գենդերային հավասարության նպատակը և գենդերային հավասարության խնդրի նկատմամբ համալիր մոտեցում կիրառելու գործելակերպը միտված են ի ցույց դնելու, թե ինչպիսի տարբեր մոտեցումներ են դրսևորում տղամարդիկ և կանայք հասարակությունում իրենց առջև ծառայած խնդիրների նկատմամբ, և թե ինչպես են նրանք հարաբերվում միմյանց և առնչվում այն հասարակական գործոնների հետ, որոնք ձևավորում են ենթակայությամբ պայմանավորված հարաբերություններ: Դրա նպատակն է հայտնաբերել գենդերային անհավասարությանը նպաստող կամ գենդերային հավասարությունը խթանող հասարակական և պետական կառույցները՝ հաշվի առնելով ինստիտուցիոնալ և համակարգային ազդեցությունները:

Ծրագրային պլանավորման և իրագործման ժամանակ սույն ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջանակներում բոլոր գերակա ոլորտներում կխթանվի գենդերային հավասարությունը և կամրապնդվի գենդերային հավասարության խնդրի նկատմամբ համալիր մոտեցումը, հատկապես՝ ծրագրի՝ արդյունքների վրա հիմնված մոտեցման շրջանակներում, ինչպես նաև գենդերային հավասարության խնդրի նկատմամբ համալիր մոտեցման մոնիտորինգի և գնահատման ժամանակ գենդերային վերլուծության, գենդերային հավասարության արդյունքների ձևակերպման և դրանց վերաբերյալ քարոզարշավ իրականացնելու միջոցով: ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմը, ՀՀ կառավարության հետ միասին, կշարունակի կիրառել Գենդերային թեմատիկ խմբի հարթակը՝ գենդերային հավասարության ապահովման ոլորտում գործող ազգային մեխանիզմների, օրենսդրության և քաղաքականության հետ կապված միջամտությունների իրականացմանն աջակցելու նպատակով՝ գենդերային հավասարության ոլորտում ազգային նպատակների, ՀԶՆ 3-ի և հետագա ԿԶՆ-ի թիրախներին համապատասխան: Գենդերային հավասարությունը կշարունակի մնալ ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի համատեղ գործողու-

թյան շրջանակներում համալիր մոտեցում պահանջող առանցքային ոլորտներից մեկը:

3. Շրջակա միջավայրի կայունության խթանում, տեղական մակարդակներում դիմակայունության ձևավորում

Ազգային զարգացման գերակայությունների իրականացման համար կարևոր կլինի հասկանալի շրջակա միջավայրի և զարգացման միջև կապերը: ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի համատեղ աշխատանքի շնորհիվ կապահովվի ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջանակներում միջամտությունների մշակումը և իրականացումը՝ շրջակա միջավայրի կայունությունը և դիմակայունությունը խթանելու նպատակով: ՄԱԿ-ը կարող է աջակցել Հայաստանին շրջակա միջավայրի պահպանության իր ազգային նպատակները, ՀԶՆ 7-ի և հետագա ԿԶՆ-ի թիրախների, ինչպես նաև վավերացված Բազմակողմ բնապահպանական համաձայնագրերի (ԲԲՀ-ներ), ինչպիսիք են, կլիմայի փոփոխությանն առնչվող, օրինակ՝ ՄԱԿ-ի Կլիմայի փոփոխության մասին շրջանակային կոնվենցիան (ՄԱԿ ԿՓՇԿ) և կենսաբազմազանությանն առնչվող, օրինակ՝ Կենսաբանական բազմազանության մասին կոնվենցիա, համաձայնագրերի նպատակները և թիրախներն իրականացնելու և դրանց առաջընթացը հետազոծելու հարցում: ՄԱԿ-ը կաջակցի նաև աղետների ռիսկի արդյունավետ գնահատման և կառավարման համար կարողությունների զարգացման հարցում:

4. Երկրի կարողությունների զարգացում և միջոլորտային համակարգման ամրապնդում

ՄԱԿԶԱԾ-ի բոլոր բաղադրիչներում կարողությունների զարգացման մոտեցումը կօգնի ապահովել, որ Հայաստանը կարողանա առաջնորդել, կառավարել, իրականացնել ազգային զարգացման գերակայությունները և պատասխանատվություն կրել դրանց համար: Դրանք հատկապես կօգնեն ՀԶՆ-ների, ԿԶՆ-ների և միջազգային մակարդակով համաձայնեցված զարգացման նպատակների հետ կապված գերակայությունների, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի վավերացված կոնվենցիաներով և պայմանագրերով ամրագրված մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում ստանձնած պարտավորությունների կատարմանը: Իրենց հետագա համա-

գործակցության ընթացքում Հայաստանի կառավարությունը և ՄԱԿ-ը կձգտեն մշակել առավել ինտեգրված, ամբողջական մոտեցում: Հիմնական շեշտադրումը կդրվի առանցքային հաստատությունների, ինստիտուցիոնալ բացերի և կարողությունների հետ կապված կարիքների վրա: Համագործակցության շրջանակը կներառի ավելին, քան վերապատրաստումները և հմտությունների զարգացումը՝ ապահովելով լավագույն գործելակերպերի շարունակականությունը և զարգացումը: Ավելին, բոլոր սյուների և արդյունքների կատարման շրջանակներում կգործադրվեն ջանքեր՝ նպատակ ունենալով ամրապնդելու նախարարությունների միջև և միջգերատեսչական համակարգումը միջազգային չափանիշներին համապատասխան՝ պլանավորման, բյուջետավորման, ծառայությունների մատուցման և մոնիտորինգի գործընթացներում: ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի կողմից կձեռնարկվեն հատուկ միջոցներ՝ ուղղված միջոլորտային համագործակցության բնագավառում լավագույն գործելակերպերն ուսումնասիրելու և կիրառելու նպատակով փորձի փոխանակմանը և մոնիտորինգի և գնահատման համակարգերի ամրապնդմանը:

5. Արդյունքի խմբերի կողմից արդյունքների արդյունավետ կառավարման, մոնիտորինգի և հաշվետվությունների ներկայացման ապահովում

Արդյունքների վրա հիմնված կառավարումը ռազմավարություն է, որը պահանջում է արդյունքների կատարման վերաբերյալ հստակ սահմանված հաշվետվողականություն և արդյունքների կատարման առաջընթացի մոնիտորինգ և ինքնագնահատում, ինչպես նաև կատարողականի վերաբերյալ հաշվետվությունների ներկայացում: Ազգային և ՄԱԿ-ի համատեղ Արդյունքի խմբերի (ԱԽեր) միջոցով աջակցված կտրամադրվի ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջանակներում ակնկալվող արդյունքների կատարման, կառավարման, մոնիտորինգի իրականացման և հաշվետվությունների ներկայացման հարցում: Դրանք են հանդիսանում այն առանցքային ռազմավարությունը, որը կապահովի զարգացման աջակցության ծրագրում բարձր ներգրավվածությունն ազգային մակարդակում և փոխադարձ հաշվետվողականություն՝ ակնկալվող արդյունքների կատարման գործընթացում:

2.3 Արդյունքներ

Սույն բաժնում նկարագրվում են ՄԱԿԶԱԾ-ի ակնկալվող արդյունքները՝ ներառյալ ծրագրային հիմնավորվածությունը, կիրառվելիք հիմնական ռազմավարությունները և այն առանցքային գործընկերները, որոնք պետք է ընդգրկվեն իրակագործման գործընթացում:

1-ին սյուն. Արդարացի, կայուն տնտեսական զարգացում և աղքատության կրճատում

Արդյունք 1.

Մինչև 2020 թվականը Հայաստանի մրցունակությունը բարելավվել է, իսկ կայուն տնտեսական հնարավորություններն առավել հասանելի են դարձել մարդկանց, հատկապես՝ խոցելի խմբերի համար:

2013 թվականին Հայաստանում բնակչության գրեթե ամեն երրորդը (32%) եղել է աղքատ, տարածաշրջանների միջև անհավասարություններով՝ ինչպես արտագույլված է Զինիի գործակցում, ըստ որի այն կազմում է 0.372: Ընդհանուր, Կոտայքի, Լոռու, Գեղարքունիքի և Արարատի մարզերում աղքատության մակարդակները գերազանցել են երկրում գրանցված միջին ցուցանիշը³⁰: Ըստ քաղաքային և գյուղական համայնքներում բնակչության կենսամակարդանի բաշխվածության՝ աղքատների մեծ մասը (63.8%) կազմում են քաղաքայինները: Գյուղերում աղքատ բնակչությունը հիմնականում զբաղվում է գյուղատնտեսությամբ, ինչն աշխատող բնակչության 36%-ն է և կազմում է ՀՆԱ-ի 19%-ը³¹: Գործազրկությունն աղքատությունը խթանող հիմնական գործոնն է: 2013 թվականին Հայաստանի բնակչության 16%-ը գործազուրկ է եղել: Գոր-

ծազրկության մակարդակն ավելի բարձր է կանանց շրջանում, քան տղամարդկանց, իսկ երիտասարդների (15-24 տարեկան) շրջանում գործազրկության մակարդակն երկու անգամ ավելի բարձր է, քան՝ ընդհանուր բնակչության շրջանում³²: Զբաղվածների շուրջ երկու երրորդի նյութական վիճակը կախված է ցածր արտադրողականություն ունեցող՝ գյուղատնտեսության և առևտրի ոլորտներում առաջացող եկամուտներից³³: Շուկայում պահանջարկ ունեցող հմտությունների և աշխատանք փնտրողների ունեցած հմտությունների միջև առկա տևական անհամապատասխանության հետևանքով նկատվել է թերզբաղվածության զգալի աճ: Բազմաթիվ երիտասարդներ ընտրում են մասնագիտական գործունեության այնպիսի բնագավառներ, որոնք չափազանց մեծ պահանջարկ ունեն, իսկ որակավորումները հաճախ չեն բավարարում գործատուի պահանջները: Երիտասարդների գործազրկությունը պայմանավորված է թերզբաղված աշխատանքի շուկայով, ոչ բավարար փորձառությանը և հմտություններով, ինչպես նաև այն հանգամանքով, որ գործատուները չեն ցանկանում աշխատանքի վերցնել աշխատանքային փորձ չունեցող երիտասարդների³⁴: Աղքատությունը և գործազրկությունը մեծապես խթանում են արտագնա միգրացիան: Ըստ գնահատականների՝ 2007 թվականից մինչև 2013 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում տարեկան արտագաղթել է միջինում 35,000 մարդ (որից 82%-ը 20-54 տարեկան տղամարդ են)³⁵: Դրամական փոխանցումները կազմում են Հայաստանի ՀՆԱ-ի մոտ 17%-ը, որից 87%-ը գալիս է Ռուսաստանից³⁶: Մեկ այլ առկա մարտահրավերը հիմնականում հայկական ծագում ունեցող՝ շուրջ 16,000 սիրիացիներն են, ովքեր պաշտպանություն են հայցում Հայաստանում: Տեղահանվածներից շատերն ունեն բարձրակարգ կրթության, մասնագիտական հմտություններ և հաճախ՝ ձեռնարկատիրա-

³⁰ Աղքատության մակարդակը Վայոց Ձորում կազմում է 21%, Ընդհանուր՝ 46%, իսկ Տավուշում 2008-2013թթ. ընթացքում գրանցվել է աղքատության մակարդակի ամենամեծ աճը: Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ. էջ 37:
³¹ Աղքատության մակարդակը Վայոց Ձորում կազմում է 21%, Ընդհանուր՝ 46%, իսկ Տավուշում 2008-2013թթ. ընթացքում գրանցվել է աղքատության մակարդակի ամենամեծ աճը: Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ. էջ 37:

³² Արժանապատիվ աշխատանք, երկրի առանձնահատկությունները, Հայաստան, ԱՄԿ, 2012թ., էջ 5:
³³ Ս. Կարապետյան և այլք, «Հայաստան. Սոցիալական պաշտպանությունը և սոցիալական մեկուսացումը», Եվրասիա համագործակցության հիմնադրամ/Հետազոտական ռեսուրսների կովկասյան կենտրոններ, Երևան, 2011թ., էջ 9:
³⁴ ԱՄԿ-ի «Երիտասարդների համար զբաղվածության գրքով միտումները՝ 2013թ.»:
³⁵ «Հայաստանում միգրացիայի վերաբերյալ տնային տնտեսությունների հետազոտության մասին զեկույց», ՄՄԿ և Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ.:
³⁶ https://www.cba.am/EN/ppublications/tex_09_14_eng.pdf:

կան գործունեություն իրականացնելու մեծ փորձ, ուստի և կարող են նպաստել Հայաստանի տնտեսական զարգացմանը:

ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի միջև համագործակցության ջանքերն ուղղվելու են ներառական և կայուն տնտեսական աճի ապահովմանը՝

- ▶ ՓՄՁ-ները կարևոր դերակատարում ունեն արքատության կրճատման և աշխատատեղերի ստեղծման հարցում՝ ապահովելով երկրի աշխատուժի³⁷ գրեթե 25%-ի զբաղվածությունը և 2012 թվականին՝ ՀՆԱ-ի 27%-ը³⁸: ՓՄՁ-ները կանգնած են բարձր արակվորում ունեցող աշխատողներ գտնելու, շուկայական ռիսկերի և ֆինանսավորման հետ կապված խնդիրների առջև³⁹: Տեխնիկական աջակցությունը կտրամադրվի՝ արժանապատիվ աշխատանքի ապահովմանը նպաստելու և բիզնես միջավայրն ամրապնդելու նպատակով՝ շեշտը դնելով ՓՄՁ-ի զարգացման ռազմավարության վրա: Հատկապես կշեշտադրվի արտադրողների խմբերի ամրապնդումը և արժեքի ստեղծման շղթաների զարգացումը՝ առանձնահատուկ կերպով կարևորելով կանանց և երիտասարդների դերակատարումը: Կձեռնարկվեն քայլեր՝ աշխատանքի տեղավորման ծառայությունների որակը բարձրացնելու և որակյալ մասնագիտական կրթության ու վերապատրաստման հնարավորություններն ընդլայնելու ուղղությամբ՝ միաժամանակ հետ չմնալով արագ զարգացող տեխնոլոգիական նորարարությունից՝ նորարար և մրցունակ արդյունաբերության ճյուղերին աջակցելու նպատակով Հայաստանում հմտությունները զարգացնելու համար:
- ▶ Գործազրկությունը հաղթահարելու նպատակով՝ ռազմավարություններով կնախատեսվի աջակցության տրամադրում՝ ազգային զբաղվածության ռազմավարության մշակման համար, կբարելավվեն աշխատանքի շուկայի մասին օրենքները և քաղաքականությունը՝ երիտասարդների շրջանում

զբաղվածությունը խրախուսելու նպատակով: Առկա մարտահրավերները կարող են արդյունավետ կերպով հաղթահարվել համապարփակ ազգային զբաղվածության քաղաքականության շրջանակի մշակմամբ, որի հիմքում ընկած կլինեն մակրոտնտեսական քաղաքականության զբաղվածության արդյունքները: Քաղաքականություններում շեշտը պետք է դրված լինի թե՛ աշխատանքի առաջարկի, և թե՛ աշխատանքի պահանջարկի վրա:

- ▶ Ներառական և կայուն տնտեսական աճի ապահովմանն ուղղությամբ՝ աջակցության տրամադրում այնպիսի մակրոտնտեսական հարցերի լուծման համար, ինչպիսին է պարտքի կառավարումը, ինչպես նաև աջակցություն տրամադրում քաղաքականության վերաբերյալ թիրախային խորհրդատվության միջոցով՝ ուղղված առևտրի և ներդրումների մթնոլորտի բարելավմանը՝ ձեռնարկատիրության զարգացումը խթանելու և աշխատանքի տեղավորման բնագավառում հնարավորություններ ստեղծելու նպատակով:
- ▶ Աշխատուժի վերապատրաստման և զբաղվածության հնարավորությունների մասին տեղեկատվական հոսքի բարելավումը չափազանց կարևոր է: Անհրաժեշտ են նոր սխեմաներ՝ հմտությունների հարցում առկա բացերը գնահատելու և վերլուծելու, ինչպես նաև աշխատանք փնտրողներին արժանապատիվ աշխատանք գտնելու հարցում աջակցելու համար: Այս ջանքերը նպատակաուղղված կլինեն խոցելի խմբերին, մասնավորապես՝ ոչ բավարար հմտություններ ունեցող երիտասարդներին, կանանց, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, փախստականներին և Սիրիայից տեղահանված անձանց:
- ▶ 2014 թվականին ներկայացված «Հայաստանի ինովացիոն զարգացման զեկոյցում»⁴⁰ հատուկ շեշտադրում է կատարվել երկրի կողմից ազգային ինովացիոն համակարգերի (ԱԻՀ) բնագավառում արձանագրած առաջընթացի վրա և ներկայացվել են մի

³⁷ ՓՄՁ-ները՝ թվերով, 2012թ., ՓՄՁ ԶԱԿ:
³⁸ Համաշխարհային բանկ, «Երկրի ծրագրի համառոտ նկարագրությունը», 2014թ.:
³⁹ Զարգացման արդյունքների գնահատում, 2014թ.:

⁴⁰ «Հայաստանի ինովացիոն զարգացման զեկոյց», ՄԱԿ ԵՏՀ, 2014թ.:

շարք առաջարկություններ և քաղաքականության վերաբերյալ խորհրդատվություն, որոնք նպատակաուղղված են ազգային ինովացիոն համակարգի արդյունավետության բարձրացմանը, շահագրգիռ կողմերի ինովացիոն կարողությունների հզորացմանը, Հայաստանի շուկայի համար նոր տեխնոլոգիաների, ինչպես նաև ինովացիոն գործընթացների և ծառայությունների ներդրմանը: Սոցիալական ինովացիայի և կառավարման ոլորտում ինովացիայի կարևորությունը ևս համարվում է հետագա զարգացման թիրախային ոլորտներից մեկը:

- ▶ Գյուղատնտեսությունը զգալի ներդրում է կատարում տնտեսության մեջ և գյուղական վայրերում տնտեսական գործունեության իրականացման հիմնական աղբյուրն է: Այն կազմում է ՀՆԱ-ի 19 %-ը և ընդգրկում է զբաղված բնակչության մոտ 36%-ը: Այն հիմնականում բաղկացած է մասնատված հողակտորներ ունեցող փոքր տնտեսություններից, որոնք հիմնականում օգտագործվում են ինքնաբավ գյուղատնտեսության նպատակով: Շուկաների հետ կապերը քիչ են, ռեսուրսները սահմանափակ են, իսկ աճի ներուժը՝ աննշան: Գյուղատնտեսության ոլորտում տեխնիկական աջակցությունը կտրամադրվի՝ թե՛ արդյունավետությունը և թե՛ կայունությունը բարելավելու նպատակով: Ջանքերը կուղղվեն քաղաքականության բարելավմանը, գյուղատնտեսության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների ավելի լավ կառավարմանը, գյուղատնտեսական համատարած հաշվառմանն ուղղված աջակցությանը, արտադրողների խմբերի և կոոպերատիվների հզորացմանը և արժեքի ստեղծման տարբեր շղթաներում նրանց ներգրավվածության մակարդակի բարձրացմանը: Գյուղական համայնքների զարգացման համապարփակ ծրագիրը կիրականացվի խոցելի սահմանամերձ շրջաններում՝ եկամուտ ստանալու հնարավորություններն ապահովելու և տարածաշրջանների միջև անհավասարությունները կրճատելու նպատակով: Ակնկալվում է, որ այս ջանքերը կնպաստեն գյուղական վայրերում

եկամտի մակարդակի բարձրացմանը:

- ▶ Հանրային-մասնավոր գործընկերությունները համարվելու են ենթակառուցվածքի բացերը լրացնելու միջոցներից մեկը: ՄԱԿ-ը կաջակցի դրանց կայացմանը՝ մշակելով և հարմարեցնելով ենթակառուցվածքի տարբեր ոլորտներում՝ ներառյալ խմելու ջրի մատակարարման, մաքրման և կոյուղաջրերի հեռացման, առողջապահության և կրթության ենթակառուցվածքում տրանսպորտի և էներգետիկայի ենթակառուցվածքում առկա չափանիշները և լավագույն գործելակերպերը:

Աջակցություն կտրամադրվի վիճակագրական արտադրության գործընթացների բարելավման ուղղությամբ՝ վերջնական նպատակ ունենալով ապահովել միջազգային չափանիշներին համապատասխանության ավելի բարձր մակարդակ:

- ▶ Ապրանքների առևտրի նորմատիվ-իրավական և ընթացակարգային խոչընդոտների գնահատում ձեռնարկելու միջոցով տարածաշրջանային ինտեգրմանն ուղղված նախաձեռնությունները կիրականացվեն Կառավարության խնդրանքով՝ կիրառելով ՄԱԿ ԵՏՀ-ի՝ հարցումների վրա հիմնված գնահատման մեթոդաբանությունը: Գնահատման արդյունքում կհայտնաբերվեն առևտրի նորմատիվ իրավական և ընթացակարգային խոչընդոտները և կներկայացվեն գործնական, կոնկրետ գործողությունների կատարմանը նպատակաուղղված առաջարկություններ դրանք հաղթահարելու վերաբերյալ:
- ▶ Աջակցություն կտրամադրվի փախստականներին՝ Հայաստանում նրանց տնտեսական ինտեգրումը խթանելու նպատակով, որը կներառի լեզվի և գործարարության ուսուցումը, արտոնյալ վարկերի և ֆինանսական ծառայությունների մատչելիության ապահովումը, ինչպես նաև ապրուստի միջոցների ստեղծմանն ուղղված այլ միջամտությունները:

ՄԱԿ-ի ծրագրերի շրջանակներում ակնկալվող հիմնական միջանկյալ արդյունքներն են՝

1. ենթակառուցվածքի բարելավում և խոցելի խմբերի և սահմանամերձ հա-

- մայնքների համար տնտեսական հնարավորությունների ստեղծում՝ ներառյալ մշակութային և ստեղծագործ արդյունաբերական ճյուղերի և մշակութային զբոսաշրջության զարգացման միջոցով.
2. աշխատանքի շուկայի գործուն ծրագրեր՝ ՓՄՁ-ի խթանման և աշխատատեղերի ստեղծման, ինչպես նաև խոցելի խմբերի համար.
  3. ՓՄՁ-ների կարողությունների զարգացում՝ ապահովելով ավելի հարուստ գիտելիքների, բարելավված հմտությունների, շուկայավարման և արտահանման կարողությունների առկայություն.
  4. մոնիտորինգի և գնահատման նոր մեխանիզմներ՝ զբաղվածության ապահովման պետական միջոցառումների ընդգրկույթը և ազդեցությունը գնահատելու համար.
  5. վերաինտեգրման հետ կապված աջակցության տրամադրում վերադարձող միգրանտներին՝ աշխատանքի տեղավորման, սկսնակ գործարարության, ֆինանսական միջոցների մատչելիության բարելավման, դրամական փոխանցումների արդյունավետ օգտագործման հարցում.
  6. արժեքի ստեղծման շղթայի զարգացում, արտադրողների լրացուցիչ և ավելի արդյունավետ խմբերի ամրապնդում, գյուղերում եկամտի և զբաղվածության ավելի բարձր մակարդակի ապահովում, բարելավված պարենային ապահովություն, ինչպես նաև սպառողների միջոցներին համապատասխան՝ մատչելի, ավելի բարձրորակ սննդամթերքի ձեռքբերման ավելի մեծ հնարավորության ապահովում.
  7. գյուղատնտեսության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների և պլանավորման գործընթացի բարելավում.
  8. քաղաքականության և մեխանիզմների բարելավում՝ «Գյուղի և գյուղատնտեսության կայուն զարգացման 2015-2025թթ. ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի» իրականացման հարցում աջակցելու նպատակով.

9. արդյունաբերություն-գիտություն կապի բարելավում, ինչպես նաև նորարար ձեռնարակատերերի ֆինանսավորման հնարավորությունների բարելավում.
10. նոր ստեղծված ազատ տնտեսական գոտիների և տեխնոլոգիական պարկերի համար ինստիտուցիոնալ զարգացում:

2-րդ սյուն. Ժողովրդավարական կառավարում

Արդյունք 2.

Մինչև 2020 թվականը մարդիկ կօգտվեն ժողովրդավարական կառավարման բարելավված համակարգերից և մարդու իրավունքների ամրապնդված պաշտպանությունից:

Այս արդյունքի շրջանակներում, ՄԱԿ-ը կիրականացնի քաղաքականության մշակում, ինստիտուցիոնալ զարգացում, կապահովի մասնակցությունը և իրավագործումը ազգային և տեղական մակարդակներում՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության, արդարադատության մատչելիության, հաշվետվողականության և թափանցիկության ապահովման գերակա ոլորտներում:

Հայաստանն իրականացնում է պետական կառավարման ոլորտում բարեփոխումների ազգային ռազմավարություններ, այդ թվում՝ քաղաքացիական ծառայության կատարելագործման, հանրային ֆինանսների կառավարման, տեղական ինքնակառավարման և հակակոռուպցիոն նախաձեռնություններ: 2011 թվականին Հայաստանը միացել է «Բաց կառավարման գործընկերություն» նախաձեռնությանը և ներկայումս իրականացնում է «Բաց կառավարման գործընկերություն» նախաձեռնության՝ երկրորդ միջոցառումների ծրագիրը 2014-2016 թվականների համար: Պետական կառավարման և կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտում կառավարության նոր ռազմավարությունն ուղղված կլինի առանցքային ոլորտներում, այդ թվում՝ կրթության, առողջապահության, պե-

տական եկամուտների կառավարման ոլորտում և իրավապահ մարմիններում կոռուպցիայի խնդրի հաղթահարմանը, ինչպես նաև կկարևորի քաղաքացիների և քաղաքացիական հասարակության առավել ներգրավվածությունը:

Քաղաքացիական հասարակությունը Հայաստանի ժողովրդավարական բարեփոխումների գործընթացի առաջնային դերակատարներից է: Հետևաբար, բազմաթիվ ջանքեր են անհրաժեշտ՝ մարդկանց մասնակցությունը կառավարման գործընթացներում խրախուսելու, «քաղաքացի-փորձագետ» հասկացությունը խթանելու և զարգացմանն ուղղված այնպիսի արդյունավետ լուծումներ և հանրային ծառայություններ մշակելու համար, որոնք կպահովեն ցանկալի արդյունքներ: ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի համագործակցության շրջանակներում մեծ ուշադրություն կդարձվի հանրային ծառայությունների որակի և մատչելիության վրա՝ բարելավելով քաղաքացիների՝ Կառավարության հետ փոխգործակցությունը, ամրապնդելով պահանջելու, բանակցելու և երկխոսելու մշակույթը, ինչպես նաև աջակցելով Կառավարությանն առավել բաց և թափանցիկ աշխատելու գործում:

Հայաստանը վավերացրել է ՄԱԿ-ի և Եվրոպայի խորհրդի՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ փաստաթղթերի մեծ մասը և ընդունել է «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը» (2014 թվական): ՀՀ արդարադատության նախարարի կողմից ստեղծված աշխատանքային խումբը ջանքեր է գործադրում ստանձնած պարտավորությունների կատարման և համակարգմանն ուղղությամբ: Առկա է օրենսդրության կիրարկման և իրականացման գործընթացների ամրապնդման անհրաժեշտություն, քանի որ օրենսդրության առկայությունը ոչ միշտ է հանգեցրել գործնականում տեղի ունեցող դրական փոփոխությունների: Ավելին, քաղաքացիների շրջանում իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ իրավագիտակցության մակարդակը ցածր է, ուստի շատերը չեն կարողանում պաշտպանել իրենց իրավունքները⁴¹: Մարդու իրավունքներ-

րի պաշպանության հետ կապված կարևորագույն խնդիրներն են՝ օրենքի գերակայությունը և արդարադատության մատչելիությունը, խոշտանգումը և վատ վերաբերմունքը, սոցիալական խտրականությունը խոցելի և փոքրամասնություն կազմող խմբերի նկատմամբ: «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը» անդրադառնում է մարդու իրավունքների պաշտպանության բոլոր ոլորտներին, այդ թվում՝ քաղաքացիական, քաղաքական, սոցիալական և տնտեսական իրավունքների պաշտպանությանը:

ՄԱԿ-ը կրնալայնի իր հաջողված աշխատանքը մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում՝ աջակցելով Կառավարությանը իր «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի» իրականացման և մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային մեխանիզմների կողմից ներկայացված առաջարկությունների իրականացման հարցում՝ ՀՀ արդարադատության նախարարության կողմից ստեղծված աշխատանքային խմբի հետ սերտ համագործակցությամբ: ՄԱԿ-ը նաև կխթանի երկխոսությունը և հանդուրժողականության նկատմամբ հարգանքը՝ ընդլայնելով մարդու իրավունքների, այդ թվում՝ Ցեղասպանության կանխարգելման վերաբերյալ ուսուցումը:

ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի համագործակցության շրջանակներում մեծ ուշադրություն կդարձվի հանրային ծառայությունների որակի և մատչելիության վրա՝ բարելավելով քաղաքացիների՝ Կառավարության հետ փոխգործակցությունը՝ ամրապնդելով պահանջելու, բանակցելու և երկխոսելու մշակույթը, ինչպես նաև աջակցելով կառավարությանն առավել թափանցիկ և բաց աշխատելու գործում: ՄԱԿ-ը նաև կաջակցի տվյալների հավաքագրման և ապացույցների վրա հիմնված քաղաքականության մշակման համար վերլուծության իրականացման ազգային կարողությունների զարգացմանը:

- ▶ Քաղաքականության մշակման և ինստիտուցիոնալ մակարդակում անհարժեշտ է ջանքեր գործադրել՝ հակակոռուպցիոն ռազմավարության և գործողությունների ծրագրեր մշակելու և իրականացնելու ուղղությամբ՝ ապահովելով քաղաքացիների առավել մեծ

⁴¹ «Հայաստանում պետական երաշխավորված ազգային իրավական օգնության համակարգի կարողությունների գնահատում», ՄԱԶԾ, 2013թ.:

ներգրավվածությունը՝ ուժեղացնելով համապատասխան գերատեսչությունների, քաղաքացիական հասարակության և գիտահետազոտական կազմակերպությունների՝ ազդեցության գնահատումներ կատարելու կարողությունները, ինչպես նաև հակակոռուպցիոն միջոցառումները ներառելով տեղական զարգացման երաշխիքներում: Գերակայությունները կուղղվեն պաշտպանության բարելավմանը և կանդրադառնան արդարադատության մատչելիության, խտրականության դեմ պայքարի, խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի հետ կապված խնդիրների: ՄԱԿ-ը կաջակցի Հայաստանին իր միջազգային պարտավորությունների կատարման հարցում՝ զարգացնելով դատական իշխանության և իրավապահ մարմինների կարողությունները և աջակցելով համաձայնեցված առաջարկությունների իրականացմանը՝ նշվածի համաձայն:

- ▶ ՄԱԿ-ը կաջակցի անվճար իրավական օգնության համակարգի և այլընտրանքային իրավաբանական ծառայությունների ամրապնդմանը և կաշխատի հասարակությունում իրավունքների ոլորտում իրազեկման և իրավագիտակցության բարձրացման ուղղությամբ՝ շեշտը դնելով հատկապես խոցելի խմբերի վրա՝ «իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրին» համապատասխան: Զուգահեռաբար, այն կխթանի երկխոսությունը՝ նպատակ ունենալով էլ ավելի նվազեցնել և, վերջ ի վերջո, վերացնել հասարակությունում առկա խտրականության բոլոր ձևերը: Այն նաև կաջակցի Կառավարությանը մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում համեմատական ուսումնասիրությունների, գնահատման շրջանակների և օգնության համակարգման հարցում:

ՄԱԿ-ի ծրագրերի շրջանակներում ակնկալվող հիմնական միջանկյալ արդյունքներն են՝

1. մեխանիզմների համակարգման բարելավում՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգի իրագործումը և միջազգային պարտավորությունների կատարումն ապահովելու համար.

2. քաղաքացիական հասարակության կողմից հակակոռուպցիոն միջոցառումների մոնիտորինգի շրջանակի բարելավում և կառավարության կողմից հակակոռուպցիոն ռազմավարության իրականացում.
3. քաղաքացիների և Կառավարության միջև կանոնավոր հաղորդակցության նոր մեխանիզմների առկայություն, որոնք կնպաստեն քաղաքականության մշակման գործընթացում իրազեկվածության բարելավմանը.
4. իրավական պաշտպանության մեխանիզմների, այդ թվում՝ անվճար իրավաբանական օգնության մեխանիզմի բարելավում:

Արդյունք 3.
Մինչև 2020 թվականը Հայաստանն արձանագրել է ավելի մեծ առաջընթաց գենդերային անհավասարության նվազեցման առումով և կանայք ավելի լայն հնարավորություններ ունեն ու քիչ հավանական է, որ ենթարկվեն ընտանեկան բռնության:

Հայաստանում առկա են գենդերային հավասարության հետ կապված խնդիրներ, մասնավորապես՝ տնտեսական և քաղաքական ոլորտներում կանանց մասնակցությունը, գենդերային հիմքով բռնությունը և խտրականությունը: Չնայած կանանց մոտ կրթության բարձր մակարդակին՝ քաղաքական և տնտեսական կյանքին նրանց մասնակցության մակարդակը ցածր է⁴²: 2014 թվականի դրությամբ կանանց 11%-ն էր զբաղեցնում նախարարի և փոխնախարարի պաշտոն, միայն 11%-ը՝ պատգամավորներ էին, և գրեթե 8%-ը՝ ներկայացված էր տեղական կառավարման մարմիններում: Այսպիսին էր իրավիճակը՝ չնայած ՀՀ Ընտրական

⁴² Հազարամյակի զարգացման նպատակների ազգային առաջընթացի գեկույց, ՄԱԶԾ, Հայաստան, 2010թ.:

օրենսգրքում կատարված փոփոխության, որի համաձայն սահմանվում էր կուսակցական ցուցակներում կանանց ներգրավվածություն՝ 20%-ի չափով: Մարզպետների և քաղաքային համայնքների ղեկավարների շրջանում կանայք չկան: Հայաստանում կանանց միայն 11%-ն է զբաղվում միկրո, փոքր և միջին ձեռնարկատիրությամբ⁴³: Նորածինների սեռերի հարաբերակցությունը շոշափելի աճ գրանցեց անկախության ձեռքբերումից անմիջապես հետո և այժմ էլ շարունակում է մնալ շատ բարձր մակարդակի վրա՝ կազմելով 114 նորածին տղա՝ յուրաքանչյուր 100 նորածին աղջկա հաշվով, ինչը հուշում է նախածննդյան շրջանում սեռով պայմանավորված ընտրության առկայության մասին: Ըստ Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի (ՀՏՖ) Գենդերային անհավասարության ցուցիչի՝ Հայաստանը 142 երկրների թվում զբաղեցրել է 103-րդ տեղը՝ վերջին հինգ տարիների ընթացքում փոքր ինչ վատթարացնելով իր դիրքերը՝ վարկանիշային ցանկում 2014 թվականին գրանցելով 0.662 միավոր (2010 թվականին գրանցած 0.667 միավորի համեմատ)⁴⁴: Միայն կանանց կողմից ղեկավարվող տնային տնտեսությունների թվի՝ 2010 թվականից ի վեր գրանցված աճը հասել է մեկ երրորդի: Այս երևույթը կարող է պայմանավորված լինել տղամարդկանց շրջանում աշխատող միգրանտների բարձր ցուցանիշով, որը դիտարկվում է հատկապես երկրի գյուղական բնակավայրերում: Հաշվի առնելով կանանց տնտեսական հնարավորությունների սահմանափակումները՝ նշված տնային տնտեսությունները խոցելի են աղքատության տեսանկյունից⁴⁵:

2010 թվականից ի վեր մշակվել են քաղաքականության մշակման մի շարք գործիքներ և ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներ՝ ՀԿ-ների և ՄԱԿ-ի գործակալությունների հետ համագործակցությամբ, սակայն դրանց արդյունավետ կիրառումը դեռևս խնդիր է: Հայաստանում գենդերային քաղաքականության հիմքում ընկած է Հայեցակարգը, որն ուղղված է գենդերային հավասարության ստեղծմանը, գենդերային հիմքերով խտրականու-

թյան վերացմանը, աշխատանքի շուկայում հավասար իրավունքների ապահովմանը և տնտեսական ռեսուրսների հավասար մատչելիությանը, հանդուրժողականության ժողովրդավարական քաղաքական մշակույթի ձևավորմանը, ինչպես նաև հասարակությունում գենդերային հարցերի շուրջ երկխոսությանը կյանքի բոլոր ոլորտներում գենդերային չափորոշիչի ներառման միջոցով: Հայեցակարգում սահմանված առանցքային խնդիրներին հետագայում անդրադարձ է կատարվել ՀՀ կառավարության կողմից նպատակային ռազմավարական գործողությունների ծրագրերի միջոցով, այդ թվում՝ «2011-2015 թվականների գենդերային քաղաքականության ռազմավարական գործողությունների ծրագրի», «Ընդդեմ գենդերային խտրականության 2011-2015 թվականների ռազմավարական միջոցառումների ծրագրի» և հարակից՝ գենդերային քաղաքականության տարեկան միջոցառումների ծրագրերի միջոցով: Միջոցներ են ձեռնարկվել ներմուծելու գենդերային բաղադրիչը քաղաքականության մշակման և որոշումների կայացման գործընթացներում ազգային և տարածաշրջանային մակարդակներում սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, կրթական, առողջապահության, մշակութային և հանրային տեղեկատվության ոլորտներում: ՀՀ վարչապետին առընթեր՝ Տղամարդկանց և կանանց հավասարության հիմնահարցերով խորհուրդը⁴⁶ պետական քաղաքականության բոլոր ոլորտներում գենդերային ռազմավարության իրականացման համակարգող մեխանիզմն է: Ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներն ուժեղացնելու և բարելավելու նպատակով՝ 2011 թվականին մարզպետարաններում, Երևանի քաղաքապետարանում և մայրաքաղաքի 12 վարչական շրջաններում ստեղծվեցին գենդերային հարցերով մշտական հանձնաժողովներ ՀՀ մարզպետների և Երևանի քաղաքապետի հրամանով⁴⁷:

2013 թվականի մայիսին ընդունվեց «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքը: «Գենդեր» եզրույթն օրենքում սխալ էր

⁴³ Կանանց ձեռներեցության աջակցության ոլորտի զարգացման ծրագիր, Ասիական զարգացման բանկ, 2013-2017թթ.:

⁴⁴ ՀՏՖ գենդերային անհավասարության ցուցիչ, 2014թ.: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/economies/#economy=ARM>

⁴⁵ Հայաստան 2010. Գենդերային գնահատման նորացված տարբերակ, ԱՄՆ ՄԶԳ:

⁴⁶ Խորհուրդը վերաստեղծվել է ՀՀ վարչապետի 2014թ. նոյեմբերի 19-ի 1152-Ա որոշմամբ:

⁴⁷ «Պեկինի հռչակագրի» և «Գործողությունների պլանֆորմի» իրականացման մասին ՀՀ ազգային դիտարկում http://www.unescapdd.org/files/documents/Beijing20_national_review_Armenia.pdf:

մեկաբանվել և թյուրըմբռնում էր առաջացրել հասարակության որոշակի սոցիալական խմբերի մոտ: ՀՀ վարչապետին առընթեր՝ Կանանց խորհուրդը և ՄԱԿ-ը, միջազգային այլ կազմակերպությունների հետ միասին, հանդես են եկել խնդրո առարկայի վերաբերյալ հայտարարություններով:

Դժվար է գնահատել Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության դրսևորումների դեպքերի տարածվածությանը, ինչը հիմնականում պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ շատ քիչ դեպքեր են հաղորդվում, մասնավորապես՝ ընտանեկան բռնության դեպքերի վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, առկա տվյալները և հետազոտությունը ցույց են տալիս, որ ընտանեկան բռնությունը լուրջ խնդիր է, որն ազդում է Հայաստանի հասարակության բոլոր շերտերի վրա: Դեռևս գոյություն չունեն բռնության գրհերին պաշտպանելու և իրավախախտներին պատժելու համար նախատեսված համապատասխան իրավական մեխանիզմներ: 2013 թվականի փետրվարին Կառավարությունը հետագա մշակման նպատակով վերադարձրեց «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի նախագիծը և ՀՀ արդարադատության նախարարությանը հանձնարարեց փոփոխություններ կատարել համապատասխան իրավական ակտերում: Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման հարցերով կոմիտեն, ի թիվս այլոց, առաջարկել է, որ Հայաստանն ընդունի առանձին օրենսդրություն՝ ընտանեկան բռնության դեմ պայքարելու համար և ստեղծի ուղղորդման մասնագիտացված համակարգ՝ ընտանիքում դաժան վերաբերմունքի գրհերի համար, որի շրջանակներում բռնությունը կհամարվի օրենքով հետապնդման ենթակա՝ քրեական և քաղաքացիական իրավախախտում⁴⁸:

Այս խնդիրները հաղթահարելու նպատակով ՀՀ կառավարությունը և ՄԱԿ-ը կզարգացնեն ազգային ինստիտուտների կարողությունները՝ գենդերային հավասարությունը և կանանց հնարավորությունների ընդլայնումը խթանող քաղաքականությունների մշակման և իրականացման հարցում: Կիրառվելիք հիմնական ռազմավարությունները և ՄԱԿ-ի

ծրագրերի շրջանակներում ակնկալվող միջանկյալ արդյունքներն են՝

1. գենդերային անհավասարության կրճատում՝ որպես թիրախ ընտրելով սոցիալապես մեկուսացված և խոցելի խմբերին (ազգային մակարդակում սահմանված աղքատության սահմանագծից ցածր կենսամակարդակ ունեցող մարդիկ, գյուղական վայրերում բնակվող կանայք՝ ներառյալ կանանց կողմից ղեկավարվող տնային տնտեսությունները)։
2. ազգային և տեղական մակարդակում գերակա խնդիրների վերաբերյալ կանանց ձայնի լսելիության ապահովում և այդ խնդիրների լուծման հարցում նրանց մասնակցության ամրապնդում։
3. կին առաջնորդների նոր սերնդի ձևավորում և զարգացում բոլոր մակարդակներում, մասնավորապես՝ մեծացնելով ջանքերը տեղական մակարդակում կին ղեկավարների նվազագույն զանգված ապահովելու ուղղությամբ։
4. մարդու իրավունքների պաշտպանության և գենդերային հավասարության ոլորտում ելակետային ցուցանիշների հիման վրա համեմատական վերլուծությունների իրականացման, գնահատման շրջանակների և օգնության համակարգման հետ կապված աջակցության տրամադրում։
5. կանանց և աղջիկների վերարտադրողական առողջության, սոցիալական և տնտեսական մասնակցության վրա գենդերային հիմքով բռնության ազդեցությունների վերլուծություն։
6. գենդերային օրենսդրության բարելավման ու իրականացման սատարում և գենդերային հավասարությունը խթանող ու գենդերային հիմքով բռնությանն արձագանքող քաղաքականությունների և ծրագրերի ինստիտուցիոնալացման խթանում,
7. բազմաոլորտային կարողությունների զարգացում գենդերային հիմքով բռնությունները հաղթահարելու նպատակով, այդ թվում՝ տղամարդկանց և տղաների ներգրավմամբ:

⁴⁸ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/229/31/PDF/N0922931.pdf?OpenElement>;

Արդյունք 4.

Մինչև 2020 թվականը միգրացիայի, սահմանների և ապաստանի կառավարման համակարգերն ամրապնդվել են՝ միգրանտների և տեղահանված անձանց, հատկապես՝ կանանց ու աղջիկների իրավունքները խթանելու և պաշտպանելու նպատակով:

Միգրացիան՝ ներառյալ հարկադիր միգրացիան, Հայաստանի բնակիչների վրա ազդող կարևոր սոցիալ-տնտեսական երևույթ է, որի համար անհրաժեշտ է համապարփակ և արդյունավետ միգրացիոն կառավարման համակարգի՝ ներառյալ փախստականների պաշտպանությանը ծառայող մեխանիզմների ստեղծում:

Հայաստանի ընտանիքների գրեթե կեսն առնչվում է միգրացիայի հետ: Տարեկան մինչև 35,000 մարդ է արտագաղթում Հայաստանից: Այս միգրանտներից 82%-ը տղամարդ են, իսկ 18%-ը՝ կին⁴⁹: Այս արտագաղթողներից գրեթե 62%-ը արտագաղթելուց անմիջապես առաջ գործազուրկ է եղել: Հայաստանից արտագաղթողների համար հիմնական ուղղությունը Ռուսաստանի Դաշնությունն է (91%), ապա ԵՄ (4%), ԱՄՆ և Ուկրաինա: 2007-2013 թվականներին, արտագաղթողների 38%-ը վերադարձել է, որոնցից՝ յուրաքանչյուր 3-ից 2-ը՝ տղամարդ⁵⁰: Վերադարձողները հատուկ ուշադրության կարիք ունեն և բարեհաջող վերաինտեգրման համար համապատասխան միջավայր է պահանջվում: Ի հավելումն, Հայաստանն ընդունում է տեղահանված բնակչություն՝ հիմնականում Սիրիայից, Ադրբեջանից, Իրաքից և Ուկրաինայից⁵¹: Մո-

տավորապես 15,000 մարդ, որոնք տեղահանվել են Սիրիայում հակամարտության պատճառով և ովքեր հիմնականում ունեն հայկական ծագում, պաշտպանություն են հայցել Հայաստանում՝ օգտվելով Կառավարության կողմից առաջարկվող մի շարք հնարավորություններից (օրինակ՝ հպատակագրման դյուրացում, ապաստանի և կացության կարգավիճակի ստացման արագացված ընթացակարգեր): ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի (մասնավորապես՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի) ջանքերն այժմ փոխում են

իրենց ուղղությունը՝ անմիջական հրատապ աջակցությունից անցնելով հուսալի լուծումների, հիմնականում՝ տեղական ինտեգրման եղանակով: Հայաստանին շրջապատող երկրներում և տարածաշրջաններում առկա աշխարհաքաղաքական լարվածություններից և ընթացող հակամարտություններից ելնելով՝ պահանջվում է հետագա տեղահանման սցենարներին արդյունավետ կերպով արձագանքելու պատրաստվածության դրսևորում:

Թեև առկա է միգրացիայի և փախստականների պաշտպանությանն ուղղված հիմնական օրենսդրություն⁵², ՀՀ միգրացիոն պետական ծառայության (ՄՊԾ) կողմից պատրաստվել է «Ապաստանի և փախստականների մասին ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» օրենքի նախագիծը, որը դեռ պետք է հաստատվի Կառավարության կողմից, ապա ընդունվի ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից: Ավելին, մշակման փուլում է գտնվում «Քաղաքացիություն չունեցող անձանց մասին» բարելավված օրենքը:

Հայաստանում միգրացիայի և ապաստանի ոլորտներում ինստիտուցիոնալ շրջանակը բարդ է: Տարբեր նախարարությունների և իշխանությունների ներգրավվածությունը

⁴⁹ Կախված կրթության մակարդակից՝ ՀՀ-ից արտագաղթողները կարող են բաժանվել առնվազն չորս կատեգորիայի. 1) կրթված միգրանտներ՝ բուհական կրթությամբ, որոնք կազմում է միգրանտների ընդհանուր թվի 17.2%-ը, 2) բարձր որակավորում ունեցող միգրանտներ՝ բաղկացած հետբուհական կրթություն ունեցող անձանցից՝ կազմելով միգրանտների ընդհանուր թվի 0.6%-ը, 3) ցածր որակավորում ունեցող միգրանտներ՝ միջնակարգ ընդհանուր կրթությամբ՝ կազմելով միգրանտների ընդհանուր թվի 49.8%-ը և 4) արհեստագործական կամ միջին մասնագիտական կրթություն ունեցող անմիջա՝ (23.9%):

⁵⁰ http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&cPath=41_7&products_id=1400

⁵¹ Ըստ պաշտոնական աղբյուրների՝ 1988-ից 1992թթ. ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանն ընդունել է էթնիկական ծագումով հայ 360,000 փախստական Ադրբեջանից, որոնց մեծ մասը հպատակագրվել է, սակայն շատերը դեռևս դժվարություններ են

կրում՝ կապված իրենց սոցիալ-տնտեսական ինտեգրման հետ և տուժում են բնակարանային պայմանների երկարաժամկետ լուծումների բացակայության պատճառով: 2005-ից 2007թթ. ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանն ընդունել է մոտ հազար փախստական Իրաքից: Ներկայումս Հայաստանն ընդունել է նաև էթնիկական ծագումով մեծամասամբ հայ՝ շուրջ 15,000 փախստականների, որոնք տեղահանվել են Սիրիայում ընթացող հակամարտության հետևանքով և պաշտպանություն են հայցել Հայաստանում, ինչպես նաև փոքրաթիվ փախստականների՝ մի շարք այլ երկրներից:

⁵² «Օտարերկրացիների մասին» 2006թ. ՀՀ օրենքը, «Սահմանապահ գործերի մասին» 2001թ. ՀՀ օրենքը, «Պետական սահմանի մասին» 2001թ. ՀՀ օրենքը, 2011թ. «ԵՄ-Հայաստան շարժունակության շուրջ գործընկերությունը» և «Միգրացիոն օրենսդրությունը ԵՄ և միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու համար 2014-2016թթ. գործողությունների ծրագիրը»:

միգրացիոն քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացում, հաճախ համընկնող մանդատներով⁵³, պահանջում է արդյունավետ և բարելավված համակարգման մեխանիզմներ: Հայաստանում միգրացիոն քաղաքականության ընդհանուր համակարգումը և մշակումն ընկած է ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարությանը կից գործող գերատեսչության՝ ՄՊԾ-ի վրա: Մինչև նույն ժամանակ, ՄՊԾ-ն պատասխանատու է ապաստանի դիմումներին ընթացք տալու⁵⁴ համար և վերջերս ստեղծել է ինտեգրման բաժին:

Վերջին տասնամյակի ընթացքում, երկրում հաջողությամբ լուծվել են թրաֆիքինգի հետ կապված խնդիրները: Հստակ թվերը շատ քիչ են՝ տարեկան կազմելով միջինում 15 դեպք: Հայաստանը սկզբնաղբյուր հանդիսացող երկիր է համարվում Հայաստանում նույնացված թրաֆիքինգի զոհերի (ԹԶ-եր) 85%-ի համար, այդ թվում՝ սեռական շահագործման նպատակով թրաֆիքինգի ենթարկված կանանց և աղջիկների (80%) և հարկադիր աշխատանքի կատարման նպատակով թրաֆիքինգի ենթարկված տղամարդկանց (20%) համար: 2002 թվականից ի վեր՝ Կառավարությունն ակնհայտ առաջընթաց է գրանցել թրաֆիքինգի դեմ պայքարում՝ ամրապնդելով հակազդման միջոցները, այդ թվում՝ իրավական դաշտի կատարելագործումը՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, բարելավելով ինստիտուցիոնալ կառուցվածքները, հաստատելով և իրականացնելով գործողությունների չորս ազգային ծրագրերը (2004-2006 թթ., 2007-2009թթ., 2010-2012թթ. և 2013-2015թթ.), 2008 թվականին ստեղծելով թրաֆիքինգի ենթարկված անձանց Ազգային ուղղորդման մեխանիզմը (ԱՌԽՄ), և 2009 թվականին, առաջին անգամ, թրաֆիքինգի զոհերին աջակցություն տրամադրելու համար պետական ֆինանսավորում հատկացնելով: 2014 թվականի դեկտեմբերի 17-ին ընդունվեց «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց նույնաց-

ման և աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը, որը կփոխարինի գործող ԱՌԽ-ին:

Չափազանց կարևոր է իրականացնել միջոցառումներ՝ ուղղված միգրացիայի կառավարման գործընթացում ներգրավված բոլոր դերակատարների միջև համագործակցության ամրապնդմանը, ինչի արդյունքում կբարելավվի միգրանտների և տեղահանված բնակչության իրավունքների պաշտպանությունը: ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի համագործակցության շրջանակներում մեծ ուշադրություն կդարձվի լավ համակարգված, փաստերի վրա հիմնված միգրացիոն և ինտեգրման ազգային ռազմավարությունների կատարելագործմանը, ինչպես նաև տեխնիկական հարցերի վերաբերյալ խորհրդատվության տրամադրման դրույթին՝ օրենսդրությունը, քաղաքականությունները, ինչպես նաև տվյալների հավաքման և վերլուծության համակարգերը միջազգային չափանիշներին հապատասխանեցնելու նպատակով: Առկա է տեղահանված բնակչությանը ամբողջ երկրի մակարդակով, տարածքային և ոլորտային զարգացման ռազմավարություններում, պլաններում և ծրագրերում լայնորեն ներառելու անհրաժեշտություն: Եվրասիական տնտեսական միությանն անդամակցելու շրջանակներում ևս Հայաստանը պետք է ջանքեր գործադրի՝ միգրացիայի և ապաստանի տրամադրման ոլորտում իրականացվող գործառնությունները նոր ձևավորվող Եվրասիական տնտեսական միության՝ գործող օրենքներին և կանոնակարգերին համապատասխանեցնելու ուղղությամբ:

ՄԱԿ-ը կշարունակի իր աշխատանքը Սահմանների ինտեգրված կառավարման (ՄԻԿ) հարցում՝ զարգացնելով «ՄԻԿ ազգային ռազմավարությունն ու գործողությունների ազգային ծրագիրը» և շարունակելով Վրաստանի հետ սահմանային երեք անցակետերի արդիականացումը՝ հաշվի առնելով այն, որ կառավարությունը դա սահմանել է որպես գերակա խնդիր: ՄԱԿ-ը կընդլայնի իր գործունեության շրջանակները և կփոխի դրանց ուղղվածությունը՝ ներգործության միջոցների կիրառմամբ համագործակցություն հաստատելով զարգացմանն ուղղված փոխկապակցված այնպիսի հարցերի շուրջ, ինչպիսին է տնտեսական զարգացման ապահովումը՝ խթանելով առևտրային միջանցքների կիրառումը որպես տնտեսական միջանցքներ,

⁵³ Ռոսսի-Լոնգի Պ., Գալստյան Կ., Լինդստրոմ Ս., ՀՀ-ում միգրացիայի կառավարման դիտարկում, էջ 57, Գնահատման առաքելության զեկույց, ՄԱԿ, 2008թ. մարտ, հասանելի է՝ http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&cPath=41_7&products_id=808:

⁵⁴ ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության միգրացիոն պետական ծառայություն, հասանելի է՝ http://www.smsmta.am/?menu_id=1 (մատչելի է դարձել 2013թ. մայիսի 20-ին):

և դա ուղղակիորեն կապելով համայնքային զարգացմանն ուղղված գործունեության հետ:

Կիրառվելիք հիմնական ռազմավարությունները և ՄԱԿ-ի ծրագրերի շրջանակներում ակնկալվող միջանկյալ արդյունքներն են՝

1. տեխնիկական խորհրդատվություն՝ միտված միգրանտների և փախստականների նկատմամբ վերաբերմունքը կարգավորող պետական օրենսդրությունը միջազգային, եվրոպական և տարածաշրջանային չափանիշներին համապատասխանեցնելուն.
2. աշխատանքային/գործողությունների ծրագրերի կազմում, որոնք կծառայեն վերանայված օրենսդրության կիրարկման նպատակին.
3. շարունակական աջակցություն և համակարգում՝ «ՀՀ և ԵՄ միջև շարժունակության շուրջ գործընկերության մասին» համատեղ հոչակագրի իրականացման համար.
4. շարունակական աջակցություն՝ «ՀՀ և ԵՄ միջև հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի իրականացման և վերահսկման (նաև՝ կատարման վերահսկման) համար.
5. միգրանտների ռեսուրսային և ուղղորդման կենտրոնների համակարգի ընդլայնում.
6. համայնքային տնտեսության զարգացման ծրագրեր երկրի արտագաղթյալ տարածքներում, աջակցություն փախստականներին և տեղահանված բնակչությանը՝ ինտեգրման, իսկ վերադարձող քաղաքացիներին՝ վերաինտեգրման հարցում.
7. կատարելագործված մեխանիզմներ՝ ուղղված միգրանտների և տեղահանված բնակչության ամենախոցելի խմբերը որոշելուն.
8. լավ համակարգված ուղղորդման մեխանիզմների մշակում՝ ուղղված վերադարձող միգրանտներին, ապաստան հայցողներին և փախստականներին որակյալ ծառայություններով ապահովելուն.
9. աջակցություն՝ Ինտեգրման ազգային ռազմավարությունը մշակելու և իրագործելու համար.

10. գորացնել օրինապահ մարմինների և դատական իշխանության կարողությունները՝ Հայաստանում թրաֆիքինգի վերաբերյալ գործերով քրեական հետապնդում իրականացնելու համար.

11. աջակցություն Թրաֆիքինգի դեմ պայքարի գնահատման գործիքի մշակման և ընդունման հարցում՝ ՀՀ կառավարության և ոչ կառավարական կառույցների շահագրգիռ կողմերի օգտագործման համար:

3-րդ սյուն. Սոցիալական ծառայություններ և ներառում

Արդյունք 5.

Մինչև 2020 թվականը խոցելի խմբերն ունեն տարրական կրթությունից և սոցիալական պաշտպանության ծառայություններից օգտվելու ավելի մեծ հնարավորություններ և մասնակցում են իրենց համայնքների կյանքին:

Կրթությունը

2008 թվականից ի վեր՝ պետությունը մեծապես աջակցում է նախադպրոցական կրթության զարգացմանը՝ բացելով նոր մանկապարտեզներ և մասամբ հոգալով մեկ տարի տևողությամբ նախադպրոցական հաստատությունների պահպանման ծախսերը: Զգալիորեն տարբեր է քաղաքային և գյուղական համայնքներում, ինչպես նաև հաշմանդամություն ունեցող և չունեցող երեխաների՝ նախադպրոցական ծրագրերում ներգրավվածության մակարդակը: Համայնքները հաճախ ի վիճակի չեն կամ չեն ցանկանում ֆինանսավորել և պահպանել նախադպրոցական հաստատությունները:

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները պատկանում են ամենամեկուսացած խմբերին, որոնք բազմաթիվ զրկանքներ են կրում. նրանց 71%-ը չի հաճախում նախադպրոցական հաստատություն, 18%-ը չի հաճախում դպրոց, 12%-ը հաճախում է հատուկ դպրոցներ, 13%-ն ապրում է հաստատություններում (հատուկ դպրոցներում և մանկատներում),

34%-ը համայնքային ոչ մի միջոցառման չի մասնակցում և 73%-ը չի օգտվում վերականգնողական ծառայություններից: Որպեսզի երեխաները մեծանան ընտանեկան միջավայրում, 2007 թվականից ի վեր Կառավարության կողմից նշված հաստատություններում խնամք ստացող երեխաների թիվը կրճատվել է 4,000-ով: Այդուհանդերձ, ևս 4,000 երեխա դեռևս ապրում է 40 տարբեր հաստատություններում:

Կենսական հմտությունների և առողջ ապրելակերպի դասավանդումը կազմում են այնպիսի որակյալ կրթության անբաժանելի մասը, որը կարող է բավարարել երեխաների հիմնական կրթական պահանջմունքները և նրանց տալիս է կյանքում առողջ ընտրություն կատարելու, մարդու իրավունքները հարգելու և որևէ հիմքով խտրականության դրսևորումներից խուսափելու համար անհրաժեշտ գիտելիքներ, հմտություններ և խթան: Թեպետ կենսական հմտությունների դասավանդումը պարտադիր է միջնակարգ դպրոցում (8-11-րդ դասարաններ), դրա մատուցման որակը զիջում է՝ պայմանավորված ուսուցիչների համար նախատեսված պարբերական նախապատրաստական դասընթացների և նրանց աշխատանքի կանոնավոր մոնիտորինգի ու գնահատման բացակայությամբ:

Վերջին հարցումների արդյունքները ցույց են տալիս, որ 24-30 տարեկան երիտասարդներից առնվազն ամեն 4-րդը ձգտում է շարունակել իր հետագա կրթությունը⁵⁵: Այնուամենայնիվ, եթե կրթության որակը չփոխվի, Հայաստանի երիտասարդները կշարունակեն թերահավատ վերաբերմունք ցուցաբերել իրենց կրթական հեռանկարների նկատմամբ:

ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի ջանքերը նպատակաուղղված կլինեն ներառական կրթություն տրամադրող նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների թվի ավելացմանը, այդ թվում՝ հեռավոր վայրերում բնակվող համայնքների համար հարմարեցվող մոդելների մշակմանը և նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում ներառական կրթության հետ կապված խնդիրների հաղթահարման

քաղաքականության վերաբերյալ խորհրդատվության տրամադրմանը: ՄԱԿ-ի օգնությամբ՝ ՀՀ կառավարությունը կկարողանա իրականացնել միջոցառումներ, որոնց արդյունքում հնարավոր կլինի խուսափել ծնողական խնամքից անհարկի գրկվելու դեպքերից և նպաստել այն երեխաների համախմբմանը, ովքեր, լինելով պետական խնամքի տակ, ապրում են իրենց կենսաբանական ընտանիքներում կամ գտնվում են այլընտրանքային խնամքի ներքո, ինչպես օրինակ՝ հանձնվել են որդեգրման: Առողջ ապրելակերպի խթանումը պահանջում է առավել արդյունավետորեն համակարգված համագործակցություն Կառավարության և քաղաքացիական հասարակության միջև:

Սոցիալական պաշտպանությունը

Հայաստանն ազգային և ենթաազգային համակարգերում բարեփոխումներ իրականացնելիս շարունակական առաջընթաց է արձանագրել: Այն միտված է եղել սոցիալական մեկուսացումը կանխելուն և խոցելի երեխաների շահերը խթանելուն: Կառավարությունը մշակել և իրականացրել է բազմապիսի սոցիալական պաշտպանության համակարգ, որի շրջանակներում հնարավոր է դարձել բավականին արդյունավետ լուծումներ գտնել լուրջ սպառնալիք դարձած ծայրահեղ աղքատությունը հաղթահարելու համար: Մասնավորապես, «ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրում» աղքատության մակարդակի կրճատումը համարվել է գերակա ուղղություն:

Երկիրը շարունակում է առնչվել երեխաների՝ սոցիալապես պաշտպանված լինելու իրավունքների իրացման և ամենախոցելի ու ամենամեկուսացած խմբերի խնդիրները լուծելու մարտահրավերներին: 2013 թվականի «Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության» (SSԿԱՀ) տվյալների համաձայն՝ աղքատության մակարդակը կազմել է 32%, մինչդեռ մանկական աղքատության մակարդակը՝ 37%, ինչը նշանակում է, որ յուրաքանչյուր երրորդ երեխան աղքատ է և յուրաքանչյուր երեսուներորդ երեխան՝ ծայրահեղ աղքատ⁵⁶: Գոյություն չունեն համապարփակ վիճակագրական տվյալներ Հայաստանում երեխաների նկատմամբ գործադրվող բռնության

⁵⁵ «Հայաստանի երիտասարդների ձգտումները և ակնկալիքները» զեկույց, 2012թ.: ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարություն և ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագիր http://www.am.undp.org/content/dam/armenia/docs/National%20youth%20aspirations%20survey%20report_ENG_edited%20final.pdf:

⁵⁶ Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2014թ. (SSԿԱՀ 2013թ.):

վերաբերյալ, թեև այդպիսի բռնության գործադրման հետ կապված, կարծես թե, առկա է մտահոգություն, հատկապես՝ հաստատություններում և ամենադժար ընտանիքներում ապրող երեխաների պարագայում:

Հայաստանում երեխաների և նրանց ընտանիքների առջև ծառայած բազմաթիվ և բարդ խնդիրներն առավել արդյունավետորեն հաղթահարելու նպատակով անհրաժեշտ է որդեգրել ընդգրկուն մոտեցում և ներդրումներ կատարել կայուն համակարգերի ստեղծման ուղղությամբ: Հաշվի առնելով այս հանգամանքը՝ Կառավարությունը, ընտանիքների և երեխաների խոցելիությունը նվազեցնելու նպատակով, 2010 թվականից ի վեր սկսել է բարեփոխումներ իրականացնել Ինտեգրացված սոցիալական ծառայությունների համակարգում՝ ներդնելով մեկ պատուհան մոտեցումը, միասնականացնելով սոցիալական աջակցության տեղեկատվական բազաները, կիրառելով բարեփոխիչ սոցիալական աշխատանքի, տեղական սոցիալական պլանավորման գաղափարները, ամրապնդելով ծառայությունների միջև համագործակցությունը: Անհրաժեշտ է ստեղծել հոգեբանական և այլ տեսակի աջակցության ծառայություններ՝ ընտանիքում դաժան վերաբերմունքի և բռնության ենթարկվող երեխաների համար:

Կիրառվելիք հիմնական ռազմավարությունները և ՄԱԿ-ի ծրագրերի շրջանակներում ակնկալվող միջանկյալ արդյունքներն են՝

1. վաղ տարիքի երեխաների ուսուցման առավել հասանելիություն հիմնական խոցելի խմբերի շրջանում, մասնավորապես՝ մշակութային և ուսումնական հաստատություններում, այդ թվում՝ շրկային և սթրեսային իրավիճակներում:
2. միջոցառումներ այնպիսի մեխանիզմներ և ռազմավարություններ, որոնք հնարավորություն կտան հայտնաբերել և աջակցել դպրոց չհաճախող և ռիսկային խմբում ընդգրկված երեխաներին:
3. ներառական կրթության առավել ամրապնդված համակարգ, որը բավարարում է ԲՈԼՈՐ երեխաների պահանջմունքները:
4. առողջապահական, կրթական և սոցիալական ապահովության առավել ամրապնդված համակարգ, որը կան-

խարգելում կամ մեղմում է մանկական հաշմանդամությունը՝ դրա վաղ հայտնաբերման, կանխարգելման, վերականգնողական օգնության և սոցիալական աջակցության տրամադրման միջոցով:

5. բարելավված սոցիալական նորմեր, որոնք առավել նպաստում են հաշմանդամություն ունեցող երեխաների սոցիալական ներառմանը:
6. երեխաների պաշտպանության ծառայություններ, որոնք արդյունավետ կերպով կանխում են ընտանիքի անդամների առանձին բնակությունը և արձագանքում են երեխաների նկատմամբ բռնության ու դաժան վերաբերմունքի դրսևորման դեպքերին:
7. սոցիալական պաշտպանության ինտեգրված համակարգ, որը հնարավորություն է տալիս հայտնաբերել եկամտի ցածր մակարդակով պայմանավորված աղքատությունը և խոցելի խմբերին պատկանող երեխաների և նրանց ընտանիքների կրած բազմաթիվ զրկանքները և արձագանքել դրանց:
8. աշխատանքի վայրում իրականացվող վերապատրաստման ուսումնական ծրագիր՝ «Կենսական հմտություններ» դասընթացը դասավանդող ուսուցիչների վերապատրաստման համար և համապատասխան ուսումնական ռեսուրսներ վերապատրաստում անցնող ուսուցիչների և վերապատրաստողների համար: Ուսումնական ծրագիրն աստիճանաբար կներառվի ուսուցիչների վերապատրաստում իրականացնող բոլոր հաստատություններում, ինչպես նաև կկիրառվի աշխատավայրում գիտելիքների և հմտությունների թարմացման և որակի հավաստման համար անցկացվող դասընթացների ընթացքում:
9. «Դպրոցական սնունդ» ազգային ծրագրի ամրապնդում՝ որպես կարևորագույն հանրային ծառայություն, որն ապահովում է կրթության ընդհանուր որակի և մատչելիության հասանելիությունը: Այն կնպաստի երեխաների կարևորագույն՝ սննդի իրավունքի իրականացմանը և նրանց նորմալ ֆի-

գիակական աճին, ինչպես նաև նրանց հնարավորություն կընձեռի լիարժեք կերպով իրացնել իրենց կրթական ներուժը:

Արդյունք 6
Մինչև 2020 թվականը որակյալ առողջապահական ծառայությունները հասանելի են դարձել բոլորի, այդ թվում՝ առանձնապես խոցելի խմբերի համար:

Որակյալ և մատչելի առողջապահական ծառայությունների հասանելիությունը զարգացման ազգային նպատակների իրականացման կարևորագույն բաղադրիչներից է: Առողջապահության ոլորտում ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի առաջնահերթություններն են՝

- ▶ վերարտադրողական առողջություն՝ ներառյալ մոր առողջությունը,
- ▶ երեխաների և դեռահասների առողջությունը,
- ▶ ՄԻԱՎ-ի վարակի՝ մորից երեխային փոխանցման դեպքերի վերացումը, և
- ▶ ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելումը և հսկողությունը:

Վերարտադրողական առողջություն՝ ներառյալ մոր առողջություն

Վերարտադրողական և մոր առողջությունը այն 5 առաջնահերթություններից է, որոնք ընդգծվել են Հայաստանի 2013-2018 թվականների նախագահական ընտրությունների նախընտրական ծրագրում, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 2014-2017 թվականների ծրագրում: 2005-ից մինչև 2013 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում **մայրական մահացության ցուցանիշը** (ՄՄՑ)⁵⁷ 100 000 ծնունդի հաշվով 37-ից նվազել է՝ մինչև 18.5 մահացության դեպք⁵⁷: Այս դրական տե-

ղաշարժը պայմանավորված է մոր և վերարտադրողական առողջությանն ուղղված պետական ծախսերի աճով և ձկուն գինեկորգիական ու շտապ մանկաբարձական բուժօգնության (ՇՄԲ) թիմերի աշխատանքով: Թեպետ Հայաստանի՝ ներկայումս գրանցված մայրական մահացության ցուցանիշը շատ ԱՊՀ երկրների ցուցանիշներից առավել դրական է, այնուամենայնիվ, այն դեռևս ետ է մնում ԵՄ-ի միջին ցուցանիշից, որը կազմում է 5՝ մահացություն 100 000 ծնունդի հաշվով: Կառավարությունը նախատեսում էր մինչև 2015 թվականը մայրական մահացության ցուցանիշը հասցնել 10.3-ի՝ 100 000 ծնունդի հաշվով, որը մոտ է ՀԶՆ-ներով սահմանված համապատասխան թիրախին:

Մասնագիտացված առողջապահական ծառայություններ տրամադրող բուժհաստատություններում ծննդաբերող կանանց թիվը կազմում է մոտավորապես 99%-ը: Հայաստանում **ծնելիության գումարային գործակիցը** 2000 թվականից ի վեր անփոփոխ է մնացել և կազմում է 1.7 երեխա՝ յուրաքանչյուր կնոջ հաշվարկով: Ժամանակակից հակաբեղմնավորիչ միջոցների կիրառումը 2000-2010 թվականներին 20%-ից աճել է՝ հասնելով 27%-ի, բայց դա դեռևս համարվում է ցածր ցուցանիշ: **Հղիության արհեստական ընդհատումների գումարային գործակիցը** (ՀԱԸԳԳ) 2000 թվականից ի վեր կտրուկ նվազել է և կազմում է 0.8 վիժում՝ յուրաքանչյուր կնոջ հաշվարկով⁵⁸: Ընտանիքի պլանավորման որակյալ ծառայությունների պակասի արդյունքում խիստ կախվածություն է առաջանում հղիության արհեստական ընդհատումներ կատարելու հնարավորությունից, որն էլ, հետևաբար, հանգեցնում է երկրորդային անպտղության բարձր մակարդակի: Մյուս պատճառներից կարելի է նշել սեռական ճանապարհով փոխանցվող վարակների և, հղիության արհեստական ընդհատումների բարձր մակարդակները, ինչպես նաև վերարտադրողական առողջության մասին գիտելիքի և իրազեկվածության ցածր մակարդակը երիտասար-

⁵⁷ Մայրական մահացության գործակիցը սահմանվում է՝ որպես տրված ժամանակահատվածում մայրերի մահվան դեպքերի թիվը՝ նույն ժամանակահատվածում վերարտադրողական տարիքում գտնվող կանանց կամ ռիսկի ենթարկվելու տարիքում գտնվող կանանց հարաբերությամբ՝ յուրաքանչյուր 100,000 կնոջ հաշվարկով: Մայրական մահացության ցուցանիշը տրված ժամանակահատվածում մայրերի շրջանում մահվան դեպքերի թիվն է՝ նույն ժամանակահատվածում յուրաքանչյուր 100 000 կենդանի ծնունդի հաշվարկով: Մայրական մահացության ՀԶՆ-ների ցուցանիշները չափվում են մայրական մահացության ցուցանիշով: Մայրական մահացության միտումները՝ 1990-2013թթ.: Գնահատումը՝ քստ ԱՀԿ-ի, ՄԱՄՀ-ի, ՄԱԲՀ-ի, Համաշխարհային բանկի և Միավորված ազգերի կազմակերպության բնակչության բաժանմունքի: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2013/en/>:

⁵⁸ ՀՎՀՀ-2005թ., 2010թ.:

դության շրջանում: Վերջին գնահատումները ցույց են տալիս, որ ամեն տարի արգանդի վզիկի քաղցկեղ է հայտնաբերվում 272 կանանց մոտ, որոնցից 115-ը մահանում են այդ հիվանդությունից: Արգանդի վզիկի քաղցկեղը Հայաստանում քաղցկեղի 5-րդ ամենատարածված տեսակն է կանանց շրջանում, և 2-րդ ամենատարածվածը՝ 15-44 տարիքային խմբի կանանց շրջանում⁵⁹: Անհրաժեշտ է մեծացնել ընտանիքի պլանավորման մատչելիությունը և ավելացնել դրա պահանջարկը, ինչը կհանգեցնի մոր առողջության և անպտղության իրավիճակի բարելավման: Զանքեր կգործադրվեն՝ գոյություն ունեցող համակարգում կենսական հմտությունների դասավանդումը (ԿՀԴ) զարգացնելու ուղղությամբ, ինչը հնարավորություն կտա ապահովելու, որ կրթության համակարգում հաշվի առնվեն կարիքներն ու գիտելիքը, վերաբերմունքներն ու հմտությունները:

Երեխաների և դեռահասների առողջություն

Հայաստանը բարելավել է մանկական և մինչև հինգ տարեկան երեխաների մահացության ցուցանիշները՝ գրեթե կիսով չափ պակասեցնելով մահվան դեպքերի քանակը սկսած 1990 թվականից⁶⁰: Այնուամենայնիվ, Հայաստանի Ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալների համաձայն՝ վերջին 5 տարիների ընթացքում մանկական մահացության կրճատման ցուցանիշը մնացել է նույնը՝ գրանցելով չնչին առաջընթաց. 2013 թվականին այն կազմել է մահվան 9.7 դեպք՝ յուրաքանչյուր 1000 կենդանի ծննդի հաշվարկով⁶¹: «Երեխաների մահացության հաշվարկներ» միջգերատեսչական խմբի տվյալների համաձայն՝ մանկական մահացության ցուցանիշն ավելի բարձր է և 2013 թվականին կազմել է 14 մահվան դեպք՝ 1,000 կենդանի ծննդի հաշվարկով: Փաստերը վկայում են, այն մասին, որ այն երեխաների պարագայում, ովքեր աղքատ ընտանիքներից են, ովքեր ապրում են գյուղական տարածքներում կամ, ում մայրերը կրթության ցածր մակար-

դակ ունեն, մահվան ռիսկը բավականին մեծ է մինչև նրանց 1 տարեկան դառնալը⁶²: Թե-րաժողովները և թերսնման այլ ձևերը հանրային առողջապահության կարևորագույն խնդիրներից են և երեխաների մահացության, հիվանդությունների և հաշմանդամության պատճառներից են: ԺԱՀ-ի 2010 թվականի տվյալներով⁶³ թերաժողովյալ ցուցանիշը մինչև 5 տարեկան երեխաների շրջանում հասել է 19%-ի՝ 26% առավելագույն ցուցանիշ գրանցելով 36-47 ամսական երեխաների շրջանում, ինչը, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության սահմանած չափորոշիչի համաձայն, համարվում է հանրային առողջապահության ոլորտի նորահայտ խնդիրը: 2010 թվականի «Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտության» (ՀԺԱՀ) մեջ ընդգծվում է սխալ սնման կրկնակի բեռը՝ նշելով, որ Հայաստանում 0-5 տարեկան երեխաների 15 %-ը գերքաշ են: Վերը նշված սնման ցուցանիշները գրեթե հասել են այնպիսի շեմի, որ դրանք կարող են դիտարկվել որպես հանրային առողջապահության ոլորտի նորահայտ խնդիրներից մեկը: Բացառապես կրճքով սնուցման ցուցանիշը միայն չնչին աճ է գրանցել՝ 33%-ից դառնալով 35%: Նաև առկա է սակավարյունության (անեմիա) էական տարածվածություն նախադպրոցական տարիքի երեխաների (37%) և վերարտադրողական տարիքի կանանց (25%) շրջանում⁶⁴:

Դպրոցահասակ երեխաների շուրջ 40%-ն ունի առողջական բազմաթիվ գանգատներ, իսկ 15 տարեկան աղջիկների և գյուղական բնակավայրերի երեխաների ավելի, քան 25%-ի մոտ նկատվում են լուրջ ընկճվածության (դեպրեսիայի) ախտանշաններ: Առողջապահության համակարգի հետ դեռահասների ունեցած շփումները սահմանափակ են. 11 տարեկան տղաների շուրջ 55%-ը երբեք չի այցելել ընտանեկան բժշկին կամ մանկաբույժին, իսկ գյուղական բնակավայրերում այս ցուցանիշն անգամ ավելի

⁵⁹ ICO տեղեկատվական թերթիկ մարդու պապիրումս վիրուսի և քաղցկեղի վերաբերյալ, 2014թ. հունվար:

⁶⁰ «Երեխաների վիճակն աշխարհում» զեկույցում հաշվարկված ցուցանիշը կազմում է 15 մահ՝ յուրաքանչյուր 1,000 կենդանի ծննդի հաշվարկով 2012թ. համար:

⁶¹ Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, Հայաստան, Երևան, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2013թ. և http://childmortality.org/index.php?r=site/graph#ID=ARM_Armenia, մինչև 2013-ի «Երեխաների վիճակն աշխարհում» 2014թ. զեկույցում հաշվարկվում է առավել բարձր ցուցանիշ, որը կազմում է 15 մահ՝ յուրաքանչյուր 1,000 կենդանի ծննդի հաշվարկով:

⁶² ՀՀ առողջապահության նախարարություն և Ֆոնկլինայության, հաշմանդամության և առողջության միջազգային դասակարգում (ICF International), Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն, Երևան, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2010թ., 2012թ.:

⁶³ Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն, 2010թ.: <http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR252/FR252.pdf>:

⁶⁴ Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն, 2005 (2010-ին անցկացված նմանատիպ հետազոտությունում ներառված չէ սակավարյունության (անեմիա) որոշումը կենսաչափական եղանակով):

բարձր է⁶⁵: Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում առողջապահության, կրթության և երեխայի պաշտպանության ոլորտներն ավելի ու ավելի շատ ուշադրություն են դարձնում դպրոցահասակ երեխաների առողջության հետ կապված խնդիրներին: Դպրոցահասակ երեխաների կարիքները բավարարելուն նպատակաուղղված՝ ինտեգրված ծառայությունների և առողջապահության խթանման, ինչպես նաև առողջապահության ոլորտում նորարարության առավել մեծ շեշտադրման արդյունքում, վերջ ի վերջո, կհաղթարարվեն դեռահասների հիմնական իրավունքների իրականացմանն առնչվող խնդիրները: Մասնավորապես, կվերանայվի կանոնավոր սկրինինգների անցկացման հաճախությունը, շրջանակը և մեխանիզմները, և հիմնական առողջապահական սկրինինգների անցկացումը կտեղափոխվի դպրոցներ՝ ներառելով վաղ հայտնաբերումը, ուղղորդումը, սկրինինգները և տեղեկատվության տրամադրումը ու հիմնական հարցերի շուրջ խորհրդատվությունը: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ոլորտում բարեփոխումների լույսի ներքո՝ դպրոցներին կկցվեն հոգեբաններ և առողջապահության ոլորտի համապատասխան մասնագետներ՝ դպրոցահասակ երեխաներին և դեռահասներին առնչվող հարցերի շուրջ աշխատելու նպատակով:

Անհրաժեշտ է ցուցաբերել երեխայակենտրոն մոտեցում, հատկապես՝ 0-6 տարեկան խոցելի խմբին պատկանող երեխաների նկատմամբ՝ առողջապահական համակարգում անհավասարությունների վերացման և դրանով իսկ առողջապահական ծառայությունների հասանելիության ապահովման նպատակով: Այս մոտեցումը թույլ կտա անդրադառնալ ընտանեկան այնպիսի պայմանների խնդրին, որոնք հանգեցնում են թերսնման, զարգացման հապաղման, հաշմանդամության, բռնության, վատ վերաբերմունքի և արհամարհանքի: Ամենախոցելի ընտանիքներում մահացության ցուցանիշը կրճատելու նպատակով՝ նախապատվություն կտրվի մանկաբուժական ծառայության որակը տարածաշրջանային մակարդակով բարձրացնելու նպատակով և ուղեգրերի տրամադրման մեխանիզմների բարելավմա-

նը: Կգործադրվեն ջանքեր՝ ուղղված ընտանիքներին համապատասխան աջակցության տրամադրմանը, այդ թվում՝ բարելավված քաղաքականությունների և մեխանիզմների ապահովումը, որոնք կխթանեն երեխաների որակյալ խնամքն ու առողջ մնուցումը և նրանց մոտ միկրոէլեմենտների անբավարության կանխումը, ինչպես նաև արդյունավետ խորհրդատվական ծառայությունների տրամադրումը: ՄԱԿ-ը կաջակցի առողջապահական համակարգ ավելի մեծ ծավալով ֆինանսական միջոցներ ներգրավելուն ուղղված քարոզչության իրականացմանը և կընձեռի հնարավորություն՝ զարգացնելու միջոցառումները համագործակցությունը, առավել արդյունավետ դարձնելու տվյալների հավաքագրման և վերլուծության գործընթացը, բարելավելու նախապատրաստական և աշխատավայրում իրականացվող դասընթացները՝ ծառայություն տրամադրողների համար, և ապահովելու բարձր որակ: Կընդլայնվեն աջակցության տրամադրման շրջանակները՝ նաև նպատակ ունենալով հզորացնել բուժօգնություն տրամադրողների կարողությունները վաղ տարիքում հայտնաբերման և միջամտության միջոցով զարգացման հապաղումները և հաշմանդամությունը կանխելու և ժամանակակից դաստիարակչական հմտությունների հարցում ծնողներին կողմնորոշելու նպատակով:

Դեռահասների առողջության և զարգացման հետ կապված խնդիրները լուծելու համար պահանջվում է հավասարությանը միտված և առողջապահության համակարգի վրա հիմնված ինտեգրված մոտեցում, որի օգնությամբ հնարավոր կլինի ապահովել, որ դեռահասների առողջապահական կարիքները բավարարվեն ժամանակին և համակողմանիորեն: Անհրաժեշտ է զարգացնել առողջապահության, կրթության և սոցիալական պաշտպանության ոլորտների համար մշակված բոլոր քաղաքականությունները՝ դրանք երեխաների համար առավել բարենպաստ դարձնելու նպատակով:

ՄԻԱՎ

1988 թվականից մինչև 2014 թվականի դեկտեմբերի 31-ը երկրում գրանցվել է ՄԻԱՎ-ի վարակի 1,953 դեպք՝ ՀՀ քաղաքացիների շրջանում, այդ թվում՝ վարակի 334 նոր դեպք՝ 2014 թվականի ընթացքում: Երկրում ՄԻԱՎ-ով ապրող մարդկանց թիվը կազ-

⁶⁵ Արաբկիր թժշկական կենտրոն, ՀՀ առողջապահության նախարարություն, ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն, ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամ և ԱՀԿ, «Դպրոցահասակ երեխաների առողջության վարքագիծ», 2010թ.:

մում է շուրջ 4,000: Տղամարդիկ կազմում են 69%-ը, իսկ կանայք՝ 31%: ՄԻԱՎ-ի վարակի 36 դեպք գրանցվել է երեխաների շրջանում (2%): Հետազոտության ժամանակ ՄԻԱՎ-ով ապրող մարդկանց շուրջ 54%-ը գտնվել է 25-39 տարիքային միջակայքում: Վերջին տաս տարիների ընթացքում փոխվել է ՄԻԱՎ-ի վարակի փոխանցման հիմնական ուղին՝ ներերակային ճանապարհով թմրամիջոցների օգտագործումը: Այժմ այդ վարակն հիմնականում փոխանցվում է հետերոսեքսուալ ճանապարհով: Հաշվարկվել է, որ վարակի գրանցման դեպքերի մոտ 4-ից 3-ը կապված է միգրացիայի հետ: Պաշտոնական տվյալների համաձայն՝ հղի կանանց մինչև 95%-ը ՄԻԱՎ-ի ստուգման հետազոտություն են անցել, սակայն վերջին գնահատումները ցույց են տալիս, որ գնահատման գործընթացում ներգրավված կանանց կեսից ավելին տեղյակ չէին, որ իրենք ենթարկվել են նման հետազոտության: Ընդհանուր առմամբ՝ ՄԻԱՎ-ի վարակի և դրա՝ մորից երեխային փոխանցման կանխարգելման խորհրդատվական ծառայությունները թույլ են, և շատ ընտանիքներ բավարար չափով տեղեկացված չեն այդ հետազոտությունն անցնելու առավելությունների մասին: Առկա է նաև ծառայությունների ինտեգրման, ինչպես նաև ՄԻԱՎ-ի և սեռական ճանապարհով փոխանցվող այլ վարակների (ՍՃՓՎ) կանխարգելման և բուժման ծառայությունները կանոնավոր կերպով մատուցելու կարողությունների պակաս, մասնավորապես՝ միգրանտների, նրանց սեռական գույքակերների և երիտասարդների համար: 2014 թվականի «ՄԻԱՎ վարակի վերաբերյալ կենսաբանական և վարքագծային հետազոտության» արդյունքների համաձայն՝ ՄԻԱՎ վարակի կանխարգելման մասին իմացության մակարդակը երիտասարդության շրջանում կազմում է 22.4%: Յուրաքանչյուր 3 երիտասարդից գրեթե 1-ը դրսևորել է բարձր ռիսկային սեռական վարքագիծ և նախորդ 12 ամիսների ընթացքում հարցմանը մասնակցած երիտասարդների միայն 4.2%-ն են անցել ՄԻԱՎ վարակի ստուգման հետազոտություն:

ՄԻԱՎ վարակի մասին ուսուցումը երիտասարդության համար նախատեսված՝ «Առողջ ապրելակերպ» դասընթացի բաղադրիչներից է և պետք է իրականացվի և տարածվի համալսարաններում և քոլեջներում: ՄԻԱՎ-ի վարակի հետազոտման հասանելիություն

նր պետք է աճի նաև բնակչության այլ, այդ թվում՝ բարձր ռիսկային խմբերի համար: ՄԻԱՎ վարակի խարանով ապրող մարդկանց համաթիվն օգտագործելու միջոցով խարանի և խտրականության աստիճանը գնահատելուց հետո՝ «համաճարակի մասին տեղյակ լինելու» համար՝ խարանի և խտրականության տարածվածության, ինչպես նաև ՄԻԱՎ վարակին արձագանքի վրա դրանց ազդեցության առումով, նաև կարևոր է հանրային իրազեկման միջոցառումների իրականացումը: Սկսած 2005 թվականից՝ միջամտությունների կիրառման շրջանակներն ընդլայնվել են և Կառավարությունը բարելավել է ՄԻԱՎ-ի վարակի կանխարգելման և ՁԻԱՀ-ին հակազդման արձագանքման իր ինստիտուցիոնալ կարողությունները:

ՁԻԱՀ-ի ազգային ծրագրի նպատակներն են՝ ՄԻԱՎ-ի վարակի փոխանցման դեպքերի կրճատումը և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով պայմանավորված հիվանդացության և մահացության դեպքերի կրճատումը: ՄԻԱՎ-ի վարակի կանխումը, ՁԻԱՀ-ի բուժումը, խնամքը և աջակցությունը տրամադրվում է՝ համաձայն ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի բուժման և խնամքի վերաբերյալ ազգային արձանագրությունների: Սակայն ազգային ծրագրի իրականացման համար ֆինանսավորումը կազմում է ավելի քիչ, քան պահանջվող բյուջեի 20%-ը: Կտրամադրվի աջակցություն՝ ուղղված այն համակարգերի ամրապնդմանը, որոնց միջոցով հնարավոր է կանխել և վերահսկել ՄԻԱՎ-ի և դրանով պայմանավորված վարակների տարածումը կանանց և երեխաների շրջանում, ինչի արդյունքում հնարավոր կլինի երեխաների շրջանում ապահովել ՄԻԱՎ-ի վարակի դեպքերի զրոյական ցուցանիշ և պահպանել մայրերի կյանքը: Համագործակցության շրջանակներում կընդլայնվի նաև դինամիկ բժշկական թիմի մոդելը՝ միգրանտներին և նրանց ընտանիքի անդամներին խորհրդատվություն տրամադրելու և ՄԻԱՎ-ի ու ՍՃՓՎ-ների կանխարգելման ծառայություններ մատուցելու, ինչպես նաև վերարտադրողական առողջության և ընտանիքի պլանավորման ծառայություններ տրամադրելու նպատակով:

Ոչ վարակիչ հիվանդություններ

Հայաստանում գրանցված մահացության դեպքերի ավելի քան 85%-ը վերագրվում են ոչ վարակիչ հիվանդություններին: Վաղ մա-

հացության հիմնական պատճառներն են արյան շրջանառության համակարգի հիվանդությունները, քաղցկեղը, արտաքին վնասվածքները և թունավորումները: 2007-2012 թվականներին արյան շրջանառության համակարգի հիվանդություններից և քաղցկեղից մահացության ցուցանիշներն աճել են՝ համապատասխանաբար 13%-ով և 15%-ով: Սա կապված է բնակչության ծերացման հետ, ինչը պայմանավորված է բնակչության 11%-ի՝ 65 և ավելի բարձր տարիքով: 2014 թվականին Հայաստանի կառավարությունը հաստատեց «Առողջ ապրելակերպի խթանման ռազմավարական ծրագիրը» և առողջապահության նախարարությունը մշակեց նմանատիպ ծրագիր և գործողությունների պլան՝ ամենատարածված ոչ վարակիչ հիվանդությունները վերահսկելու նպատակով: Ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման ծրագրի թիրախներից մեկն է մինչև 2020 թվականը սրտանոթային, ուռուցքային, թոքային հիվանդություններով և շաքարային դիաբետով պայմանավորված մահացության դեպքերը նվազեցնել 5%-ով*:

Ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխումը և դրանց նկատմամբ հսկողությունը բարելավելու համար տարբեր ոլորտներում պետք է իրականացվեն համակարգված միջոցառումներ: Գերակա խնդիր է հիմնական բնակչության իրազեկումը, հատկապես նրանց, ովքեր անառողջ կենսակերպի հետևանքով հայտնվել են ռիսկային իրավիճակում: Կտրուկ բարձրացել է ծխախոտի օգտագործման մակարդակը երիտասարդության շրջանում:

Ալկոհոլի չարաշահումը դեռևս հիմնախնդիր չէ, սակայն գրանցվել է ալկոհոլի օգտագործման ցուցանիշի աճ ամենաերիտասարդ տարիքային խմբին (16-24) պատկանող անձանց շրջանում⁶⁶: Առողջ ապրելակերպը խթանելու համար անհրաժեշտ է առավել սերտ համագործակցության ամրապնդում Կառավարության և քաղաքացիական հասարակության միջև: ՀՀ կառավարությունը և ՄԱԿ-ը կաջակցեն առողջության պահպանման և առողջ ապրելակերպի դասավանդմանը դպրոցներում, ինչպես նաև կխթանեն մենդամթերքի անվտանգությունը՝ միջազգային գործիքների, մասնավորապես՝ «Կենսաբազմազանության մասին» կոն-

վենցիայի «Կենսաանվտանգության մասին» կարթագենյան արձանագրության միջոցով⁶⁷: Կենսական հմտությունների և առողջության պահպանման վերաբերյալ դասավանդման որակը բարելավելու նպատակով՝ կմշակվեն վերապատրաստման ուսումնական ծրագիր և համապատասխան ռեսուրսներ, որոնք հետագայում կներառվեն ուսուցիչների վերապատրաստում իրականացնող հաստատությունների ծրագրերում:

Կիրառվելիք հիմնական ռազմավարությունները և ՄԱԿ-ի ծրագրերի շրջանակներում ակնկալվող միջանկյալ արդյունքներն են՝

1. առավել ամրապնդված կարողություններ պետական հաստատությունների համար՝ փաստերի վրա հիմնված քաղաքականություն մշակելու և սեռական ու վերարտադրողական առողջապահական որակյալ, ինտեգրված ծառայություններ մատուցելու նպատակով.
2. առավել ամրապնդված ազգային կարողություններ՝ անբարենպաստ իրավիճակում հայտնված և մեկուսացված անձանց մոր և մանկան առողջության որակյալ ծառայությունների մատուցման նպատակով.
3. ընտանիքներին աջակցելուն և իրազեկելուն նպատակաուղղված՝ ավելի բարելավված և արդարության սկզբունքի պահպանմամբ տրամադրվող ծառայություններ՝ հանուն մանկահասակ երեխաների առողջության և բարեկեցության.
4. առավել կատարելագործված համակարգեր՝ նպատակաուղղված միգրանտների, կանանց և երեխաների շրջանում ՄԻԱՎ-ի և դրանով պայմանավորված վարակները կանխարգելելուն և վերահսկելուն.
5. պետական առավել կատարելագործված քաղաքականություն և առողջապահական պլանավորման գործընթացներ՝ ուղղված ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելմանն ու վերահսկմանը.

⁶⁶ «Հայաստանի բնակչության շրջանում թմրամիջոցների, ալկոհոլի և ծխախոտի տարածվածության վերաբերյալ հարցման արդյունքների մասին» զեկոյց, 2005թ.:

⁶⁷ Դա միջազգային համաձայնագիր է, որի նպատակն է ապահովել ժամանակակից կենսատեխնոլոգիայից, որը կարող է անբարենպաստ ազդեցություն ունենալ կենսաբանական բազմազանության վրա, ստացված կենդանի վերափոխված օրգանիզմների անվտանգ փոխանցման, մշակման և օգտագործման ոլորտում պաշտպանության համապատասխան մակարդակ՝ հաշվի առնելով նաև մարդկանց առողջությանը սպառնացող վտանգը:

6. աշխատանքի վայրում իրականացվող «Կենսական հմտություններ» դասընթացի ուսումնական ծրագիր և ուսումնական ռեսուրսներ, որոնք ներառված են ուսուցիչների վերապատրաստում իրականացնող բոլոր հաստատությունների ծրագրերում:

4-րդ սյուն. Շրջակա միջավայրի կայունություն և դիմակայունության ձևավորում

Արդյունք 7.

Մինչև 2020 թվականը ներդրվել և կիրառվում են կայուն զարգացման սկզբունքները, շրջակա միջավայրի կայունության, դիմակայունության ձևավորման, կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության և մեղմման, ինչպես նաև կանաչ տնտեսության լավագույն գործելակերպերը:

ՀՀ 2007 թվականի ազգային անվտանգության ռազմավարությամբ բնական պաշարների ոչ արդյունավետ կառավարումն ու ոչ ռացիոնալ օգտագործումը ճանաչվել են որպես հիմնական ներքին սպառնալիքներ: ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրում կարևորվել են կայուն ու ներառական աճի ապահովման անհրաժեշտությունը, մասնավորապես՝ կայուն զարգացման սկզբունքներին համահունչ՝ ընդլայնված տնտեսական հնարավորությունների մատչելիությունը և էկոլոգիապես հիմնավորված տեխնոլոգիաների խթանումը և բնական պաշարների արդյունավետ կառավարումը: Աղետների ռիսկի նվազեցման վերաբերյալ ՄԱԿ-ի Երրորդ համաշխարհային համաժողովի ընթացքում Կառավարությունն իր համաձայնությունն է տվել 2015-2030 թվականների համար Աղետների ռիսկի նվազեցմանն ուղղված՝ Սենդայի ծրագրի վերաբերյալ: Դրա նպատակն է զգալիորեն կրճատել աղետների ռիսկերը և կորուստները՝ կյանքերի, ապրուստի միջոցների և առողջության առումներով և

ապահովել, որ ԱՌՆ-ի սկզբունքները կիրառվեն՝ նպաստելով երկրում կայուն զարգացման ոլորտում ձեռքբերումների գրանցմանը: 2012 թվականին մարտին Կառավարության կողմից հաստատված՝ ԱՌՆ ազգային ռազմավարությունը (ԱՌՆԱՌ) մշակվել էր Հյուսիսային գործողությունների ծրագրի (ՀԳԾ) և դրա գերակա ուղղությունների հիման վրա: Սենդայի ծրագիրն արտացոլելու նպատակով նորացվելուց հետո այն կծառայի՝ որպես հիմնական ուղղորդող ռազմավարական փաստաթուղթ՝ զարգացման բոլոր ոլորտներում իրականացվող՝ ԱՌՆ-ին ուղղված նախաձեռնություններում: 2016-2020 թվականների՝ ԱՌՆԱՌ-ի իրականացման պլանի մշակումը և դրա իրագործումը, այդ թվում՝ կանոնավոր մոնիտորինգը և գնահատումը համարվում են ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի միջև համագործակցության գերակա ոլորտներից: Նաև շատ կարևոր է նշել, որ ԱՌՆԱՌ-ն արդեն իր ազդեցությունն ունեցել է ազգային օրենսդրության և քաղաքականությունների վրա: Օրինակ՝ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ փոփոխված օրենքով ԱՌՆ-ն ընդգրկվել է պլանավորման ծրագրերում ու նմուշներում և ներկայումս գտնվում է

ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունման փուլում:

Վերջին տասնամյակում կայուն զարգացում ապահովելու նպատակով երկրում ընդունվեցին մի շարք քաղաքականություններ, կանոնակարգեր և ծրագրեր՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով շրջակա միջավայրի բարելավված կառավարմանը: 2014 թվականին բնապահպանական ցուցանիշների համաթվում Հայաստանի վարկանիշը բարելավվել է 2 տեղով՝ դառնալով 48: Սա նշանակում է, որ 2009 թվականից ի վեր գրանցվել է աճ՝ 14 կետով: Ամենանշանակալից բարելավումները գրանցվել են օդի որակի, խմելու ջրի մատակարարման և մաքրման ոլորտներում (խմելու ջրի հասանելիության ապահովում): Միայն 2014 թվականին հաստատվել է 5 օրենք և երեսուն ենթաօրենսդրական ակտ՝ այդ թվում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատումների և բնապահպանական փորձագիտության վերաբերյալ: Էներգետիկ անվտանգության միջոցառումների ծրագիր-ժամանակացույցը հաստատվել է հուլիս ամսին՝ սահմանելով կոնկրետ

Ժամկետներ և պարտականությունների բաժանում՝ Էներգաարդյունավետության և վերականգնվող էներգետիկայի խթանման համար: Հունվար ամսին փոփոխվել է «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը՝ ընդգրկելով Կլիմայի փոփոխության նկատմամբ հարմարվողականությունը: Հաշվի առնելով գազի գնի շարունակական աճը՝ անտառների պաշտպանության և էներգաարդյունավետության (ԷԱ) հետ կապված հարցերը գերակա խնդիրներ են Կառավարության և հանրության համար: Հայաստանում բնակարանային ապահովման ոլորտի համար մշակվեց առաջին «Ազգային համատեքստին համապատասխան մեղմման գործողությունների ծրագիրը»: «Էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասին» ՀՀ օրենքը փոփոխվել է՝ ներառելով դրույթներ, որոնք անդրադառնում են էներգատար ոլորտների համար իրականացվող էներգետիկական աուդիտին, ինչպես նաև պետական գնումների բնագավառում նվազագույն էներգետիկ արդյունավետության համար սահմանված պարտադիր նորմերին: Մշակվել են ՄԱԿ ԿՓՇԿ Երրորդ ազգային հաղորդագրությունը և Հայաստանի առաջին երկամյա նորացված զեկույցը, ինչի միջոցով ապահովվում է Հայաստանի հանձնառությունը՝ նորացնելու ջերմոցային գազերի իր ազգային կադաստրը, տրամադրելու տեղեկություններ ջերմոցային գազերի նվազեցման քաղաքականությունների և միջոցառումների իրականացման առաջընթացի վերաբերյալ և բացահայտելու համապատասխան կարիքները: Հայաստանում պահպանվող տարածքների ցանցն ավելացվել է ավելի քան 6,000 հեկտարով՝ համայնքի կողմից կառավարվող, նոր տեսակի «Գնի-շիկ» համայնքային պահպանվող տարածքի ներդրմամբ:

Միևնույն ժամանակ, ռեսուրսախնտենսիվ հատվածների և արդյունաբերության ճյուղերի արագ զարգացումը կարևոր ռազմավարություն էր, որի նպատակն էր մեղմել համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի ազդեցությունը: Թեև որդեգրված մոտեցմամբ հնարավոր եղավ ապահովել կարճաժամկետ եկամուտներ, այնուամենայնիվ, այն նախատեսված չէր և չէր իրականացվում շրջակա միջավայրի ու սոցիալական փաստացի կորուստները հաղթահարելու նպատակով: Սահմանափակ են կանաչ տնտեսության ծրագրերի խթանման համար մշակված

քաղաքականություններն ու միջոցառումները, դեռևս սահմանափակ են էներգաարդյունավետությանը և վերականգնվող էներգետիկային առնչվող գործողությունները:

Հայաստանի տնտեսությունը կարելի է բնութագրել էներգետիկ արդյունավետության և էներգասպառման բարձր ցուցանիշներով: Երկիրը մեծ կախվածություն ունի ածխաջրածիններից⁶⁸, այդ թվում՝ տրանսպորտային փոխադրամիջոցների համար օգտագործվող վառելիքի բոլոր տեսակների, ինչպես նաև կոմունալ-կենցաղային և արդյունաբերական նպատակներով օգտագործվող բնական գազի ներմուծումից, ընդ որում՝ ներմուծված ածխաջրածիններից է արտադրվում երկրի էլեկտրաէներգիայի մեկ երրորդը: Բնական պաշարների օգտագործման հարցում դրսևորած ոչ կայուն գործելակերպը, այդ թվում՝ անտառահատումը, հողօգտագործման և գյուղատնտեսության ոլորտներում կիրառվող սխալ գործելակերպերը հանգեցնում են հողի էռոզիային և բնական միջավայրերի, կենսաբանական տեսակների անհետացմանը: Դեռևս չլուծված են մնում ջրի որակի, ջրամատակարարման, արդյունաբերական գործընթացների հետևանքով արտանետվող վտանգավոր քիմիական նյութերով աղտոտման հետ կապված լուրջ խնդիրները: Ամբողջ երկրում դեռևս կան մոտավորապես 8,000 տոննա ժամկետանց կայուն օրգանական աղտոտիչներ պարունակող թափոններ և աղտոտված հող: Բոլոր նշված գործոնները լուրջ վտանգ են ներկայացնում մարդու առողջության և շրջակա միջավայրի համար:

Բնական վտանգները նույնպես լուրջ մարտահրավեր են երկրի համար: «Աղետների ռիսկի նվազեցման միջազգային ռազմավարությամբ» Հայաստանն ընդգրկված է այն երկրների խմբում, որտեղ արձանագրվել են համեմատաբար բարձր տնտեսական կորուստներ և բնական վտանգների նկատմամբ տնտեսական վատ դիմակայունություն: Համաշխարհային բանկի տվյալների համաձայն՝ Հայաստանն աշխարհի այն 60 երկրների ցանկում է, որոնք գտնվում են աղետների ռիսկային գոտում և որին հատուկ են շուրջ 110 տեսակի տարբեր վտանգներ: Բնակչության 80 տոկոսից ավելին ենթակա է աղետների ռիսկի, և երեք երեխայից երկուսը դպ-

⁶⁸ ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.):

րոց է հաճախում սեյսմիկ ռիսկի գոտում⁶⁹, որտեղ դպրոցի շենքերը չեն համապատասխանում սեյսմակայուն շինարարության նորմերին:

Մաքուր շրջակա միջավայրը, բնական պաշարների պահպանումը, օպտիմալ օգտագործումն ու վերականգնումը, վտանգավոր թափոնների պատշաճ կերպով հեռացումը, աղետների ռիսկի կառավարումն ու դիմակայունության ձևավորումը, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի պահպանության վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացումն ու ուսուցումը՝ բոլորը կայուն զարգացման կարևոր բաղադրիչներն են: ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի համագործակցության շրջանակներում հատուկ ուշադրություն կդարձվի շրջակա միջավայրի տեսանկյունից անվտանգ գործելակերպեր ներմուծելուն ուղղված միջոցառումներին մոտեցում որդեգրելուն և բնակչության՝ վտանգներին դիմակայելու կարողության բարձրացման վրա:

Կիրառվելիք հիմնական ռազմավարությունները և ՄԱԿ-ի ծրագրերի շրջանակներում ակնկալվող միջանկյալ արդյունքներն են՝

- ▶ շրջակա միջավայրի կայունության, աղետների ռիսկի կառավարման ու տնտեսության զարգացման միջև կապերի ամրապնդման նպատակով քաղաքականության վերաբերյալ խորհրդատվության տրամադրում և քարոզչության իրականացում, ինչպես նաև վավերացված բազմակողմ բնապահպանական համաձայնագրերով (ԲԲՀ-եր) ստանձնած պարտավորությունների կատարման համար պետության կարողությունների ընդլայնում.
- ▶ կանաչ տնտեսության քաղաքականության ներդրման և իրականացման համար ազգային ծրագրի մշակմանը, տնտեսական նոր գործիքների ու պետություն-մասնավոր հատված համագործակցության նորարարական ծրագրերի ներդրմանն ուղղված աջակցության տրամադրում.
- ▶ կանոնավոր կերպով վիճակագրական տվյալներ ստանալու և տարածելու կա-

րողությունների ամրապնդում՝ ՄԱԿ-ի Բնապահպանատնտեսական հաշվառման համակարգի (ԲՏՀՀ) համաձայն.

- ▶ բնակարանաշինության և քաղաքաշինության կայուն զարգացման համար Ազգային միջոցառումների ծրագրի մշակման և իրականացման ազգային կարողությունների ամրապնդում՝ ՄԱԿ ԵՏՀ կողմից մշակված՝ երկրի հիմնական առանձնահատկությունների հիման վրա.
- ▶ ՓՄՁ-ների համար նորարարական, մաքուր էներգետիկ տեխնոլոգիաների խթանում և ձեռնարկատերերի ու փոքր բիզնեսների իրազեկվածության մակարդակի բարձրացում և դրանց խրախուսում: Երկրում մասնավոր հատվածին հնարավորություն կընձեռվի՝ աջակցելու կայուն զարգացմանն ուղղված բիզնես պլանների մշակմանը և ընդլայնելու երկրում մաքուր էներգետիկ տեխնոլոգիաների ոլորտում ներդրումները.
- ▶ «Ռեսուրսների արդյունավետություն և մաքուր արտադրություն» ծրագրի շրջանակներում որդեգրված մոտեցումների կիրառման ընդլայնում՝ ի օգուտ ռեսուրսների բարելավված արտադրողականության (ներառյալ նվազեցված արտադրողական ծախսերի և նյութերի, էներգիայի ու ջրի օգտագործման), նվազեցված բնապահպանական ազդեցության և բարելավված հանրային առողջության ու անվտանգության.
- ▶ ՀՀ կառավարության կարողությունների ամրապնդում՝ «Ձուր և առողջություն» Արձանագրությամբ սահմանված դրույթներին համապատասխանությունն ապահովելու, Արձանագրության վավերացման համար ճանապարհային քարտեզի նախապատրաստման գործընթացում աջակցություն տրամադրելու, ինչպես նաև Արձանագրության պահանջները կատարելու հարցում Հայաստանի իշխանություններին օժանդակելու համար թիրախներ և միջոցներն մշակելու նպատակով՝ այդպիսով ազգային մակարդակում հանրության կյանքի և առողջության պահպանու-

⁶⁹ Աղետների ռիսկի նվազեցումը և արտակարգ իրավիճակների կառավարումը Հայաստանում. Աղետների նվազեցման և վերականգնման գլոբալ մեխանիզմ «Հայաստան՝ Աղետների ռիսկի կառավարման և նվազեցման ինստիտուցիոնալ կառուցվածքները», Համաշխարհային բանկ, 2009թ.:

մը թե՛ անհատական, և թե՛ կոլեկտիվ հայեցակետերի առումներով խթանելու, ինչպես նաև ջրային ռեսուրսների կառավարումը և օգտագործումը, այդ թվում՝ Էկոհամակարգերի պահպանությունը բարելավելու, անվտանգ ջրամատակարարման և ջրահեռացման գործընթացները բարելավելու, ինչպես նաև ջրի միջոցով փոխանցվող հիվանդությունների թիվը վերահսկելու և կրճատելու նպատակով:

- ▶ երկրին աջակցության տրամադրում այնպիսի կարողությունների ամրապնդման հարցում, որոնք հնարավորություն կտան մշակելու կանաչ տնտեսության անտառային ոլորտում ազգային միջոցառումների ծրագիր, կայուն կառավարման համար ազգային հաշվետվողականության համակարգ՝ անտառների կառավարման գնահատման համակարգի (SEMAFOR) միջոցով. Կառավարությանը՝ կլիմայի փոփոխության և էներգետիկ արդյունավետության հետ կապված խնդիրների հաղթահարման հարցում աջակցության տրամադրում հետևյալի միջոցով՝ ա) կլիմայի փոփոխության մեղմման քաղաքականության մշակում և փոփոխությունների մեղմման գնահատման, հաշվետվությունների ներկայացման և ստուգման համակարգի ստեղծում, բ) էներգետիկ արդյունավետության խթանում և ներպետական օրենսդրության մեջ էներգետիկ արդյունավետության նվազագույն չափանիշների ներմուծում, գ) համայնքային էներգետիկ պլանավորման համար ցածր ածխածնային զարգացման սկզբունքների և գործելակերպերի ներմուծում և նորարարական մեխանիզմների կիրառման համար պատշաճ միջավայրի խթանում, դ) Հարմարվողականության ազգային գործողությունների ծրագրի մշակման և գյուղական համայնքներում հարմարվողականության ապահովմանն ուղղված միջոցառումների իրականացման հարցում օժանդակության տրամադրում, ե) էներգաարդյունավետության և պաշարների օգտագործման արդյունավետության խթանում բնակելի տնտեսություններում, հանրային և ար-

դյունաբերական ոլորտներում, ինչպես նաև աջակցության տրամադրում վերականգնվող էներգետիկայի խթանման հարցում:

- ▶ Աղետների ռիսկի նվազեցման (ԱՌՆ) քաղաքականության ծրագրի իրականացմանը և աղետների ու կլիմայի փոփոխությունների հետ կապված ռիսկերի կառավարման ու դրանց նկատմամբ դիմակայունության ձևավորման սկզբունքների ու գործելակերպերի՝ ազգային և տեղական մակարդակներում զարգացման օրակարգում ներառելուն ուղղված աջակցության տրամադրում:
- ▶ Էկոհամակարգերի վրա հիմնված (այդ թվում՝ ինտեգրված ջրային պաշարների կառավարման) մոտեցումների կիրառմամբ պաշարների կայուն կառավարման գործելակերպերի ներմուծում և վտանգավոր քիմիական նյութերի ու դրանցով աղտոտված տեղանքների կառավարման հզորացում. երկրի մակարդակով փրկարար ծառայությունների կարողությունների զարգացում՝ տարատեսակ վտանգների հետ կապված ռիսկերի գնահատում կատարելու, համայնքների քարտեզագրում իրականացնելու և արտակարգ իրավիճակներում գործողություններ իրականացնելու համար:
- ▶ սեյսմիկ տեսանկյունից անվտանգ, էներգաարդյունավետ և ռեսուրսաարդյունավետ և ներառական ձկուն դպրոցների և երեխաների խնամք իրականացնող հաստատությունների ծախսարդյունավետ համակարգի ստեղծման հարցում օժանդակության տրամադրում, երեխաների կարիքները բավարարելու նպատակով կրթական միջավայրերի հարմարեցման հարցում աջակցության ցուցաբերում:
- ▶ աջակցության տրամադրում ազգային ծրագրերի մշակման հարցում՝ Հայաստանի հատուկ պահպանվող տարածքներում կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցությունները մեղմելու համար:

3. ՊԱՀԱՆՋՎՈՂ ՄԻՋՈՑ-ՆԵՐ ԵՎ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՎԱՔԱԳՐՈՒՄ

Պահանջվող միջոցներ

ՄԱԿԶԱԾ-ի բյուջեն ՀՀ կառավարությանը, ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմին և զարգացման ոլորտում գործող երկկողմ և բազմակողմ գործընկերներին և դոնորներին ներկայացնում է նախատեսված արդյունքների իրականացմանն օժանդակելու, ինչպես նաև ֆինանսավորման հետ կապված պակասորդը լրացնելու համար պահանջվող և առկա միջոցների ընդհանուր նկարագրությունը: Այն հանդիսանում է միջոցների ընդհանուր հավաքագրման հիմքը և նպաստում է ՀՀ կառավարությանը և ՄԱԿ-ի համակարգին աջակցություն տրամադրելու գործընթացին: ՄԱԿ-ի գործակալությունների կողմից տրամադրվող ֆինանսավորումը ներառում է սովորական աղբյուրներից ստացված կամ հիմնական միջոցները և այլ, կամ ոչ հիմնական միջոցները, որոնք ՄԱԿ-ի գործակալությունները կարող են հավաքագրել՝ ակնկալվող արդյունքների կատարումը և ռազմավարությունների իրականացումն ապահովելու նպատակով: Բյուջեի ծավալները մոտավոր են և ենթակա են փոփոխության՝ ՄԱԿ-ի գործակալությունների ղեկավար մարմինների կամ ներքին ղեկավարության որոշումների համաձայն: «Սովորական աղբյուրներից ստացված միջոցներ» և «Այլ միջոցներ» տողերը չեն ներառում արտակարգ իրավիճակներում օգնության կոչերին ի պատասխան ստացված ֆինանսավորումը:

ՄԱԿԶԱԾ-ի ամբողջական իրագործման համար պահանջվող հաշվարկված ընդհանուր գումարը կազմելու է **119,245,000 ԱՄՆ դոլար**, որից 16,575,000 ԱՄՆ դոլարը կազմում են սովորական աղբյուրներից ստացված կամ հիմնական միջոցները և 28,270,000 ԱՄՆ դոլարը՝ մյուս ոչ հիմնական միջոցները: Ֆինանսավորման հաշվարկված ընդհանուր պակասորդը կազմում է 74,400,000 ԱՄՆ դոլար, որն անհրաժեշտ կլինի հավաքագրել ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման ժամանակահատվածի ընթացքում: Պահանջվող միջոցների ընդհանուր համառոտ նկարագրությունն ամփոփված է ստորև ներկայացված աղյուսակում:

Միջոցների հավաքագրում

ՄԱԿ-ը Հայաստանում, ՀՀ կառավարության հետ համագործակցությամբ, մշակելու է միջոցների հավաքագրման ռազմավարություն՝ ՄԱԿ-ի Զարգացման խմբի ուղեցույցներին համապատասխան՝ ՄԱԿԶԱԾ-ի ֆինանսավորման պակասորդը, այդ թվում՝ Կառավարության համաֆինանսավորման և (կամ) ոչ դրամական ներդրումների տեսքով տրամադրվող աջակցության միջոցով, լրացնելու նպատակով: Որպես հիմք ընդունելով Հայաստանում ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի ներգրավվածության ընդհանուր տեսլականը՝ միջոցների համատեղ հավաքագրման ռազմավարությունը պետք է՝

- ներառի զարգացման արտաքին միջավայրի և Հայաստանում զարգացման ոլորտում գործող գործընկերների առաջնահերթությունների վերլուծությունը.
- բացահայտի այն հնարավոր ոլորտները, որոնք, հաշվի առնելով դրանց զարգացման առաջնահերթությունները և համեմատական առավելությունները, ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմին հնարավորություն կտան առավելագույնս հաջողելու միջոցների համատեղ հավաքագրման գործում.
- ամրապնդի ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի՝ միջոցների հավաքագրման կարողությունները՝ խորացնելով հարաբերությունների կառավարման և ֆինանսական միջոցների ներգրավման վերաբերյալ նրանց գիտելիքները:

Ռազմավարությունը կսահմանի ֆինանսական միջոցների համատեղ ներգրավմանն ուղղված նախաձեռնությունների շրջանակը և կհամալրվի յուրաքանչյուր գործակալության համար մշակված՝ միջոցների հավաքագրման ռազմավարություններով: Այս ռազմավարությամբ կսահմանվեն պարտականությունների շրջանակը և ղեկավար սկզբունքները, ֆինանսական միջոցների ներգրավման մեխանիզմները, ցուցանիշները և հաշվետվությունների ներկայացման հետ կապված պայմանավորվածությունները:

Աղյուսակ. Պահանջվող միջոցները՝ ըստ ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների (2016-2020թթ.)⁷⁰

Ոլորտներ և արդյունքներ		Բյուջեի մոտավոր ծավալներ (ԱՄՆ դոլար)			
		Սովորական աղբյուրներից ստացված միջոցներ (ապահովված)	Այլ միջոցներ (ապահովված)	Հավաքագրման ենթակա միջոցներ	Ընդամենը
1-ին սյուն. Արդարացի, կայուն տնտեսական զարգացում և աղքատության կրճատում					
Արդյունք 1	ՄԱԶԾ	500,000	6,500,000	6,500,000	13,500,000
	ՊԳԿ	1,400,000	2,600,000	1,000,000	5,000,000
	ՄԱԱԶԿ	0	1,210,000	4,000,000	5,210,000
	ՄՄԿ	0	2,000,000	1,000,000	3,000,000
	ՄԱԿ ՓԳՀ	700,000	100,000	2,000,000	2,800,000
	ՊՀԾ	0	2,000,000	4,000,000	6,000,000
	ՄԱԿ ԵՏՀ	20,000	0	350,000	370,000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	2,620,000	14,410,000	18,850,000	35,880,000
2-րդ սյուն. Ժողովրդավարական կառավարում					
Արդյունք 2	ՄԱԶԾ	400,000	0	6,000,000	6,400,000
	ՄԱԲՀ	450,000	0	300,000	750,000
	ՄՄԿ	0	0	300,000	300,000
	ՄԱՄՀ	250,000	0	400,000	650,000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	1,100,000	0	7,000,000	8,100,000
Արդյունք 3	ՄԱԲՀ	400,000	0	500,000	900,000
	ՄԱԶԾ	200,000	300,000	2,200,000	2,700,000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	600,000	300,000	2,700,000	3,600,000
Արդյունք 4	ՄՄԿ	0	0	3,500,000	3,500,000
	ՄԱԿ ՓԳՀ	500,000	100,000	10,000,000	10,600,000
	ՄԱԶԾ	100,000	0	3,500,000	3,600,000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	600,000	100,000	17,000,000	17,700,000
3-րդ սյուն. Սոցիալական ծառայություններ և ներառում					
Արդյունք 5	ՄԱՄՀ	500,000	0	500,000	1,000,000
	ՄԱԲՀ	300,000	0	300,000	600,000
	ՊՀԾ	6,000,000	0	12,000,000	18,000,000
	ՄԱԿ ՓԳՀ	300,000	150,000	2,000,000	2,450,000
	ՄԱԿԳՄԿ	0	0	100,000	100,000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	7,100,000	150,000	14,900,000	22,150,000
Արդյունք 6	ՄԱՄՀ	400,000	200,000	800,000	1,400,000
	ՄԱԲՀ	550,000	0	500,000	1,050,000
	ԱՀԿ	250,000	0	0	250,000
	ՄԱԶԻԱՀ	80,000	0	200,000	280,000
	ՄԱԿ ՓԳՀ	200,000	0	500,000	700,000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	1,480,000	200,000	2,000,000	3,680,000
4-րդ սյուն. Շրջակա միջավայրի կայունություն և դիմակայունության ձևավորում					

⁷⁰ Թվերը ներկայացնում են պահանջվող միջոցների միայն մոտավոր ծավալը: Դրանք 2015թ. հունվարի դրությամբ կատարված հաշվարկներ են և կախված կլինեն ՄԱԿ-ի գործակալությունների կողմից տրամադրվող սովորական աղբյուրներից ստացված և այլ միջոցների, ինչպես նաև դոնորների կողմից կատարվող նվիրատվությունների առկայությունից:

Ոլորտներ և արդյունքներ		Բյուջեի մոտավոր ծավալներ (ԱՄՆ դոլար)			
		Սովորական աղբյուրներից ստացված միջոցներ (ապահովված)	Այլ միջոցներ (ապահովված)	Հավաքագրման ենթակա միջոցներ	Ընդամենը
Արդյունք 7	ՄԱԶԾ	650,000	12,000,000	5,000,000	17,650,000
	ՄԱՄՀ	500,000	0	3,000,000	3,500,000
	ՄԱԱԶԿ	0	1,010,000	4,100,000	5,110,000
	ՊԳԿ	600,000	100,000	300,000	1,000,000
	ՄԳՀԳ	500,000	0	0	500,000
	ՄԱԿ ԵՏՀ	160,000	0	315,000	475,000
	ԸՆԴԱՄԵՆԸ	2,410,000	13,110,000	12,715,000	28,235,000
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ՝				119,245,000	

4. ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԵՎ ԻՐԱԳՈՐԾՈՒՄ

ՀՀ վարչապետի և ՄԱԿ-ի մշտական համակարգողի ղեկավարության ներքո ռազմավարական մակարդակում կստեղծվի **ՄԱԿԶԱԾ-ի համատեղ ազգային համակարգող խորհուրդ** (ՀԽ): ՀԽ-ը կիրականացնի ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործմանն ուղղված համակարգման, ուղղորդման գործառնություններ և կաջակցի ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման գործընթացին: ՄԱԿ-ի գործակալությունները, հիմնադրամները և ծրագրերը երկրի համար կմշակեն այնպիսի ծրագրեր, նախագծեր և միջոցառումներ, որոնք կհամապատասխանեն սույն փաստաթղթում ամրագրված արդյունքներին և ռազմավարություններին: Խարսխված լինելով ՄԱԿ-ի համեմատական առավելությունների վրա, ծրագրերը կմշակվեն՝ կիրառելով համաշխարհային լավագույն գործելակերպերը՝ գործողությունների շրջանակն ամբողջ պետության տարածքում աստիճանաբար ընդլայնելու նպատակով, ինչպես նաև նորարար մոտեցումների փորձնական կիրառմամբ: Ծրագրի իրականացման արդյունավետությունը բարձրացնելու և զարգացման արդյունքների կատարմանն աջակցելու նպատակով ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմը, նպատակահարմարության դեպքում, կաշխատի համատեղ ծրագրերի շրջանակներում՝ կրկնությունները և գործառնական

ծախսերը կրճատելու, համատեղ սերտ գործունեությունն ամրապնդելու և մանդատների ու ծախսարդյունավետության փոխլրացում կատարելու համար: Ստորև նկարագրված համակարգման և իրականացման մեխանիզմների օգնությամբ ՀՀ կառավարությունը և ՄԱԿ-ի գործակալությունների ղեկավարները կվերահսկեն ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման բոլոր ռազմավարական և գործառնական հայեցակետերը և մոնիտորինգի կենթարկեն ՄԱԿԶԱԾ-ի առաջընթացը: ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունավետ պլանավորումը, համակարգումը, ժամանակին իրագործումը, զարգացման արդյունքների մոնիտորինգը և գնահատումն ապահովելու նպատակով յուրաքանչյուր սյունի շրջանակում ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալությունների կողմից կստեղծվեն ՄԱԿԶԱԾ-ի **արդյունքի խմբեր**, որոնց կազմում կընդգրկվեն ներկայացուցիչներ Հայաստանի կառավարությունից և քաղաքացիական հասարակության գործընկերներից: Նրանք հաշվետու կլինեն ՄԱԿԶԱԾ-ի Համակարգող խորհրդին և կապահովեն համակարգման և համաձայնեցված գործողությունների իրականացման բարձր մակարդակ ՀՀ կառավարության, քաղաքացիական հասարակության գործընկերների և ՄԱԿ-ի գործակալությունների կողմից տրամադրվող օժանդակության շրջանակներում:

ՄԱԿԶԱԾ-ի համակարգող խորհուրդ

ՄԱԿԶԱԾ-ի համակարգող խորհուրդը (ՀԽ) ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման ընթացքում կիրականացնի ընդհանուր ռազմավարական ուղղորդում, այդ թվում՝ մոնիտորինգի, հաշվետվությունների ներկայացման և գնահատման հարցերում: Այն կիրականացնի խորհրդատվական գործառնայթ և կհաստատի ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման վերաբերյալ ընդունված ռազմավարական որոշումները:

ՀԽ-ի համանախագահները կլինեն ՀՀ վարչապետի գրասենյակի համապատասխան ներկայացուցիչը և Հայաստանում ՄԱԿ-ի մշտական համակարգողը: Խորհրդի կազմում ընդգրկված կլինեն նաև ներկայացուցիչներ Կառավարության հիմնական գործընկերներից, այդ թվում՝ 2016-2020 թվականների ՄԱԿԶԱԾ-ում ներգրավված ճյուղային նախարարություններից, ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի անդամներից և, անհրաժեշտության դեպքում, նաև ՄԱԿ-ի այլ գործակալություններից: Խորհուրդը կապահովի քաղաքացիական հասարակության և մասնավոր հատվածի գործընկերների ներկայացուցիչների մասնակցությունը՝ ելնելով ՀԽ-ի օրակարգային անհրաժեշտությունից:

ՀԽ-ը կգործի ՄԱԿԶԱԾ-ի իրականացման ամբողջ շրջափուլի ընթացքում և կկազմակերպի հանդիպումներ՝ համաձայնեցված ժամանակացույցին համապատասխան՝ ստորև ներկայացված առանցքային գործառնայթների իրականացումն ապահովելու նպատակով. այդպիսով, պետք է՝

- ▶ վերանայել ՄԱԿԶԱԾ-ի ընդհանուր իրագործման արդյունավետությունը և գնահատել արդյունքները՝ որոշելով դրանց համապատասխանության աստիճանը ազգային առաջնահերթությունների իրականացմանը նպաստելու առումով.
- ▶ ուսումնասիրել լուրջ խոչընդոտները և ծրագրի իրագործման ընթացքում քաղաճ դասերը, հետագա ռիսկերը և այն լավագույն գործելակերպերը, որոնց կիրառության շրջանակը կարելի է աստիճանաբար ընդլայնել, նաև կայացնել որոշումներ դրանց վերաբերյալ.
- ▶ ուսումնասիրել և հաստատել ակնկալվող արդյունքներում, ռազմա-

վարություններում և ռեսուրսներում ճշգրտումներ կատարելու անհրաժեշտությունը՝ ՄԱԿ-ի և ՀՀ կառավարության ռեսուրսներն առավել արդյունավետ կերպով համադրելու արդյունքում ավելի մեծ ազդեցություն ապահովելու համար.

- ▶ սատարել և ուղղորդել Հայաստանում ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործմանն ուղղված միջոցների հավաքագրման հարցում.
- ▶ համաձայնության գալ ՄԱԿԶԱԾ-ի վերջնական գնահատման շուրջ և վերահսկել դրա իրականացումը ՀԽ-ի անդամների կողմից համաձայնեցված ժամկետներում:

ՄԱԿ-ի մշտական համակարգողի գրասենյակը կօժանդակի ՀԽ-ի աշխատանքների իրականացմանը՝ գործելով որպես քարտուղարություն:

Արդյունքի խմբեր

Արդյունքի խմբերը (ԱԽ) առանցքային դերակատարում ունեն որպես ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունավետ իրագործման աջակցող մեխանիզմ և դա ապահովում են ակնկալվող արդյունքների հետ կապված համատեղ մոնիտորինգի իրականացման և առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվությունների ներկայացման միջոցով: ԱԽ-երը կապահովեն տեղեկությունների փոխանակումը, կհետազոտեն նախատեսված գործողությունների ու արդյունքների կատարման առումով գրանցված առաջընթաց և հաշվետվություններ կներկայացնեն դրանց վերաբերյալ, ինչպես նաև կառանձնացնեն քաղված դասերը, լավագույն գործելակերպերը, ինչպես նաև ընդհանուր արդյունքների, ռազմավարությունների ու ռեսուրսների բաշխման հարցում պահանջվող ճշգրտումները:

ԱԽ-երը ձևավորվելու են յուրաքանչյուր սյունի շրջանակում ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի միջև ձեռք բերված համաձայնությամբ՝ արդյունավետ պլանավորման և համակարգման, ինչպես նաև զարգացման արդյունքների ժամանակին կատարումն ապահովելու նպատակով: Դրանց համանախագահները կլինեն ՄԱԿ-ի համապատասխան գործակալության ղեկա-

վարը կամ նրա պատվիրակված տեղակալը և ՀՀ կառավարության համապատասխան նախարարությունը ներկայացնող որևէ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձ: ԱԽ-երի կազմում ընդգրկված կլինեն նախարարությունների, դրանց վարչությունների և պետական գործակալությունների աշխատակազմերի անդամներ, ներկայացուցիչներ ծրագրի իրականացման գործընթացում ներգրավված քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններից և ծրագրի տվյալ արդյունքի կատարմանն աջակցող՝ ՄԱԿ-ի գործակալություններից: ՄԱԿ-ի համապատասխան գործակալությունը ներկայացնող համանախագահը պատասխանատու կլինի տվյալ արդյունքի խմբին քարտուղարությանն առնչվող հարցերում աջակցություն տրամադրելու համար: ԱԽ-երը կանոնավոր կերպով անցկացնելու են հանդիպումներ և գործելու են տարեսկզբին ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի և ՀԽ-ի կողմից հաստատվող ամենամյա աշխատանքային ծրագրերի հիման վրա: Ծրագրի իրականացման ընթացքում ԱԽ-ի հանդիպումներն անցկացվելու են տարեկան առնվազն երկու անգամ՝ ՀԽ-ի հանդիպումներից առաջ: Անհրաժեշտության դեպքում, համանախագահները կարող են ավելի հաճախ կազմակերպել իրենց հանդիպումները: ԱԽ-երն իրենց պարտականությունների շրջանակներում պետք է՝

- ▶ վերահսկեն ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների կատարման առումով գրանցված առաջընթացը համաձայնեցված ցուցանիշների միջոցով և հետագծեն այդ արդյունքների համապատասխանության աստիճանը ազգային առաջնահերթությունների իրականացմանը նպաստելու առումով.
- ▶ արդյունքերի ցուցանիշների համար հավաքեն տվյալներ և գտնեն ու առաջարկեն լուծումներ տվյալների հետ կապված բացը լրացնելու համար.
- ▶ ուսումնասիրեն լուրջ խոչընդոտները և ծրագրի իրագործման ընթացքում քաղաճ դասերը, հետագա ռիսկերը և այն լավագույն գործելակերպերը, որոնց կիրառության շրջանակը կարելի է աստիճանաբար ընդլայնել, նաև կայացնեն որոշումներ դրանց վերաբերյալ՝ դրանք այնուհետև ներկայացնելով ՀԽ.
- ▶ ուսումնասիրեն ակնկալվող արդյունք-

ներում, ռազմավարություններում և ռեսուրսներում ճշգրտումներ կատարելու անհրաժեշտությունը և դրանց վերաբերյալ առաջարկություններ ներկայացնեն ՀԽ:

- ▶ ուսումնասիրեն ծրագրի իրագործման առաջընթացը և գրանցված առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվություններ կայացնեն ՀԽ:

Տարվա վերջում արդյունքի խմբերն իրականացնելու են տարեկան առաջընթացի վերանայում՝ ըստ ՄԱԿԶԱԾ-ի համապատասխան սյունի: Ելակետային տվյալների նկատմամբ գրանցված առաջընթացը հետագծելու/վերահսկելու նպատակով կօգտագործվի ՄԱԿ ՄՀ-ի գրասենյակի կողմից մշակված՝ ինտերնետային տեխնոլոգիաների վրա հիմնված՝ ՄԱԿԶԱԾ-ի մոնիտորինգի և գնահատման գործիքը: ՄԱԿ ՄՀ-ի գրասենյակը կպատրաստի համատեղ կազմված՝ տարեկան առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվությունը, որում կընդգրկվեն նաև ԱԽ-երի վերանայումները: Տարեկան առաջընթացի վերանայումները կմիավորվեն տարեկան առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվության մեջ, որն էլ կարտացոլվի ՄԱԿ ՄՀ-ի և ՄԱԿԶԱԾ-ի տարեկան առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվություններում: Տարեկան առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվությունը կներկայացվի, կքննարկվի և վերլուծության կենթարկվի ՀԽ-ի հանդիպման ժամանակ՝ ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունավետ իրագործման վերաբերյալ հետագա ուղղորդում տրամադրելու նպատակով:

ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքի խմբերի գործողությունները, հնարավորության դեպքում, համակարգվելու/համաձայնեցվելու են ազգային համակարգման մեխանիզմների կողմից իրականացվող աշխատանքների հետ⁷¹ ազգային տնօրենների ինստիտուցիոնալ կառուցվածքի և համապատասխան նախարարության առանցքային պատասխանատուների՝ որպես ՄԱԿԶԱԾ-ի թեմատիկ խմբերի համանախագահներ հանդես գալու միջոցով:

⁷¹ Հիմնական ազգային մեխանիզմները ներառում են՝ ՀՀ վարչապետին կից գործող՝ կայուն զարգացման ազգային խորհուրդը, Աղետների ռիսկի նվազեցման ազգային պատճիորմը, ՀՀ-ում տղամարդկանց և կանանց հավասարության հիմնահարցերով խորհուրդը, ՀՀ փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման խորհուրդը, ՀՀ վարչապետին առընթեր՝ ազգային երիտասարդական քաղաքականության խորհուրդը, Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման կառավարման խորհուրդը, ՀՀ վարչապետին կից գործող՝ կոռուպցիայի դեմ պայքարի խորհուրդը, Հայաստանում ՄԻԱԿ/ՉԻԱՀ-ի, տուրեքլոյզի և մայարիայի դեմ պայքարի միջոցառումները համակարգող հանձնաժողովը և այլ մեխանիզմներ:

Գործառնությունների կառավարման թիմ

ՄԱԿ-ի գործակալությունների միջև համագործակցությունը գործառնությունների մակարդակում կիրականացվի գործառնությունների կառավարման թիմի (ԳԿԹ) կողմից ընդհանուր բնույթի ծառայությունների տրամադրման շրջանակներում: Այդ ծառայությունները նպատակաուղղված են՝ խթանելու ՄԱԿ-ի գնումների համակարգի արդյունավետությունը, ֆինանսական միջոցների առավելագույնս օգտագործումը՝ ի նպաստ գործակալությունների մանրատների և կատարած աշխատանքների տարբերակմանը, ինչպես նաև համագործակցության միջոցով ավելի արդյունավետ և ծախսարդյունավետ կերպով տեղական շուկայից գնված ապրանքներ և ծառայություններ ձեռք բերելուն՝ դրանով կրճատելով գործառնական ծախսերը և բարելավելով գին-որակ հարաբերակցությունը:

ԳԿԹ-ը ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմին աջակցություն և խորհրդատվություն է տրամադրում բիզնես գործարքները ներդաշնակեցնելուն և ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների կատարման օժանդակելուն ուղղված ջանքերում: Թիմն ընդհանուր բնույթի ծառայություններ կտրամադրի գնումների, մարդկային ռեսուրսների, ՏՀՏ-ի, նյութատեխնիկական սպասարկման և տրանսպորտային ոլորտներում՝ հետամուտ լինելով դրանց բարձր որակի, արդյունավետության և ծախսարդյունավետության ապահովմանը: Սա նպատակ ունի ամրապնդելու ընդհանուր բնույթի ծառայությունների տրամադրումը՝ համախմբելով երկրում գործող ՄԱԿ-ի գործակալությունների տարբեր ռեսուրսները, կարողությունները և հնարավորությունները: Այս ընդհանուր ոլորտներում համատեղ նախաձեռնությունների իրականացումը հնարավորություն կտա զգալի խնայողություններ անել ներդրումներում, ինչպես նաև շահագործման հետ կապված ծախսերի և ժամանակի առումով, նաև կհանգեցնի տվյալ ծառայությունների արդյունավետության և մատուցման մակարդակի բարելավմանը: Ընդհանուր գնումների իրականացման արդյունքում առաջատար գործակալությունների կողմից կկնքվեն մի շարք երկարաժամկետ պայմանագրեր (ԵԺՊ-եր), որոնք հետագայում կարող են օգտագործվել բոլորի կողմից՝ ընդհանուր առմամբ շահավետ

պայմաններ ապահովելով գնումների վրա ծախսվող ժամանակի, ծառայության արժեքի և կառավարման արդյունավետության տեսանկյունից: ԳԿԹ-ը գործում է ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի ղեկավարության ներքո, դրա նախագահն է ՄԱԶԾ-ի գործառնությունների ղեկավարը և կազմում ընդգրկված են ՄԱԿ-ի յուրաքանչյուր գործակալության՝ գործառնությունների կամ վարչական գծով պատասխանատու պաշտոններ զբաղեցնող անձինք: ԳԿԹ-ն իր պարտականությունների շրջանակներում պետք է՝

- ▶ իրագործի այնպիսի ընդհանուր բիզնես լուծումներ, ինչպիսիք են մրցույթների և հայտերի ներկայացման ընդհանուր գնումների համակարգերը, համատեղ գնումների ԵԺՊ-երը, ՏՀՏ-ի ընդհանուր պլատֆորմները, բանկային մեխանիզմները, գրասենյակի անվտանգության և մարքրման ծառայությունները.
- ▶ կկատարի գնահատումներ և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմին կներկայացնի առաջարկություններ համատեղ նախաձեռնությունների համար իրենց հաստատումը պահանջող ցանկացած գործողության վերաբերյալ, որը նպատակաուղղված կլինի առկա ընդհանուր ծառայությունների և շինությունների օգտագործման արդյունավետության բարձրացմանը, իրականացնի մոնիտորինգ և ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմին հաշվետվություններ ներկայացնի առաջընթացի վերաբերյալ՝ բիզնեսի աջակցման ուղղված ծառայությունների ավելի բարձր որակը, արդյունավետությունն և ծախսարդյունավետությունն ապահովելու համար: ԳԿԹ-ի կողմից կստեղծվի մոնիտորինգի համակարգ, որը կներառի ելակետային տեղեկություններ ընդհանուր ծառայությունների/բիզնես գործարքների ընթացիկ վիճակի վերաբերյալ՝ դրանց ցուցիչների և սահմանված թիրախների հետ միասին: Մոնիտորինգի համակարգի օգնությամբ հնարավոր կլինի գնահատել գրանցված առաջընթացը՝ ծախսերի խնայողության և արդյունավետության առումով ձեռքբերումների տեսանկյունից և զեկուցել դրանց վերաբերյալ.
- ▶ ընդհանուր բիզնես լուծումների նպա-

տակների և ակնկալվող արդյունքների մասին արդյունավետ կերպով հաղորդի ՄԱԿ-ի անձնակազմի բոլոր անդամներին և երկրի շահագրհիռ գործընկերներին:

Հաղորդակցության խումբ

ՄԱԿ-ի հաղորդակցության խումբը (ՄԱԿՀԽ) շարունակելու է գործել՝ հաշվի առնելով հասարակության հետ կապերի և քարոզչության անհրաժեշտությունը, կարևորությունը և այն զգալի դերակատարությունը, որ դրանք կարող են ունենալ ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների կատարումն ապահովելու և Հայաստանում ՄԱԿ-ի ուժեղ և միասնական համակարգի հեղինակության ամրապնդմանը նպաստելու հարցում: ՄԱԿՀԽ-ը կխթանի ՄԱԿ-ի արժեքները, չափանիշները ու նորմերը և կբարձրացնի դրանց մասին իրազեկվածության մակարդակը, կամրապնդի միջգերատեսչական համագործակցությունը հաղորդակցության տեսանկյունից, ինչպես նաև երկրի մասկարդակով կբարձրացնի ՄԱԿ-ի դրական հեղինակությունը և կխթանի զանգվածային լրատվամիջոցներում ՄԱԿ-ի գործունեության առավել լայն լուսաբանումը: Այս ամենն իրականացնելու համար ՄԱԿՀԽ-ը հանդես կգա միասնական հաղորդագրություններով՝ խթանելով ՄԱԿԶԱԾ-ի միջոցով ազգային զարգացման գործընթացում ՄԱԿ-ի ունեցած ներդրման մասին իրազեկվածությունը և ընկալումը, ինչպես նաև նպաստելով հիմնական շահագրգիռ կողմերի հետ գործընկերության ամրապնդմանը: ՄԱԿՀԽ-ի հիմնական նպատակներն են՝

- ▶ առաջատար դիրքեր ապահովել ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի անունից հաղորդակցության ապահովման և քարոզչության իրականացման հարցերում.
- ▶ հայտնաբերել նոր և ստեղծագործական մոտեցումներ, որոնք հնարավորություն կտան ներկայացնելու, թե ինչպես են ՄԱԿ-ի աջակցությամբ իրականացվող ծրագրերը հետամուտ լինում արդյունքների կատարմանը՝ հիմնական շեշտադրումը դնելով միջգերատեսչական համագործակցության վրա, և

- ▶ նպաստել Հայաստանում Միավորված ազգերի կազմակերպության հեղինակության հետևողական ամրապնդմանը:

ՄԱԿՀԽ-ի նախագահը ՄԱԿ-ի մշտական համակարգողն է: Հաղորդակցության խմբում ընգրկված են հաղորդակցության ոլորտի մասնագետներ և ներկայացուցիչներ երկրի մակարդակով ՄԱԿ-ի գործակալությունների, հիմնադրամների և ծրագրերի՝ զանգվածային լրատվամիջոցների հետ կապերի համար առանցքային պատասխանատուներից: ՄԱԿ-ի տեղեկատվության վարչությունը հանդես է գալիս որպես խմբի քարտուղարություն:

ՄԱԿՀԽ-ը, հետամուտ լինելով իր նպատակների իրականացմանը, կկազմի տարեկան աշխատանքային ծրագիր՝ ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի կողմից սահմանված առաջնահերթությունների հիման վրա միասնական հաղորդակցության ապահովման և քարոզչության իրականացման համար: ՄԱԿՀԽ-ը նաև կմշակի ՄԱԿ-ի հաղորդակցությունների և քարոզչության միասնական ռազմավարություն՝ 2016-2020 թվականների ՄԱԿԶԱԾ-ի թեմատիկ և ծրագրային առաջնահերթություններին համապատասխան և որպես օժանդակություն՝ երկրում ԿԶՆ-ների կիրառման և իրականացման հարցում: Միասնական հաղորդակցությունների իրականացմանն ուղղված միջոցառումների համար անհրաժեշտ միջոցները կտրամադրվեն՝ ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի համաֆինասավորմամբ:

5. ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳ, ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Սույն ՄԱԶԱԾ-ով նախատեսված արդյունքների և ռազմավարությունների համապատասխանությունը և բարեհաջող իրագործումն ապահովելու նպատակով ստեղծվելու է մոնիտորինգի և գնահատման արդյունավետ համակարգ: Այն հիմնված է լինելու վերոնշյալ ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման կառուց-

վածքի վրա և հետամուտ է լինելու հետևյալ նպատակների իրականացմանը՝ ա) թափանցիկ և շարունակական մեխանիզմների միջոցով աջակցության տրամադրում ՄԱԿ-ի գործակալություններին, և նպատակահարմարության դեպքում, նաև զարգացման ոլորտի մյուս գործընկերներին՝ իրենց աջակցող ծրագրերի և նախագծերի միջոցով արդյունքների կատարումը հետագծելու հարցում, բ) մոնիտորինգի իրականացման և գնահատման կարողությունների հզորացում ազգային գործընկերների շրջանում: ՄԱԿԶԱԾ-ի շրջանակներում մոնիտորինգի և գնահատման համակարգը ներառում է ՄԱԿԶԱԾ-ի մոնիտորինգի և գնահատման շրջանակը, ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների աղյուսակը, ՄԱԿԶԱԾ-ի տարեկան/երկամյա աշխատանքային ծրագրերը ու վերանայումները և գնահատումը: Մոնիտորինգը և գնահատումն իրականացվելու է՝ ստուգելով դրանց համապատասխանությունը ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների աղյուսակում արդյունքների և ցուցանիշների համար ներկայացված ելակետային տվյալներին: ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմը նաև պարտավորվում է էլ ավելի բարելավել և օգտագործել ազգային տվյալները և հաշվետվությունների ներկայացման համակարգերը:

Մոնիտորինգի և գնահատման համակարգում ներառված յուրաքանչյուր փուլում ՀՀ կառավարության ներգրավվածությունն ու կառավարման գործառնությունների իրականացումը էական նշանակություն ունեն՝ ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունավետ իրականացման վերաբերյալ տեղեկությունների պահանջարկը պահպանելու և արդյունավետ իրականացման վերաբերյալ այդ տեղեկություններից դասեր քաղելու, դրանց հիման վրա ռազմավարությունում և ռեսուրսներում համապատասխան ձգբրտումներ կատարելու առումով՝ ավելի մեծ ազդեցություն ապահովելու նպատակով:

ՄԱԿԶԱԾ-ի տարեկան վերանայում

Կանցկացվի ՄԱԿԶԱԾ-ի վերանայման ամենամյա հանդիպում և կներկայացվի համատեղ կազմված՝ տարեկան առաջընթացի վերաբերյալ համատեղ հաշվետվությունը:

Դրանում կամփոփվեն ՄԱԿԶԱԾ-ի յուրաքանչյուր արդյունքի խմբի կողմից Տարեկան առաջընթացի վերանայումների միջոցով կազմված՝ առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվությունները՝ համատեղ աշխատանքային ծրագրերին համապատասխան: Տարեկան առաջընթացի վերանայումներում և համատեղ կազմված՝ տարեկան առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվություններում⁷² կատարողականի վերաբերյալ ներկայացված տեղեկությունները կարտացոլվեն ՄԱԿ ՄՀ-ի, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալությունների տարեկան հաշվետվություններում: Համատեղ կազմված՝ տարեկան առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվությունը կներկայացվի, կքննարկվի ՄԱԿԶԱԾ-ի ՀԽ-ի հանդիպման ժամանակ՝ ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունավետ իրագործման վերաբերյալ հետագա ուղղորդում տրամադրելու նպատակով:

ՄԱԿԶԱԾ-ի գնահատում

Ծրագրի իրագործման շրջափուլի նախավերջին տարում կիրականացվի ՄԱԿԶԱԾ-ի անկախ գնահատում՝ ՄԱԿ-ի Գնահատման խմբի (ՄԱԿԳԽ) սահմանած չափանիշներին և ուղենշային փաստաթղթերին համապատասխան: Գնահատումը կիրականացվի ակնկալվող՝ ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների հետ համեմատությամբ գրանցված առաջընթացի և ազդեցության վերաբերյալ ՄԱԿԶԱԾ-ի գործընկերներից բովանդակային արձագանքներ ստանալու նպատակով: Ձեռքբերումներից զատ, գնահատման մեջ կներկայացվեն նաև այն խոչընդոտները, որոնք իրենց ազդեցությունն են ունեցել ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման վրա: ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման գործընթացի լավագույն գործելակերպերը և քաղված դասերը լայնորեն կտարածվեն թե՛ Հայաստանում և թե՛ ՄԱԿ-ի համաշխարհային ցանցում: Գնահատումը կիրականացվի ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմի հանձնարարությամբ և կքննարկվի ՄԱԿԶԱԾ-ի ՀԽ-ի հանդիպման ընթացքում: ՄԱԿ-ի հայաստանյան թիմը նախատեսում է և ստանձնում է գործակալությունների միջև ծախսերը բաշխելու պարտավորություն՝ մինչև 30,000

⁷² Առաջընթացի վերաբերյալ տեղեկությունները կթարմացվեն՝ ՄԱԿ-ի զարգացման խմբի ստանդարտ գործառնական ձևաչափին և ՄԱԿԶԱԾ-ի առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվությունների ներկայացման ուղեցույցներին համապատասխան:

ԱՄՆ դոլար գումար չափով, ինչը հնարավորություն կտա գնահատումն իրականացնել միջազգային խորհրդատուի կողմից: Անհրաժեշտության դեպքում, կտրամադրվի լրացուցիչ ֆինանսավորում ՄԱԿ ՄՀ-ի բյուջեի միջոցներից: Գնահատման ընթացիկ կառավարումը և համակարգումը կիրականացվի ՄԱԿ ՄՀ-ի գրասենյակի կողմից՝ գործակալությունների առանցքային պատասխանատուների օժանդակությամբ:

Ռիսկեր և Ենթադրություններ

Մոնիտորինգի գործընթացում առանձնակի ուշադրություն կդարձվի այն էական ռիսկերին և ենթադրություններին, որոնք կարող են վտանգել ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների կատարումը, այդ թվում՝ ա) ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման ժամանակահատվածում համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի ազդեցությունը տնտեսության վրա, բ) ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարության շարունակական նպատակահարմարությունը՝ «Հեռ-2015» Զարգացման նոր օրակարգի /ԿԶՆ-ների շարունակական իրականացման առումով, գ) Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հնարավոր խորացումը, դ) բնական աղետների ռիսկը և դրանց հնարավոր ծանր հետևանքները՝ կլիմայի փոփոխության կամ բնական պաշարների ոչ ռացիոնալ օգտագործման հետևանքով, ե) պարտականություններ ստանձնած անձանց կողմից իրենց գործառույթներն իրականացնելու անկարողությունը, զ) ազգային ինստիտուտների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների՝ բարձրակարգ ծրագրեր և նախագծեր իրագործելու կարողությունների կամ հանձնառության պակասը, է) ՄԱԿԶԱԾ-ի իրագործման համար անհրաժեշտ միջոցների, այդ թվում՝ դոնորների հանձնառության պակասը, ը) ՄԱԿ-ի գործակալությունների միջև ոչ բավարար համագործակցությունը, և թ) մեծ թվով փաստականների, ներքին տեղահանման ենթարկված անձանց, միգրանտ աշխատողների չնախատեսված ներհոսքը՝ որպես տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական իրավիճակի վատթարացման հետևանք:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 2016-2020 ԹԹ. ՄԱԿԶԱԾ-Ի ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՂՅՈՒՍԱԿ

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյուսակ

1-ին սյուն. Արդարացի, կայուն տնտեսական զարգացում և աղքատության կրճատում

Ազգային զարգացման նպատակներ՝ Զբաղվածության ընդլայնում¹: որակյալ և լավ վարձարվող աշխատատեղերի ստեղծման միջոցով զբաղվածության ավելացումը հռչակված է որպես ՀՅՈՒ-ի հիմնական նպատակը: Մինչև 2021թ.-ը կառավարությունը պլանավորում է ապահովել զբաղվածության ընդլայնում՝ շուրջ 135,000 աշխատատեղերով:

ԿԶՆ-ներ²: 8. Խթանել տնտեսական, ներքառնական և կայուն տնտեսական աճ, լիարժեք և արդյունավետ գաղվածություն, ինչպես նաև արժանապատիվ աշխատանք բոլորի համար, 8.5. մինչև 2030թ.-ը ապահովել լիարժեք և արդյունավետ գաղվածություն և արժանապատիվ աշխատանք բոլոր կանանց և տղամարդկանց, այդ թվում՝ երիտասարդների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար, ինչպես նաև ապահովել հավասարաստի վարձարվողություն համարժեք աշխատանքի դիմաց, 8.6. մինչև 2020թ.ը զգալիորեն նվազեցնել զբաղվածության, կրթության կամ ուսման ոլորտում չընդգրկված երիտասարդների համամասնությունը՝ բոլոր մակարդակներում:

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար) ³
<p>Արդյունք 1</p> <p>Մինչև 2020թ.-ը Հայաստանի միջուկային արդյունքների զարգացումը բարելավել է, իսկ կայուն տնտեսական հնարավորությունները առավել հասանելի են դարձել մարդկանց, հատկապես խոցելի խմբերի՝ համար:</p> <p><i>*Այլ արդյունքի շրջանակներում առավել նշանակալի խոցելի խմբերն են՝ կանայք, երիտասարդները, վախճարապետները, վերադարձող միգրանտները, միգրացիայի ռիսկի անձինք, հաշմանդամություն ունեցող անձինք և հեռավոր վայրերի գյուղական բնակչությունը</i></p>	<p>1.1 Կայուն զարգացման ընդունված սկզբունքներին համապատասխան՝ արժանապատիվ աշխատանքի խթանումը և գործարար միջավայրի բարելավմանն ուղղված՝ բարելավված քաղաքականությունների թիվը</p> <p>ԵԿԱՏԵՏ՝ 0</p> <p>ԹԻՐԵԱՆ՝ Բարելավվել է և ընդունվել է 5 քաղաքականություն</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ կառավարության զեկույցներ - ՄԱԿ-ի գործակալությունների ծրագրային զեկույցներ - Նոր քաղաքականությունների պարբերական որակական գնահատում 	<p>Ենթադրություններ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Կառավարությունը նր դրսևորում է պատրաստակամություն, իսկ տնտեսական քաղաքականությունների իրագործման համար հատկացվել են բավարար միջոցներ <p>Ռիսկեր</p> <ul style="list-style-type: none"> - Աշխարհում և տարածաշրջանում տնտեսական իրավիճակի վատթարացում - Տարածաշրջանային անկայունություն 	<p>Միջանկյալ արդյունքի կատարման աջակցող ՄԱԿ-ի գործակալություններ՝ ՄԱԱԶԿ, ՄՄԶԾ, ՊԳԿ, ԱՄԿ, ՄՄԿ, ՊՀԾ, ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄԱԿԳՄԿ, ՄԱԿ ԵՏՀ, ՄԱԱԶԻ:</p> <p>Կառավարության ինիշատետի գործընկերներ՝ ՀՀ էկոնոմիկայի, ֆինանսների, գյուղատնտեսության, էներգետիկայի, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, սիյուռքի, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, մշակույթի, կրթության և գիտության նախարարություններ:</p>	<p>Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)³</p> <p>Սովորական աղբյուրներից ստացված միջոցներ՝ 2,970,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Այլ միջոցներ՝ 14,410,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Հավաքագրման ենթակա միջոցներ՝ 18,500,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Ընդամենը՝ 35,880,000 ԱՄՆ դոլար</p>

¹ ՀՀ 2014-2025թթ. հնարավորագրված զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.), 1-ին առաջնահերթություն, էջ 15: <http://www.gov.am/en/prsp/>, 2014թ. մարտ:

² Կայուն զարգացման նպատակներ և թիրախներ, <http://sustainabledevelopment.un.org/focusdgs.html>, 2014թ. սեպտեմբեր:

³ Բյուջեի ծավալները բերված են մոտավորապես և ենթակա են փոփոխությունների՝ ՄԱԿ-ի գործակալությունների՝ ՄԱԿ-ի գործակալությունների օգնության կոչերին ի պատասխան ստացված ֆինանսավորումը: «Մոլորակային արդյունքներից ստացված միջոցներ» և «Այլ միջոցներ» տողերը չեն ներառում արտակարգ իրավիճակներում օգնության կոչերին ի պատասխան ստացված ֆինանսավորումը:

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիվայիններ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
	1.2 Վարկանիշը՝ ըստ Համաշխարհային մրցունակության համաթվի <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2014թ.]՝ <u>ԹԻՐԱՆ</u> Վարկանիշ՝ 85/144 80/144	- Համաշխարհային մրցունակության զեկույց - Համաշխարհային մրցունակության զեկույց			
	1.3 Աղքատության մակարդակը <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2013թ.]՝ <u>ԹԻՐԱՆ</u> Ընդամենը՝ 32% 27% Տղամարդիկ՝ 31.7% 27% Կանայք՝ 32.2% 27% Երիտասարդներ (15-17տ.)՝ 35.4% 30%	- Ազգային միժակագրական ծառայություն (ԱՎԾ), Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը		Սյլ գործընկերներ՝ Ազգային միժակագրական ծառայություն, ՓՄՁ ԶԱԿ, Հայաստանի զարգացման հիմնադրամ, ՀՀ միգրացիոն պետական ծառայություն, գրավածություն, արհմիություններ, տարածքային և տեղական իշխանություններ, բիզնես ասոցիացիաներ, ՀԿ-ներ, ֆինանսական հաստատություններ:	
	1.4 Գործազրկության մակարդակը (բաշխված՝ ըստ սեռի, տարիքի և տարածաշրջանի) <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2013թ.]՝ <u>ԹԻՐԱՆ</u> Ընդամենը՝ 16.2 13 Տղամարդիկ՝ 14.4 12 Կանայք՝ 18.1 15 Քաղաքային՝ 23.4 19 Գյուղաբնակ՝ 6 5 Երիտասարդներ (15-24տ.)՝ 36 30	- ԱՎԾ, Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը - ԱՄԿ, Զբաղվածության համաշխարհային միտումները			
	1.5 Գյուղական բնակչության մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական համախառն եկամտի մակարդակը <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2013թ.]՝ <u>ԹԻՐԱՆ</u> Միջին ամսական եկամուտը՝ մեկ շնչի հաշվով՝ 41,514 ՀՀ դրամ հաշվով՝ 51,500 ՀՀ դրամ	- Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, 2014թ.			
	1.6 Հիմնված և գործող սկսնակ ձեռնարկությունների թիվը <u>ԵԱԿԵՏ</u> 0 80	- ՓՄՁ ԶԱԿ Տարեկան զեկույց, - Ծրագրի առաջընթացի զեկույցներ			

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյուսակ

2-րդ սյուն. Ժողովրդավարական կառավարում

Ազգային զարգացման նպատակներ՝ Պետական վարչարարության և կառավարման ինստիտուցիոնալ արդիականացում⁴, պետական կառավարման համակարգի արդիականացման ուղղված գործողություններն իրականացվելու են ընդունված իրենադրար քաղաքականություններին համապատասխան և նպատակաուղղված են լինելու հանրային ոլորտի արդյունավետության բարձրացմանը, հանրային ռեսուրսների և դրանց թիրախային օգտագործման աճին, ծառայությունների որակի և հասանելիության բարելավմանը, կոռուպցիայի մակարդակի նվազեցմանը, որոշումների կայացման գործընթացի թափանցիկությանը, ինչպես նաև նշված գործընթացներում քաղաքացիական հասարակության ակտիվ ներգրավմանը:

ԿԶԼ-ներ՝ 16. Կայուն զարգացման նպատակով աջակցել խաղաղ և ներառական հասարակությունների ձևավորմանը, սակայն արդարադատության հասանելիությունը բոլորի համար և կառուցել արդյունավետ, հաշվեդրու և ներառական հասարակություններ՝ բոլոր մակարդակներում, 16.2 16.6 մշակել արդյունավետ, հաշվեդրու և թափանցիկ հասարակություններ՝ բոլոր մակարդակներում, 16.7 ապահովել արձագանք-քող, ներառական, մասնակցային և ներկայացուցչական որոշումների կայացման գործընթաց բոլոր մակարդակներում:

ԿԶԼ-ներ՝ 5. Ապահովել գենդերային հավասարությունը և ընդլայնել բոլոր կանանց և աղջիկների հնարավորությունները, 5.1 ամենուր վերջ դնել բոլոր կանանց և աղջիկների նկատմամբ կիրառվող խտրականության բոլոր ձևերին, 5.2 պեղական և մասնավոր ոլորտներում վերացնել բոլոր կանանց և աղջիկների նկատմամբ գործարկող բռնության բոլոր ձևերը՝ ներառյալ թրաֆիքինգը և սեռական շահագործումը կամ շահագործման այլ տեսակները, 5.5 ապահովել կանանց խաթմբ և արդյունավետ մասնակցությունը և ղեկավարման ոլորտում հավասար հնարավորությունները քաղաքական, գնադրական և հանրային կյանքում՝ որոշումների կայացման բոլոր մակարդակներում:

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիվայիններ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
<p>Արդյունք 2 Մինչև 2020թ. Մարդիկ օգտվում են ժողովրդավարական կառավարման բարելավված համակարգերից և մարդու իրավունքների ամրապնդված պաշտպանությունից:</p> <p>Այս արդյունքի շրջանակներում առավել նշանակալի խոցելի խմբերն են՝ կանայք, երիտասարդները, փոքրամասնությունն կազմող խմբերը, երեխաները և հաշմանդանություն ունեցող անձինք</p>	<p>2.1 Մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում ՄԱԿ-ի միջազգային պայանագրերի շրջանակներում գործող մեխանիզմների կողմից ներկայացված հանձնարարականների կենսագործման տոկոսը</p> <p>ԵԿԵՏԵՏ՝ 2014-17թթ. Մի գործողությունների ծրագիրը համապատասխանեցված է ՄԱԿ-ի հանձնարարականներին 65%-ով, Մի գործողությունների ծրագրի երկրորդ կրկնությունը 2017-2020թթ. համար (նախնական) համապատասխանեցված է ՄԱԿ-ի հանձնարարականներին 85%-ով</p> <p>ԹԻՐԻԱՆ՝ 2014-17թթ. Մի գործողությունների ծրագիրը կենսագրված է առնվազն 70%-ով: 2017-2020թթ. Մի գործողությունների ծրագրի երկրորդ կրկնությունը կենսագործված է առնվազն 80%-ով</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ կառավարության կողմից պայանագրային մարմինների մեխանիզմներին ներկայացվող զեկույցների վերանայում - Տարեկան և արտահերթ զեկույցներ մարդու իրավունքների պաշտպանին, ՄԱԿ-ի Մի ոլորտում գործող մեխանիզմներին ներկայացվող զեկույցներ - Ծրագրային զեկույցներ 	<p>Ենթադրություններ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Կառավարման համակարգի արդիականացումը բոլոր մակարդակներում - Կառավարության օրակարգի առաջնահերթություններին և ծրագրի առաջնահերթություններին - Կառավարությունը պատրաստակամ է հետազայում և պաշտպանել և խթանել մարդու իրավունքները Հայաստանում: <p>Ռիսկեր</p> <ul style="list-style-type: none"> - Փոփոխություններ քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական իրավիճակում 	<p>Միջանկյալ արդյունքի կատարման աջակցող ՄԱԿ-ի գործակալություններ՝ ՄԱԶԾ, ՄԱՄՀ, ՄԱԲՀ, ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄՄԿ, ՄԱԿՊԿ,</p> <p>Հանրային տեղեկատվության վարչություն:</p> <p>Կառավարության ինքնակազմակերպություններ՝ ՀՀ նախագահի աշխատակազմ, ՀՀ Ազգային ժողով, ՀՀ վարչապետի գրասենյակ, ՀՀ արդարադատության, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, կրթության և գիտության, արտաքին գործերի, պաշտպանության, սպորտի և երիտասարդության, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություններ, ինչպես նաև տեղական իշխանություններ:</p>	<p>Սովորական արդյունքից ստացված միջոցներ՝ 1,100,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Այլ միջոցներ՝ 0 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Հավաքագրման ենթակա միջոցներ՝ 7,000,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Ընդամենը՝ 8,100,000 ԱՄՆ դոլար</p>

4 ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.), 4-րդ առաջնահերթություն, էջ 15:

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ										
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)					
				<p>- Պետական տարբեր շահագրգիռ հաստատությունների սկզբնական կարողությունների փոփոխական մակարդակ:</p> <p>- Բնակչության որոշակի խմբերի կողմից խոցելի խմբերի նկատմամբ խորականության և խարանման դրսևորումների աճ:</p>	<p>Սյլ գործընկերներ՝ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակ, ՀՀ ոստիկանություն, ՀՀ գլխավոր դատախազություն, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Արդարադատության ակադեմիա, Քաղաքացիական ծառայության խորհուրդ, Հանրային կառավարման ակադեմիա, միջազգային կազմակերպություններ, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ, գիտահետազոտական հաստատություններ:</p>					
	<p>2.2 Վարկանիշը և միավորները՝ ըստ Կոռուպցիայի ընկալման համաթվի</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2014թ.]՝</p> <table border="0"> <tr> <td>Վարկանիշ՝ 94/175</td> <td>ԹԻՐԱՆ՝</td> </tr> <tr> <td>Միավորներ՝ 37/100</td> <td>60-70/175</td> </tr> <tr> <td>[0 միավոր՝ խիստ կոռուպացված]</td> <td>43-48/100</td> </tr> </table>	Վարկանիշ՝ 94/175	ԹԻՐԱՆ՝	Միավորներ՝ 37/100	60-70/175	[0 միավոր՝ խիստ կոռուպացված]	43-48/100	<p>- «Թրանսպարենսի Ինթերնեշլ» հակակոռուպցիոն կենտրոնի՝ Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվը</p>		
Վարկանիշ՝ 94/175	ԹԻՐԱՆ՝									
Միավորներ՝ 37/100	60-70/175									
[0 միավոր՝ խիստ կոռուպացված]	43-48/100									
	<p>2.3 Ձայնի լսելիության և հաշվետվողականության վարկանիշը՝ ըստ Կառավարման համաշխարհային ցուցիչի</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2013թ.]՝</p> <table border="0"> <tr> <td>Տոկոսային վարկանիշ՝ 29.4/100</td> <td>ԹԻՐԱՆ՝</td> </tr> <tr> <td></td> <td>60/100</td> </tr> </table>	Տոկոսային վարկանիշ՝ 29.4/100	ԹԻՐԱՆ՝		60/100	<p>- Համաշխարհային բանկի Համաշխարհային կառավարման ցուցանիշները</p> <p>[Նշում՝ ՀԶՌ-ի թիրախը Ձայնի լսելիության և հաշվետվողականության մատով կազմում է 75/100՝ մինչև 2021թ.-ը]</p>				
Տոկոսային վարկանիշ՝ 29.4/100	ԹԻՐԱՆ՝									
	60/100									

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյունակ					
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
Արդյունք 3 Մինչև 2020թ. Հայաստանն արձանագրել է ավելի մեծ առաջընթաց գենդերային անհավասարության նվազեցման արձանագրման և կանայք իրավագործման խթանմանն ուղղված նոր կամ բարելավված օրենքների, քաղաքականությունների և գործողության ծրագրերի թիվը և որակը	2.4 Ստեղծված և միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցված քաղաքականությունների և քաղաքականությունների կենսագործման մեխանիզմների թիվը (հավակառուցյալ/հաց կառավարման գործընկերության, մարդու իրավունքների, բնակչության թվաքանակի աճի ոլորտներում) ԵԼԱՎԵՏ՝ 8 ՌԻՍԿ՝ 10 (ներառյալ թարմացված և նոր քաղաքականությունները և մեխանիզմները)	- ՀՀ կառավարության զեկույցներ - ԵՀԲ իրագործման մասին զեկույցներ, Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի, ՏՀԶԿ-ի և Կոռուպցիայի դեմ պետությունների խմբի զեկույցներ, Բաց կառավարման գործընկերության կայքէջում տեղադրված ծրագրային զեկույցներ	Ենթադրություններ - ՀՀ կառավարությունները պատրաստակամ է Հայաստանում էլ ավելի խթանել գենդերային հավասարությունը - Պատշաճ բյուջետային հատկացումներ՝ օրենքների և քաղաքականությունների կենսագործման համար ՌԻՍԿ՝ - Պետական տարբեր շահագրգիռ հաստատությունների սկզբնական կարողությունների փոփոխական մակարդակ	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
Արդյունք 3 Մինչև 2020թ. Հայաստանն արձանագրել է ավելի մեծ առաջընթաց գենդերային անհավասարության նվազեցման արձանագրման և կանայք իրավագործման խթանմանն ուղղված նոր կամ բարելավված օրենքների, քաղաքականությունների և գործողության ծրագրերի թիվը և որակը	3.1 Գենդերային անհավասարության, գենդերային հիմքով բռնության կրճատմանը և կանայք իրավագործման խթանմանն ուղղված նոր կամ բարելավված օրենքների, քաղաքականությունների և գործողության ծրագրերի թիվը և որակը ԵԼԱՎԵՏ՝ 1 («Գենդերային հավասարության մասին» օրենք) ՌԻՍԿ՝ 5	- ՀՀ կառավարության կողմից պայմանագրային մարմինների մեխանիզմներին ներկայացվող զեկույցների վերանայում - ՄԱԿ-ի ՄԻ ոլորտում գործող մեխանիզմներին ներկայացվող այլընտրանքային զեկույցներ - Պարբերական որակական քաղաքականությունների վերանայում՝ ըստ ազգային և միջազգային չափանիշների - Ծրագրային զեկույցներ - Պետական բյուջերի հաշվետվություններ, նոր օրենքների, քաղաքականությունների և գործողությունների ծրագրերի համար նախատեսված բյուջետային ծախսերի տուկուր	Ենթադրություններ՝ - ՀՀ կառավարությունները պատրաստակամ է Հայաստանում էլ ավելի խթանել գենդերային հավասարությունը - Պատշաճ բյուջետային հատկացումներ՝ օրենքների և քաղաքականությունների կենսագործման համար ՌԻՍԿ՝ - Պետական տարբեր շահագրգիռ հաստատությունների սկզբնական կարողությունների փոփոխական մակարդակ	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ Կառավարության հիմնական գործընկերներ ՀՀ վարչապետի գրասենյակ, ՀՀ Ազգային ժողով և տեղական իշխանություններ, ՀՀ արդարադատության, արտաքին գործերի, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, պաշտպանության նախարարություններ:	Սովորական արդյունքներից ստացված միջոցներ՝ 600,000 ԱՄՆ դոլար Այլ միջոցներ՝ 300,000 ԱՄՆ դոլար Հավաքագրման ենթակա միջոցներ՝ 2,700,000 ԱՄՆ դոլար Ընդամենը՝ 3,600,000 ԱՄՆ դոլար
Այս արդյունքի շրջանակներում առավել նշանակալի խոցելի խմբերն են՝ կանայք և հարկավաճ երիտասարդ կանայք և գյուղական վայրերում բնակվող կանայք					

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյուակ

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)										
	<p>Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ</p>		<p>Ենթադրություններ և ռիսկեր</p>	<p>ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ</p>	<p>Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)</p>										
	<p>3.2 Ռազմավարություններում/քաղաքականություններում միջանկյալ արդյունքների/թիրախների կատարման տոկոսը <u>ԵԱԿԵՏ</u> 10-15 <u>ԹԻՐԱՆ</u> 50</p>		<p>- Բնակչության որոշակի խմբերի խիստ բացասական վերաբերմունք գենդերային հարցերի նկատմամբ</p>	<p>Այլ գործընկերներ՝ ՀՀ Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակ, ՀՀ ոստիկանություն, կրոնական կազմակերպություններ և կանանց իրավունքների պաշտպանության և քաղաքացիական հասարակության այն հիմնական կազմակերպությունները, որոնք խթանում են գենդերային հավասարությունը և կանանց իրավունքները</p>											
	<p>3.3 Որոշումների կայացման հետ կապված՝ կանանց զբաղեցրած պաշտոնների (Գործադիր, օրենսդիր և դատական մարմիններում) տոկոսի աճը ազգային և տեղական մակարդակներում <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2013թ.] <u>ԹԻՐԱՆ</u></p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td>Օրենսդիր մարմիններում՝ 11</td> <td style="text-align: right;">14</td> </tr> <tr> <td>Դատական մարմիններում՝ 24</td> <td style="text-align: right;">30</td> </tr> <tr> <td>Գործադիր մարմիններում՝ 14</td> <td style="text-align: right;">18</td> </tr> <tr> <td>Համայնքային ղեկավարներ՝ 1.9</td> <td style="text-align: right;">3</td> </tr> <tr> <td>Խորհրդի անդամներ՝ 8.6</td> <td style="text-align: right;">15</td> </tr> </table>	Օրենսդիր մարմիններում՝ 11	14	Դատական մարմիններում՝ 24	30	Գործադիր մարմիններում՝ 14	18	Համայնքային ղեկավարներ՝ 1.9	3	Խորհրդի անդամներ՝ 8.6	15	<p>- ՀՀ կառավարության զեկույցներ - ԱՎԾ-ի զեկույցներ՝ «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ», այլ վիճակագրական տվյալներ, ԿԸՀ-ի կայքէջը</p>			
Օրենսդիր մարմիններում՝ 11	14														
Դատական մարմիններում՝ 24	30														
Գործադիր մարմիններում՝ 14	18														
Համայնքային ղեկավարներ՝ 1.9	3														
Խորհրդի անդամներ՝ 8.6	15														

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյուսակ					
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
	<p>3.4 Հստանելի բնության զոհերի իրավական պաշտպանության բարելավում և գործող համակարգի առկայությունը</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ Ոչ</p> <p>ԹԻՐԱՆ՝ Այո</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ ոստիկանության զեկույցներ արձանագրված դեպքերի թվի վերաբերյալ - ՀԿ-ների զեկույցներ 	Ենթադրություններ	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
	<p>3.5 Գենդերային անհավասարության համաշխարհային ցուցիչի միավորները</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2014թ.] Ընդամենը՝ 0.662</p> <p>ԹԻՐԱՆ [2020թ.] 0.666</p> <p>Տեսնական</p> <p>մասնակցություն՝ 0.648</p> <p>Քաղաքական</p> <p>իրավագործ՝ 0.068</p> <p>Առողջություն և գոյատևում՝ 0.933</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Գենդերային անհավասարության համաշխարհային զեկույց և ցուցիչ, Համաշխարհային տնտեսական ֆորում 	Ենթադրություններ	Ենթադրություններ՝ - Կառավարման համակարգի արդիականացումը բոլոր մակարդակներում - Կառավարության օրակարգի առաջնահերթությունները է	Միջանկյալ արդյունքի կատարման աջակցող ՄԱԿ-ի գործակալություններ՝ ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄՄԿ, ՄԱԶԾ: Կառավարության հիմնական գործընկերներ՝ ՀՀ Ազգային ժողով, ՀՀ արտաքին գործերի, արդարադատության, սպորտի, առողջապահության, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի և սպորտի նախարարություն:
Արդյունք 4 Մինչև 2020թ.-ը միգրացիայի, սահմանների և ապաստանի կառավարման համակարգերն ամրապնդվել են՝ միգրանտների և տեղահանված անձանց, հատկապես՝ կանանց ու արջիկների իրավունքները խթանելու և պաշտպանելու նպատակով:	<p>3.6 Նորածինների սեռերի հարաբերակցությունը</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ 113</p> <p>ԹԻՐԱՆ՝ 110</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ կառավարության վիճակագրություն 	Ենթադրություններ	Միջանկյալ արդյունքի կատարման աջակցող ՄԱԿ-ի գործակալություններ՝ ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄՄԿ, ՄԱԶԾ: Կառավարության հիմնական գործընկերներ՝ ՀՀ Ազգային ժողով, ՀՀ արտաքին գործերի, արդարադատության, սպորտի, առողջապահության, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի և սպորտի նախարարություն:	Միջանկյալ արդյունքի առաջնահերթ միջոցներ՝ 600,000 ԱՄՆ դոլար Այլ միջոցներ՝ 100,000 ԱՄՆ դոլար
	<p>4.1 Միգրացիայի և ապաստանի մասին օրենքների բարելավումը ծառայող միջազգային և տարածաշրջանային չափանիշներին համապատասխան կատարված օրենսդրական փոփոխությունների թիվը</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ 0</p> <p>ԹԻՐԱՆ՝ 4</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Պաշտոնական տեղեկագիր, ՄՊԾ-ի զեկույցներ, ՄՄԿ-ի և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի զեկույցներ, ԵՄ-ի զեկույցներ 	Ենթադրություններ	Ենթադրություններ՝ - Կառավարման տեղեկագրի արդիականացումը բոլոր մակարդակներում - Կառավարության օրակարգի առաջնահերթությունները է	Միջանկյալ արդյունքի կատարման աջակցող ՄԱԿ-ի գործակալություններ՝ ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄՄԿ, ՄԱԶԾ: Կառավարության հիմնական գործընկերներ՝ ՀՀ Ազգային ժողով, ՀՀ արտաքին գործերի, արդարադատության, սպորտի, առողջապահության, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի և սպորտի նախարարություն:

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ					
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիվայիններ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
				<p>ՄԱԿ գործընկերներ՝ ՀՀ</p> <p>Զբաղվածության պետական գործակալություն, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, ՀՀ միգրացիոն պետական ծառայություն, ՀՀ ոստիկանություն, ՀՀ Ազգային անվտանգության ծառայություն, ՀՀ գլխավոր դատախազություն, ՀՀ Արդարադատության ակադեմիա, Փաստաբանական դպրոց, Փաստաբանների պալատ, արհմիություններ, Ձեռնարկատերերի միություն, տարածքային և տեղական իշխանություններ, ՀԿ-ներ և գիտահետազոտական հաստատություններ:</p>	<p>Հավաքագրման ենթակա միջոցներ՝ 17,000,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Ընդամենը՝ 17,700,000 ԱՄՆ դոլար</p>
<p>4.2 Առկա ծառայություններին արդյունավետ ուղղորդում ապահովող բարձրակարգ մեխանիզմների առկայությունը</p> <p>ԵԼԱԿԵՏ՝ Ոչ</p> <p>ԹԻՎԱԿ՝ Այո</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ կառավարության զեկույցներ, - ԵՄ-ի անդամ պետությունների զեկույցներ հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին համաձայնագրի/կանավոր վերադարձի մասին համաձայնագրի իրագործման վերաբերյալ - Վերադարձող միգրանտների և ապաստան հայցողներից ստացված արձագանք 	<p>Ռիսկեր՝</p> <ul style="list-style-type: none"> - Փոփոխություններ բաղաբաղական և սոցիալ-տնտեսական իրավիճակում - Տեղահանման հանգեցնող հակամարտություն՝ ավելի լայն տարածաշրջանային համապատկերում - Դոնոր կազմակերպությունների համակարգման ոչ բավարար սակարգակ 	<ul style="list-style-type: none"> - Պատշաճ բյուջե-տային հատկացումներ՝ սահմանների կառավարման և ապաստանի հետ կապված ծառայությունների տրամադրման համար - Պահպանվում է տեղահանված անձանց նկատմամբ՝ նրանց ընդունելու պատրաստակամություն ցուցաբերելու մոտեցումը: 		

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյունակ					
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
	<p>4.3 Ինտեգրման ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի առկայությունը</p> <p><u>ԵԱԿԵՏ՝</u> Ոչ <u>ԹԻՐԱՆ՝</u> Այո</p> <p>4.4 Այն տեղահանված անձանց թիվը, որոնք ստանում են փախստականի կարգավիճակ, կացության կարգավիճակի այլ ձևեր և (կամ) հպատակագրվում են (պետք է բաշխվի՝ ըստ սեռի և տարիքի)</p> <p><u>ԵԱԿԵՏ՝</u> 0 <u>ԹԻՐԱՆ՝</u> 10,000</p> <p>4.5 Սահմանների կառավարման ինտեգրված և արդիականացված համակարգի առկայությունը 3 սահմանային անցակետերում՝ ըստ ՄԻԿ միջազգային չափանիշների*</p> <p><u>ԵԱԿԵՏ՝</u> Ոչ <u>ԹԻՐԱՆ՝</u> Այո</p> <p><small>*2սփանիշները վերաբերում են սնանկարժուկան, բուսասանիտարական և սանիտարական-փրկային հսկողության սարքավորումներին և ՏՏ ենթակառուցվածքին</small></p> <p>4.6 Թրաֆիքինգի դեմ պայքարի գնահատման համապարփակ և ներդրված գործիքի առկայություն կառավարության և ոչ կառավարական կառույցների շահագրգիռ կողմերի համար</p> <p><u>ԵԱԿԵՏ՝</u> Ոչ <u>ԹԻՐԱՆ՝</u> Այո</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ կառավարության զեկույցներ, - ՄԱԿ ՓԳՀ-ի զեկույցներ - ՄՊԾ-ի վիճակագրական հաշվետվություններ - ՀՀ ոստիկանության վիճակագրական հաշվետվություններ - ՄՄԿ-ի և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի զեկույցներ - ՀՀ կառավարության զեկույցներ - Ծրագրային զեկույցներ - ՀՀ կառավարության զեկույցներ - ՄՄԿ-ի զեկույցներ 			

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյուսակ

3-րդ սյուն. Սոցիալական ծառայություններ և ներառում

Ազգային զարգացման նպատակներ⁵ Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի բարելավում⁵, սոցիալական պաշտպանության համակարգի բարելավման նպատակով հրավանագելիք գործողություններ ուղղված են լինելու ներկայիս համակարգերի արդյունավետության (այդ թվում՝ թիրախավորման արդյունավետություն) բարձրացմանը և երկարաժամկետ ֆինանսական կայունության այնպիսի հիմքերի ստեղծմանը, որոնք կապահովեն հասնելը սոցիալական երաշխիքների մատուցում, ինչպես նաև արքայազնի սոցիալական կրթություն:

ԿԶՆ-ներ⁴ 4. Ապահովել ներառական և արդարության սկզբունքի վրա հիմնված՝ որակյալ կրթություն, ինչպես նաև խթանել ողջ կյանքի ընթացքում ուսուցման հնարավորությունները բոլորի համար, 4.1. մինչև 2030թ.-ն ապահովել, որ բոլոր որակներն ու առջիկները սրբանան անվճար, արդարության սկզբունքի վրա հիմնված և որակյալ գործունեության կրթություն, ինչը կհանգեցնի նշանակալի և արդյունավետ ուսումնական արդյունքների, 4.8. կատարել և արդիականացնել այնպիսի կրթական հասարակություններ, որոնք հաշվի կառնեն երեխաների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և զենդեղախն ատանման հարկությունները, ինչպես նաև ապահովել անվտանգ, բնութային և արդյունավետ ուսումնական միջավայր բոլորի համար:

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
<p>Արդյունք 5 Մինչև 2020թ.-ը խոցելի խմբերն* ունեն տարրական կրթությունից և սոցիալական պաշտպանության ծառայություններից օգտվելու ավելի մեծ հնարավորություններ և մասնակցում են իրենց համայնքների կյանքին:</p> <p><small>Այս արդյունքի շրջանակներում առավել նշանակալի խոցելի խմբերն են՝ հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաները, դպրոցահասակ երեխաները և սոցիալական ծառայություններից օգտվող անձինք:</small></p>	<p>5.1 Համապատասխան վերապատրաստում անցած ուսուցիչներով և բավարար ֆինանսական միջոցներով ապահովված՝ կենսական հնուությունների վերաբերյալ որակյալ դասավանդում իրականացնող դպրոցների տոկոսը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2015թ.] 45</p> <p>ԹԻՒԿԵ [2020թ.] 90</p>	<p>- ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության գեկույցներ</p> <p>- Ծրագրային գեկույցներ</p> <p>- Հարցումներ/ գնահատումներ</p>	<p>Սոցիալական աջակցության միջոցներ՝ ՀՀ Բնակարանային կառավարման նախարարության կողմից</p> <p>ՍՄԱՀ, ՄԱԲՀ, ՄԱԿԳՄԿ, ՊՀԾ, ԱՄԿ, ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄԱՀԻԱՀ, ՄԱԶԾ:</p>	<p>Միջանկյալ արդյունքի կատարման աջակցող ՄԱԿ-ի գործակալություններ՝ ՄԱՀ, ՄԱԲՀ, ՄԱԿԳՄԿ, ՊՀԾ, ԱՄԿ, ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄԱՀԻԱՀ, ՄԱԶԾ:</p> <p>Կառավարության հիմնական գործընկերներ՝ ՀՀ առողջապահության, մշակույթի, կրթության և գիտության, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություններ:</p> <p>Այլ գործընկերներ՝ Տեղական առողջապահական մարմիններ և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ:</p>	<p>Սոցիալական աջակցության միջոցներ՝ 7,100,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Այլ միջոցներ՝ 150,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Հավաքագրման ենթակա միջոցներ՝ 14,800,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Ընդամենը՝ 22,050,000 ԱՄՆ դոլար</p>	

5 ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.), 3-րդ առաջնահերթություն, էջ 15:

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյուսակ

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, էլավետեր, թիվախմբեր	Ստուգման միջոցներ	Ենթարդյունքներ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
	<p>5.2 Վերականգնողական ծառայություններից օգտվող՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների տոկոսը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2012թ.] 23 ԹԻՐԻՄ [2020թ.] 40</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ առողջապահության նախարարության զեկույցներ 	<p>Ռիսկեր՝</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ խտրականության և խարանձան դրսևորումների աճ, 2. Հանաշխարհային տնտեսական անկում, 3. Բնակչության խոցելի խմբերը խուսափում են սոցիալական ծառայություններից օգտվելուց՝ ենթադրյալ խոչընդոտների պատճառով: 		
	<p>5.3 Դպրոց չհաճախող՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների տոկոսը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2012թ.] 18 Գյուղաբնակ՝ 23 Մարզային քաղաքաբնակ՝ 18 Երևանաբնակ՝ 13</p> <p>ԹԻՐԻՄ [2020թ.] 10 10 10 10</p>	<ul style="list-style-type: none"> - «Փյունիկ» տվյալների բազա - Դպրոցի կառավարման համակարգ 			
	<p>5.4 «Դպրոցական մտունը» ազգային ծրագրի շրջանակներում ընդգրկված տարրական դպրոցների տոկոսը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2014թ.] 12 ԹԻՐԻՄ [2020թ.] 85</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության զեկույցներ - Ծրագրային զեկույցներ - Գնահատումներ - Կրթության ոլորտի վիճակագրական տվյալների պորտալի հաշվետվություններ 			
	<p>5.5 Խոցելի վիճակում գտնվող դեռահասների ու երիտասարդների կարիքների և նրանց համար անհրաժեշտ ծառայությունների բացահայտմանը զբաղվող պետական մեխանիզմի առկայությունը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2015թ.] Ոչ ԹԻՐԻՄ [2020թ.] Այո</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ առողջապահության նախարարության և ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության զեկույցներ - Կարիքների գնահատում - Հարցումներ/հետազոտություններ 			
	<p>5.6 Ներառական դպրոցներ հաճախող հատուկ կրթական կարիքներով երեխաների թիվը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2014թ.] 3,000 ԹԻՐԻՄ [2020թ.] 6,000</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության զեկույցներ - Ծրագրային զեկույցներ 			

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիվայիններ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
<p>5.7 Հնտանենկան նպաստներից օգտվող՝ ծայրահեղ աղքատ ընտանիքների տոկոսը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2013թ.]՝ 66</p> <p>ԹԻՐԲԵ [2020թ.]՝ 85</p>	<p>- ԱՎԾ-ի զեկույցներ՝ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության տրամադրած տվյալների հիման վրա</p> <p>- Ծրագրային զեկույցներ</p>	<p>- ՀՀ կառավարության զեկույցի գնահատում</p>			
<p>5.8 Խոցելի խմբերի համար սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների հասանելիությունը վերահսկող տվյալների հավաքագրման և մոնիթորինգի համակարգի առկայությունը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2015թ.]՝ Ոչ</p> <p>ԹԻՐԲԵ [2020թ.]՝ Այո</p>	<p>- ՀՀ կառավարության զեկույցի</p>	<p>- ՀՀ կառավարության զեկույցի</p>			
<p>Արդյունք 6</p> <p>Մինչև 2020թ.-ը որակյալ առողջապահական ծառայությունները հասանելի են դարձել բոլորի, այդ թվում՝ առանձնապես խոցելի խմբերի՝ համար:</p> <p><i>*Այս արդյունքի շրջանակներում առավել նշանակալի խոցելի խմբերն են՝ աղքատ և ծայրահեղ աղքատ ընտանիքները, 0-ից 5 տարեկան երեխաները, հաշմանդամություն ունեցող երեխաները, վերաբողջողական գարիջի կանաթ և տեղափոխված թսակցությունը:</i></p>	<p>6.1 Մասնավոր տնային տնտեսությունների սեփական միջոցներից արված ծախսերի համամասնությունը՝ առողջապահության գծով ընդհանուր ծախսերի համեմատ</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2014թ.]՝ 53%</p> <p>ԹԻՐԲԵ [2020թ.]՝ 43%</p>	<p>- ՀՀ առողջապահության նախարարության զեկույցներ՝ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության տրամադրած տվյալների հիման վրա</p> <p>- Ծրագրային զեկույցներ</p>	<p>Ենթադրություններ՝</p> <ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ կառավարությունը պատրաստակամ է Հայաստանում էլ ավելի խթանել զենդեբային հավասարությունը: Պատշաճ բյուջետային հատկացումներ՝ օրենքների և քաղաքականությունների կենսագործման համար <p>Ռիսկեր՝</p> <ul style="list-style-type: none"> - Պետական տարբեր շահագրգիռ հաստատությունների սկզբնական փոփոխական մակարդակ: 	<p>Միջանկյալ արդյունքի կատարման աջակցող ՄԱԿ-ի գործակալություններ՝ ՄԱԿԸ, ՄԱԲՀ, ՄԱԿԳՄԿ, ԱՀԿ, ՄԱԶԻԱՀ:</p> <p>Կառավարության հիմնական գործընկերներ՝ ՀՀ առողջապահության նախարարություն և տեղական առողջապահական մարմիններ</p>	<p>Սովորական արդյունքից ստացված միջոցներ՝ 1,480,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Այլ միջոցներ՝ 200,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Հավաքագրման ենթակա միջոցներ՝ 2,000,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Ըդամներ՝ 3,680,000 ԱՄՆ դոլար</p>

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ					
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
			- Բնակչության որոշ խմբերի խիստ բացասական վերաբերմունք գենդերային հարցերի նկատմամբ:	Այլ գործընկերներ՝ վերատարողական առողջության, պերինատոլոգիայի, մանկաբարձության և գինեկոլոգիայի հանրապետական ինստիտուտ, Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևանի պետական բժշկական համալսարան, ՁԻՎՀ-ի կանխարգելման հանրապետական կենտրոն, Առողջապահության ազգային ինստիտուտ, «Հիվանդությունների վերահսկման և կանխարգելման ազգային կենտրոն» ՊՈԱԿ և ՀԿ-ներ:	
	6.2 Մանկական մահացության գործակիցը՝ յուրաքանչյուր 1,000 կենդանի ծննդի հաշվարկով <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2012թ.] ԹԻՐԲԵ [2020թ.] 10.8 10-ից ցածր է պահպանված				
	6.3 Մինչև 1 տարեկան պատվաստված երեխաների տոկոսը <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2014թ.] ԹԻՐԲԵ [2020թ.] 93 95			- ՀՀ առողջապահության նախարարության զեկոյց [«Առողջություն 2020», 5-րդ ցուցանիշ]	
	6.4 Թերաճի մակարդակը մինչև 5 տարեկան աղջիկների և տղաների շրջանում <u>ԵԱԿԵՏ</u> [2010թ.] ԹԻՐԲԵ [2020թ.] 19 11 Տղաներ՝ 20 Աղջիկներ՝ 18			- ՀՀ առողջապահության նախարարության զեկոյց - ԺԱՀ 2010թ., 2015թ., 2020թ. - ԱՎԾ-ի զեկոյցներ (SSYԱՀ)	

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ					
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործա- կարություններ և գործըն- կերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
	<p>6.5 Ժամանակակից հակաբեղմնավորիչ միջոցների տարածվածությունը կանանց շրջանում (15-49 տ.)</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ [2020թ.] Ընդամենը՝ 27% ԹԻՐԿԱՆ [2020թ.] 32%</p> <p>Բնակչության 20%-ը կազմող ամենաաղքատ քվինտիլիային խումբը</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ պետք է սահմանվի 2015թ. ած՝ 15%-ով</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ առողջապահության նախարարության զեկույց - Ծրագրային զեկույցներ - ԺԱՀ 			
	<p>6.6 Սրտանոթային հիվանդություններով պայմանավորված մահացության մակարդակը 100,000 մարդու հաշվարկով</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2012թ.] ԹԻՐԿԱՆ [2020թ.] Ընդամենը՝ 441 419</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ առողջապահության նախարարության զեկույցներ - Ծրագրային զեկույցներ - Առողջապահության համակարգի գործունեության գնահատում - ԱՎԾ-ի տվյալներ 			
	<p>6.7 Երեխաների շրջանում ՄԻԱՎ վարակի նոր դեպքերի թիվը</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2013թ.] ԹԻՐԿԱՆ [2020թ.] 5 0</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ առողջապահության նախարարության զեկույցներ, - ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման հանրապետական կենտրոնի զեկույցներ - ՄԱԶԻԱՀ-ի զեկույց 			
	<p>6.8 ՄԻԱՎ վարակի տարածվածությունը միգրանտների շրջանում</p> <p>ԵԱԿԵՏ [2014թ.] ԹԻՐԿԱՆ [2020թ.] 0.4 0.4</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ԿՎՀ - ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման հանրապետական կենտրոնի զեկույցներ 			

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդյուսակ 4-րդ սյուն. Շրջակա միջավայրի կայունության և դիմակայունության ձևավորում

Ազգային զարգացման նպատակներ՝ Հավասարակշռված շրջակա միջավայրի պաշտպանություն՝ ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման վրա հիմնված փոփոխության միջոցով⁶ հավասարակշռված շրջակա միջավայրի պաշտպանության նպատակով իրականացվելիք գործողություններն ընդգրկելու են բնապահպանական քաղաքականության օրենսդրական դաշտի կայունացումը, ծախսերի արդիականացումը, բնապահպանական ֆրանսիզիզի ներդրման խթանումը, բնապահպանական ֆրանսիզիզի միջ առկայությունը, կենդանականության և ռեսուրսների կայունության և ռեսուրսների կայունության մեխանիզմների գաղափարները, բնապահպանության վերականգնման և բնագրավորման փոփոխության արդյունավետության բարձրացումը (բնագրավորման վերականգնումը, կենդանականության և ռեսուրսների կայունության խթանումը բոլոր հարվածներում, անցումը «կանաչ ֆինանսավորման» հարցերի լուծմանը, կայուն հարվածների բարելավում և նոր անհրաժեշտ հիմնում միջազգային կոնվենցիաների սկզբունքների այդ թվում՝ «Կլիմայի փոփոխության մասին», հողերի ռեգրատացիայի նվազեցման վերաբերյալ և «Կենսաբազմազանության մասին» միջազգային փոխընդունյալի սպասարկման ուղղված միջոցառումների իրականացումը:

Արդյունավետ փոփոխության կանխարգելում⁷ - Արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման նպատակով իրականացվելիք միջոցառումներն ուղղված են լինելու՝ ռիսկերի բազմակողմանի բացահայտման ու գնահատմանը, աղետի վաղ ազդարարման համակարգի զարգացմանը, ռիսկային գործոնների նվազեցմանը, ինչպես նաև գիտաբանական հարցերի ծրագրերի մշակմանն ու իրականացմանը:

ԿԶՆ-ներ՝ 13. Ձեռնարկել հրատապ քայլեր կլիմայի փոփոխության և դրա հետևանքների դեմ պայքարելու ուղղությամբ, 13.1 ամրակցել կլիմայական կրճատման և բնական աղբյուրների հանդեպ դիմակայունությունը և հարմարեցումները կարողությունները բոլոր երկրներում, 13.2 կլիմայի փոփոխության միջոցառումներն ընդգրկել ազգային քաղաքականություններում, ռազմավարություններում և ծրագրերում, 13բ. խթանել կլիմայի փոփոխության դեմ կայուն արդյունավետ պայմանավորման և կառավարման, այդ թվում՝ կանաչ, երիտասարդներին նպատակաուղղված մեխանիզմներ:

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, էլավետներ, թիվայիններ	Ցուցանիշներ, էլավետներ, թիվայիններ	Ցուցանիշներ, էլավետներ, թիվայիններ	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
<p>Արդյունք 7 Մինչև 2020թ.-ը ներդրվել և կիրառվում են կայուն զարգացման սկզբունքները, շրջակա միջավայրի կայունության, դիմակայունության ձևավորման, կլիմայի փոփոխության հարմարեցման և մերձմաս, ինչպես նաև կանաչ տնտեսության լավագույն գործառնակները:</p>	<p>7.1 Շրջակա միջավայրի կայունության և դիմակայունության սկզբունքների խթանմանն ուղղված ներդրված նորարար գործիքների/ մոտեցումների թիվը</p> <p>ԹԻՎՆԵՑ՝ 0</p>	<p>- Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ՝ http://www.arlis.am/</p> <p>- Պաշտոնական զեկոյցներ: ՄԱԿ-ի կայքէջեր</p>	<p>Ենթադրություններ և ռիսկեր</p> <p>- Ընդունակական աջակցություն ՀՀ կառավարության և հասարակության կողմից՝ նպատակաուղղված շրջակա միջավայրի կայունության, կանաչ տնտեսության զարգացմանը, ջերմոցային գազերի արտանետումների կրճատմանը</p> <p>- Կապերացված ԲՇՄՀ-ներով ձեռք բերված համաձայնությունները կատարելու հարցում ՀՀ կառավարության կանխարգելում</p>	<p>ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ</p> <p>ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ՝ ՄԱԶԾ, ՊԳԿ, ՄԱԱԶԿ, ՄԱԱՀ, ՄԳՀԳ, ՊՀԾ, ՄԱԿ ԵՏՀ:</p> <p>Կառավարության հիմնական գործընկերներ՝ ՀՀ բնապահպանության, էներգետիկայի և բնական պաշարների, էկոնոմիկայի, գյուղատնտեսության, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, քաղաքաշինության նախարարություններ, տարածքային և տեղական իշխանություններ:</p>	<p>Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)</p> <p>Մոլորական արդյունքից ստացված միջոցներ՝ 2,725,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Այլ միջոցներ՝ 13,110,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Հավաքագրման ենթակա միջոցներ՝ 12,400,000 ԱՄՆ դոլար</p> <p>Ընդամենը՝ 28,235,000 ԱՄՆ դոլար</p>

⁶ ՀՀ 2014-2025թթ. հունվարից սկսված զարգացման ռազմավարական ծրագիր (2014թ.), էջ 129
⁷ ՀՀ կառավարության ծրագիր 2014-2017թթ., 2.5.5 բաժին, էջ 72: ԱՐԵ, ազգային ռազմավարություն, 5-րդ գլուխ, 36-րդ կետ:

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ

Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիվայիններ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
			<p>- Պատշաճ հատկացումներ պետությունը՝ հատկապես ազգային և տարածաշրջանային ԱՌՆ և ԿՓ ներդրումների, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման և համայնքային նախաձեռնությունների համար</p> <p>Ռիսկեր՝</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ներքին և արտաքին բաղադրական առաջնահերթությունների փոփոխություն - Համաշխարհային տնտեսական անկում: - Տարածաշրջանային հսկանարտություն 	<p>Սյլ գործընկերներ՝ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Անշարժ գույքի կադատրի պետական կոմիտեն, ԱՌՆ ազգային պատֆորմ, ՓՄՁ ԶԱԿ, Հայաստանի գարգացման հիմնադրամ, բիզնես ասոցիացիաներ, ֆինանսական հաստատություններ, միջազգային և տեղական ՀԿ-ներ:</p>	
<p>7.2 Աղետների ռիսկի նվազեցման/դիմակայունության նորարար միջոցներից և գործելակերպերից օգտվող հայտնիների թիվը</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ 0</p> <p>ԹԻՐԱՆ՝ 500</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության պաշտոնական կայքէջ՝ http://www.mta.gov.am/en/, - ԱՌՆ ազգային պատֆորմ կայքէջ՝ http://www.arnp.am/ - Ազգային պաշտոնական զեկույցներ: 	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության պաշտոնական կայքէջ՝ http://www.mta.gov.am/en/, - ԱՌՆ ազգային պատֆորմ կայքէջ՝ http://www.arnp.am/ - Ազգային պաշտոնական զեկույցներ: 			

7 ՀՀ կառավարության ծրագիր 2014-2017թթ., 2.5.5 բաժին, էջ 72: ԱՌՆ ազգային ռազմավարություն, 5-րդ գլուխ, 36-րդ կետ:

Հայաստանի 2016-2020թթ. ՄԱԿԶԱԾ-ի արդյունքների արդուսակ					
Արդյունքներ	Ցուցանիշներ, ելակետեր, թիրախներ	Ստուգման միջոցներ	Ենթադրություններ և ռիսկեր	ՄԱԿ-ի աջակցող գործակալություններ և գործընկերներ	Միջոցների մոտավոր ծավալներ՝ 2016-2020թթ. (ԱՄՆ դոլար)
	<p>7.3 Այն վերականգնված լանդշաֆտները և տարածքները (հեկտարներով), որտեղ կիրառվում են կայուն շահագործման գործելակերպեր</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ 0 հա</p> <p>ԹԻՐԻԱՆ՝ 20.000 հա</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության պաշտոնական կայքէջ՝ http://www.mta.gov.am/en/ - Պաշտոնական զեկույցներ, ՄԱԿ-ի կայքէջեր: 			
	<p>7.4 Քաղաքականության վերաբերյալ փաստաթղթերի/իրավական ակտերի թիվը, ինչպես նաև կլիմայի փոփոխության հարսնարկականություն և մեղման միջոցների կիրառումից CO2 գազին համարժեք արտանետումների նվազեցման ծավալը</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ 0</p> <p>ԹԻՐԻԱՆ՝ 10 քաղաքականության վերաբերյալ փաստաթուղթ/իրավական ակտ CO₂ գազին համարժեք՝ 90 կիլոտոննա</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ՝ http://www.artis.am/ - www.nature-ic.am, - Ազգային պաշտոնական զեկույցներ: ՄԱԿ-ի կայքէջեր: 			
	<p>7.5 Կանաչ տեխնոլոգիաների կիրառումից և կանաչ աշխատատեղերից օգտվող մարդկանց և ձեռնարկությունների թիվը</p> <p>ԵԱԿԵՏ՝ 0</p> <p>ԹԻՐԻԱՆ՝ 80 մարդ 550 ձեռնարկություն</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Պաշտոնական զեկույցներ, հոդվածներ, կայքէջեր - www.unido.org/, www.am.undp.org - Փոքր դրամաշնորհների ծրագրի կայքէջ՝ http://www.sgp.am/ 			

**ARMENIA-UNITED NATIONS DEVELOPMENT
ASSISTANCE FRAMEWORK**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՄԱԿ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ**

2016-2020